

Из садржаја:

М. ПОПОВ

Свадба у северном
Банату

В. ПРОП

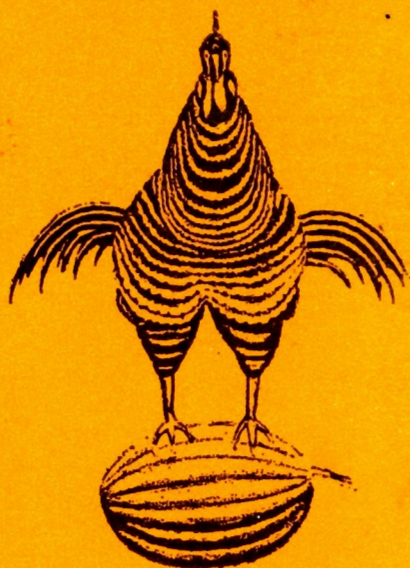
Специфичност фолклора

В. ОПАЧИЋ-ЛЕКИЋ

Симеону Ђурићу у спомен

М. МАШИРЕВИЋ

Свадба код
самоуких сликара

РАСКОВНИК

Л Е Т О
І ۹ ۸ 3.

Расковник је некаква
(може бити измишљена) иправа
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохваћу)
свака брава
и сваки друћин заклоп
ошвори сам од себе

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Београд, јул 1983. Година X,
број 36.

УРЕДНИШТВО

Драгослав Антонијевић

Зоран Вучић

Вера Колаковић

Ненад Љубинковић

Радослав Миросављевић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

Борђе Драгосавац

(технички уредник)

ИЗДАВАЧ

НАРОДНА КЊИГА — БЕОГРАД

Шафарикова 11

За издавача

Видак Перић, директор

РАСКОВНИК

Појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе по могућности откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: „Народна књига“ (за „Расковник“), Београд, Шафаријева 11.

Рукописи се не враћају.

Годишња претплата за Југославију 400 динара. Претплату упућивати на жиро-рачун „Народне књиге“ 60801-603-15400, са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе \$ 15; СР Немачка DM 35; Француска Ffr 75.

Претплату за иностранство упућивати на девизни рачун „Народне књиге“ код Југобанке: 60811-620-58-8206/10-6-1051.

Телефони: уредништво 324-764, служба претплате 322-464; комерцијална служба 323-910; рачуноводство 635-025; пропагандна служба 324-764.

Уредништво прима уторком од 14—15 часова.

Коректор *Анђелка-Елијана Грујић*

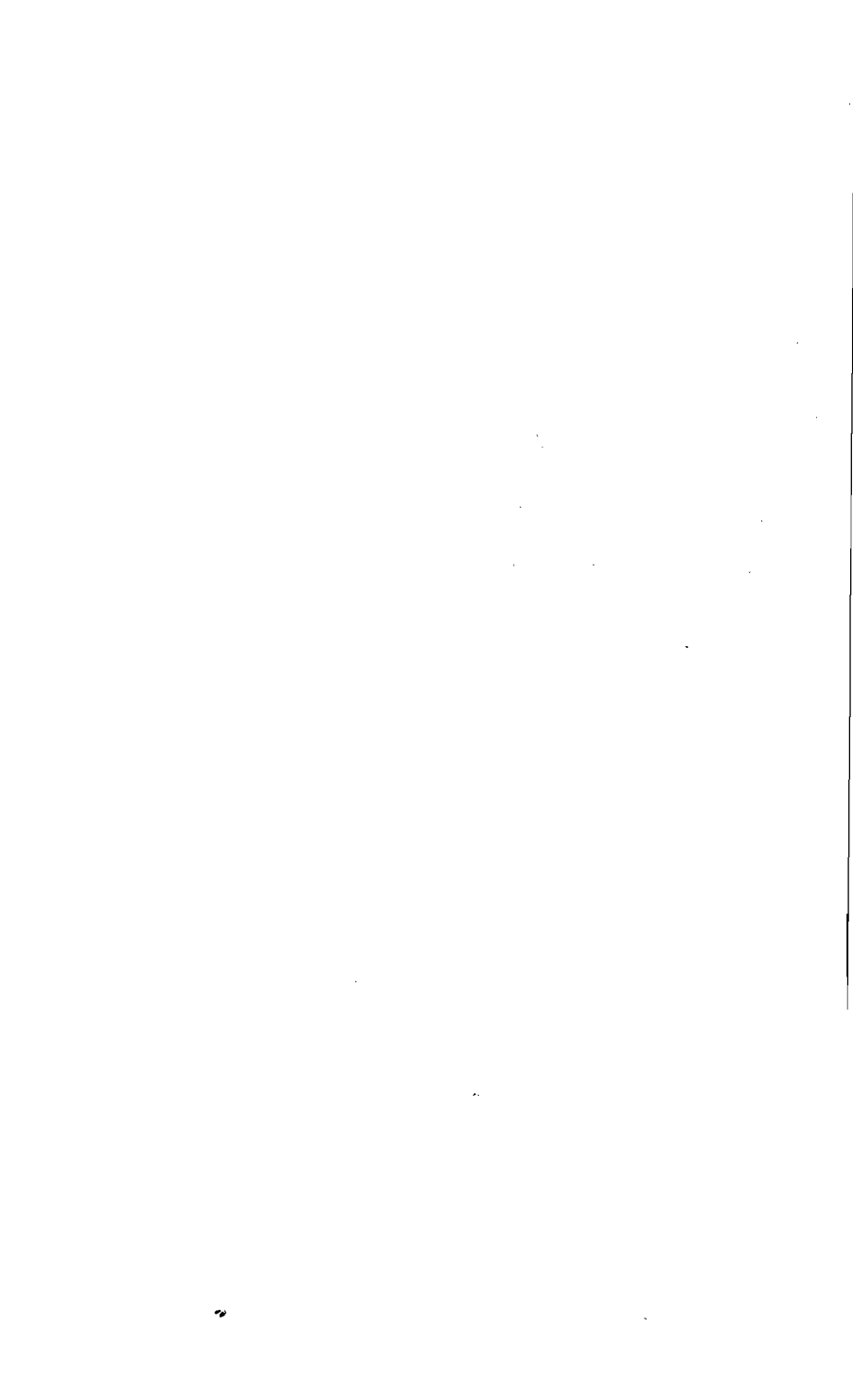
*Штампа ГРО „Просвета“, Београд,
Буре Баковића 21*

Број штампан у 1000 примерака.

Цена једног примерка 100 динара.

Миливој Попов

СВАДБА
У СЕВЕРНОМ
БАНАТУ

ПРОСИДБА

ПРОВОДАЦИЛУК

Ако се момак „лепо жени“ („лепо“ значи: проси девојку), пре свега долази до изражаја провадација. Он је тај који долази девојачкој кући и пита њене родитеље да ли је девојка „слободна“ и да ли је за удају, односно да ли ће „пустити сватове“. Ако добије повољан одговор, провадација се интересује да ли ће дати девојку за момка коме он „проводацира“.

У сваком случају, било да се момак и девојка већ познају од раније, „иду заједно“ (воле се), или да се ради о неком другом момку који је само видео девојку негде у колу, на бубалици* или на рогљу,** шаље се провадација да испита могућност удаје.

Није сваки дан био за провадацилук. Тако, није пожељно да провадација дође девојачкој кући средом и петком, јер се тих дана пости и не сме се „одвраћати пажња од бога“, ни суботом, јер је последњи дан у недељи. Што се тиче годишњег доба, ишло се у просидбу од Госпојине па до Поклада и после Божића, у Месојеђе, па до ускршњих Белих поклада. Како се види, ни за време божићних ни ускршњих поклада није се женило, јер свештеник у то време није смео да изврши венчање. Но, између два светска рата, на-

* „Бубалица“ је игра момака и девојака за време поста, ускршњег и божићнег.

** Рогољ је најчешће место на углу двеју улица на којем се окупљају увече момци и девојке ради познанства и разоноде. Рогољ почиње у први сумрак и траје до девет-десет сати.

рочито ближе другом светском рату, то је све више излазило из обичаја, па су се многи женили и за време постова, а венчавали тек када то црквени закони дозвољавају.

Проводација је*** обично жена, реће човек из момкове родбине или какав њихов пријатељ. Кад дође девојачкој кући, ступа у разговор са девојачким родитељима, не казујући одмах због чега је дошао, него се разговор води мало издаље, о свему и свачему, док не дође на ред оно главно ради чега је проводација и послат. Он је дужан — како се то каже — да на „сва уста“ хвали момка и његове у кући, па ако је потребно и нешто да слаже. У томе се огледа способност проводације да изнуди пристанак девојачких родитеља да удају ћерку. Проводацијски посао је утолико лакши уколико се момак и девојка једно другом допадају, „свиђају“, или су раније „ишли заједно“. Ту онда иде као намазано. Још ако су и родитељи задовољни, не постоји никаква препрека да дође до сватова.

Веома је важно да се од девојачког оца „измами“ обећање за што већи мираз, а онда се каже: „То ти је проводација! Форга* за те ствари!“

Ево какав се разговор отприлике води између проводације и девојачког оца после уобичајеног увода у „диван“:

— Пријатељу, долазим код вас да питам да л' сте вољни да дате вашу Соку за ча — Јовиног сина Зорана. Момак здраво леп, знате и сами, и фини, а онда здрав је и паметан. Раден к'о његов отац. Мислим да му нема шта замерити, таква момка је мало наћи. А и богат је: кућа пуна ко кошница, сермија силна и свакојака, а земља све сама стара и ливада. Ту је тридесет и пет јутара, сва набућена и урабена као башта. У авлији пуно свега и свачега: свиња, оваца, крава, коња. Котарка пуна кукурүза, и зато су им коњи дебе-

*** Говори се подједнако често и „проводација“.

* Форга (мађ. *forgatni* — окретати) — окретан, вештак, сналажљив, умешан.

ли, у'рањени. Никад ти они храну нису продавали пре Бурђевдана, а и шта ће им новац кад га и на зајам дају. Ту су сваке јесени по 6—7 'рањеника, па кад их потуку, масти и шунке до нове трају. Та нису они шкрти људи да откид'у од уста; где се ради ту се добро и је'.

— Ја ча — Јови не замерам, рећи ће девојачки отац, знам га још кад смо у школу заједно ишли. Одувек га памтим као вредног и поштеног домаћина и на свом месту, али знаш, пријатељу, нешто се зуцка по селу да је дужан много неком Чифутину, па све мислим да тога није превише. Знаш, у ово време зачас добошар бане у авлију, па овај...

Али му проводација не да ни да доврши, већ упада у реч. Видео је он већ „кол'ко је сати“, да ће ту нешто бити, кад се девојачки отац распитује за дуг.

— Та није то истина, пријатељу, то здраво лаже ко каже. Никад откако и' ја памтим нису ни марјаша ником дуговали. Ето, баш јесенас су купили нову брану и дрљачу и направили шупу за овце. Зар би то могли да су дужни? Кажем ја теби, пријатељу, то је само неко покудио из зле намере или из мржње, јер им је криво што ча — Јовиној кући све иде од руке јер му је бог дао па има свега и свачега у кући.

Под овом бујицом проводацијиних речи девојачки отац осетно попушта. Још ту и тамо се распитује и кобајаги вајка се, али посао око сватова већ је скоро готов, још нешто ће упитати девојачка мати, често пута „реда ради“, и обично ће добити задовољавајући одговор, јер је проводација спреман да на све одговори онако како најбоље уме и како треба.

Тако, кад девојачки отац пристане на удају своје кћери, изјављује проводацији: „Прилика ми се свиђа и вољан сам да пустим сватове у кућу“. Ако се девојачким родитељима не би допала прилика за удају њихове кћерке, обично на питање проводације да ли ће је дати, одговарају: „Та знаш, још је млада; нисмо је добро опремили, и

она сама још није рада да се уда“, и сл. Ту више нема чекања и наде, већ проводација напушта њихову кућу.

По повратку момковој кући проводација износи цео разговор вођен између њега и девојачких родитеља, све што је казао девојачки отац или мати, и шта им је он на то рекао. Као знак признања за добро обављен посао, „проводацилук“, мати га дарива несашивеном кошуљом од домаћег платна (беза). Практикује се да проводација овај дар добије тек о свадби.

Ако је проводација успешно обавио свој посао, истога дана или дан-два касније девојачкој кући долазе „просиоци“. То су „бүвегија“ (момак који се жени), његови родитељи и проводација.

У просидбу не ваља ићи средом, јер је то средина недеље, како кажу „ни тамо ни овамо“, па и просидба може да не уроди плодом; петком, јер је несрећан дан у недељи; суботом, зато што је последњи дан у недељи и сматра се да тога дана измиче срећа.

Кад просиоци стигну у девојачку кућу, износе и стављају на сто јабуку у коју је заденут новац, обично дукат. У том часу у собу улази девојка у пратњи снаје или најбоље другарице, љуби у руку свога оца и мајку, руке момкових родитеља и рукује се са проводацијом. Затим стаје поред стола и тако ћутећи остаје неко време, па излази са својом пратиљом из собе. Док она тако стоји просиоци је загледају, нешто је — не увек — запитају и добро пазе да им не умакне каква мана на девојци.

Бүвегија цело време седи по страни и ћути. Чим девојка — „удавача“ — напусти собу, он одлази к њој на „виђење и диван“. Ако му се удавача не допадне, не одлази к њој већ право на своја кола у којима стоје упрегнути коњи, узима бич и с њим „хајка“ (или „ајдара“), што је знак да му се девојка не допада. У овом случају просидба се прекида и просиоци одлазе. У оваквим приликама обично свекрови за своје синове кажу: „Хеј, кад сам га видио како седа на кола, као да су ме мокрим обојком ударили по глави!“

Прича се да су неки родитељи узели сина од оваца, натоварили на кола и однели да га жене. Кад је требало да изађе на виђење са девојком, уместо да се нађе у „девојачкој соби“ (обично је то задња соба до улице), он изађе у ходник, седне на ограду и отпочне клатити ногама. Како их је дрмао тако је изговарао: „Нећу да се женим, нећу да се женим!“

Кад момак оде на виђење с девојком, претходно се рукују, затим почињу разговор. У оваквим приликама момак више говори, хвалећи себе и своје укућане, док девојка слуша и свој суд доноси тек кад бугегија заврши излагање.

После овог разговора проводација пита момка да ли му се допада девојка и да ли је вољан да се ожени њоме. А девојачка мати пита своју ћерку да ли јој се свиђа момак и пристаје ли да се уда за њега. Ако су оба одговора повољна, старији настављају разговор око имовног стања једне и друге куће. Момачки отац износи све што има његов син (шта му је „писао“ и шта ће му „писати“), а девојачки шта ће све девојци дати у „мираз“. Ако девојачког оца интересује да ли момкова кућа има дуга, он пита: „Пријатељу, да ли имаш набубрену њиву?“ Бубре овде означава дуг. Ако би бугегијин отац одговорио да нема, што је било ретко у оно време (пре рата), удавачин отац је задовољан и изговара: „Просто ти било“. Кад бугегијин отац упита удавачиног оца шта има девојка од мираза, обично добија овакав одговор: „Моја ћерка има то што јој висе о врату“ (дукате). Ретко кад обећа нешто више. Но, догоди се да девојачки отац обећа и нешто више од дуката само да уда ћерку, ако је то ретко повољна прилика за њу. Тако у народу постоји изрека и дан-данас: „Обећај па удај, венчај па не дај“.

Кад се та распитивања, обећања и удешавања заврше и кад су очеви у свему сагласни, онда девојачки отац тражи „на астал“. У старије време то је било 50—100 форинти, овца, вино, ракија и друго, са чиме он обавља свадбу. Ако је момко-

вом оцу све то много, нуди мање, мало се погађају и на крају се ипак погоде. Кад будући свекр кар девојачком оцу нуди овцу, у народу се то каже: „Нуди главу за главу“, или „обећава главу“. Кад и то буде готово, долази девојка, сада већ с пуним правом „удавача“ да прими „јабuku“.

Обучена у најлепшу хаљину, са припасаном белом кецељом, излази пред свекра, шири кецељу, у коју он са стола скотрља јабuku са дукатом. Девојка љуби у руку свекра, свекрву, оца, мајку и све старије, а са млађим се рукује или љуби. Приликом поздрављања са мајком, увек долази до плача, што се пренесе и на остале жене. На селу, од ранијег времена, ово зову „плач матере божије“. Девојка не плаче што јој је жао било кога из куће, већ обично од радости што је прошевина тако лепо завршена или што је прошевина и против њене воље ипак обављена. Дешавало се да девојка приликом овог плакања побегне па се сакрије негде у кући те не могу да је пронађу. То је знак да јој удаја није по вољи, односно да јој се ћувегија не допада. У народу се обично каже: „Од овог часа млада почиње да плаче и то тако траје целог века“.

Пошто се просидба обави, удавачин отац износи пред госте ракију. Уз ракију још се води разговор о којечему. Споразумевају се кад ће бити „гледања куће“, „прстен“ и „јабuka“. Након краћег седења просиоци се спремају да крену кући. Девојка-удавача везује просиочевим коњима шарене пантљике, а то је знак да је просидба извршена. Ово се чини више ради комшија него из обичаја, јер они једва чекају да просиоци изађу из авлије па да виде шта су учинили.

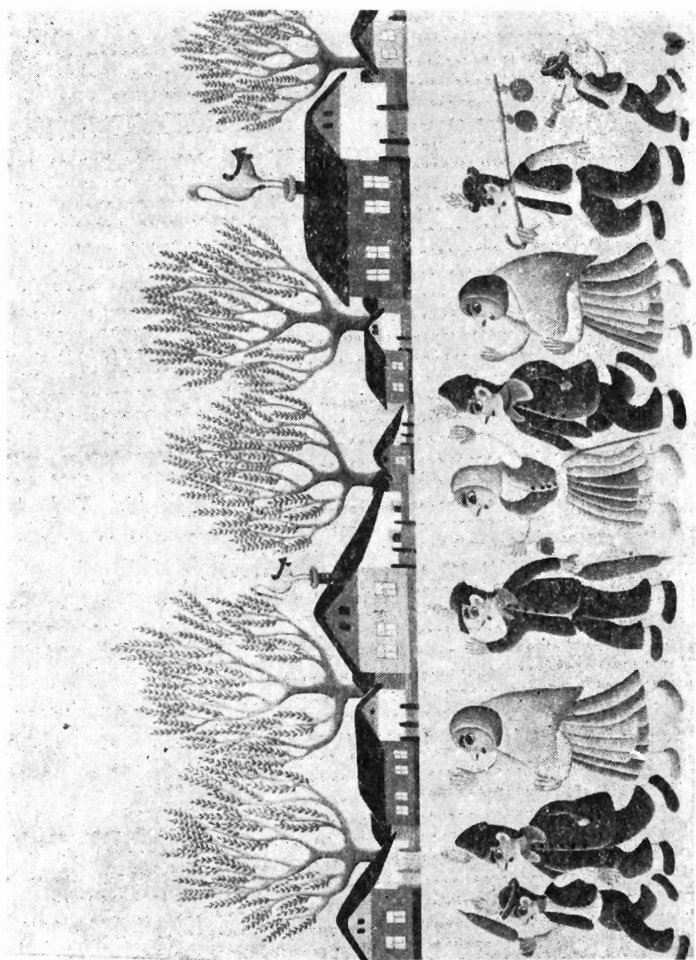
Повратком својој кући просиоци најпре свраћају код кума, а затим код остале ближе родбине и јављају им да је девојка испрошена. Ту их онако на колима нуде пићем.

Ако су просиоци имућнији, тога дана код куће окупљају ближњу родбину и приређују веселје.

Дешавало се да просиоци, ако им је много стало до девојке, приликом прошеvine врачају:

Тако неко од њих, обично Ђувегијина мати, приликом уласка у девојачку кућу „завуче“ негде под намештај или у какав ћошак новац наћен на гробљу приликом копања раке. Кад она баца тај новац, то не сме нико из куће да опази. Ова врацбина треба да значи да ће девојачки родитељи бити „неми“ и да као такви неће моћи да одбију удају ћерке. Ако би у међувремену, док су просиоци још у кући, неко од домаћих нашао тај бачени новац, треба одмах да га „зашори“ у бунар или закопа у земљу. У том случају он неће имати дејства на девојачке родитеље.*

* Подаци о изворима налазе се на крају текста.

Ј. Књазовиц: Позивари

Гледање куће

Обично на дан-два после просидбе девојачки родитељи иду да гледају Ђувегијину кућу ради проверавања онога што је проводација приликом проводирања рекао и што су свекар и свекрва изнели на просидби. Код гледања куће не долази у обзир само кућа него и цела имовина Ђувегијина. Том приликом девојачки родитељи треба „добро да отворе очи“ и да се коначно одлуче да ли ће дати своју кћерку у такву кућу, да ли јој она одговара и да ли ће јој будући живот у њој бити обезбеђен са материјалне стране. Укратко, треба да виде да ли је та кућа „прилика“ за њихову ћерку.

Ако је момак из неког другог места, девојачки родитељи најпре одлазе својој родбини или неком познанику где се темељито распитују и обавештавају о стању у момковој кући, о њему као човеку и његовим укућанима. Дешавало се том приликом да неко, коме није у интересу да дође до ове свадбе, „покуди“ (оклевета) момка или неког од његових, што је било довољно да се девојачки родитељи врате кући и покваре просидбу. Ако је момак из места из којег је и девојка, угледачи иду право просиочевој кући. У овом случају гледање куће је више формалност, јер је девојачким родитељима од раније познато стање у кући Ђувегије, пошто су сви из истог места.

Угледачи собом носе јабуку са дукатом, коју је девојка примила као дар од будућег свекра приликом просидбе. Чим стигну Ђувегијиној кући, ту јабуку стављају на сто, и ако им се што не допадне и желе да покваре просидбу, враћају је, односно, кад полазе кући, остављају је на столу. У противном, јабуку носе са собом.

Код момкове куће дочекују их као госте и приређују им част. После ручка угледачи се размиле по кући и разгледају домаћинство. Свекар

води пријатеља по целој авлији, по шталама, оборима, свињцима, у магацине,* на таван и на сва друга места, док свекрва показује прији све што има по собама, у кујни, у подруму, у шпајзу и на другим местима. Ако се угледачима допадне оно што су видели, изражавају се похвално о свему, а ако нечим нису задовољни, већином ћуте, што је знак да ће са сватовима бити „повуци-потегни“, а онда је ред на домаћину да тај недостатак (ману) по сваку цену забашури у разговору приликом ручка. Ако је лепо време, угледачи понекад и понеки одлазе у хатар, разгледају њиве које су намењене Ђувегији. Тамо силазе с кола, хватају рукама земљу и што кажу „шацују“** да ли је земља добра за обрађивање. Можда ће неко помислити да би свекар овом приликом могао обманути угледаче, па им показати туђе њиве, али то је искључено због присуства неког од угледачевих рођака или познаника који су с њима пошли на гледање куће.

Кад се разгледање заврши, домаћин приређује ручак. Том приликом води се разговор око утаначења броја гостију на „јабуци“, о начину обављања свадбе, и друго. После ручка угледачи одлазе.

По доласку својој кући, износе удавачи све што су видели код момка и што су о њему чули. Њој је нарочито стало да се распита за сваку и најмању појединост, јер ће кроз месец дана у тој кући с непознатим човеком отпочети нови живот, озбиљнији и сложенији од садашњег.

Од просидбе до свадбе момак и девојка се не виђају, сем на веридби. За то време не треба да излазе нигде.

Дешавало се понекад да Ђувегијини другови навале на њега па га некако одвuku у кафану на „лумперај“. О томе девојка врло брзо дозна па

* Магацини су просторије у кући банатских земљорадника у којима је смештена храна (брашно, маст, месо), а у недостатку подрума, пиће (вино, ракија) и друге кућне потрештине.

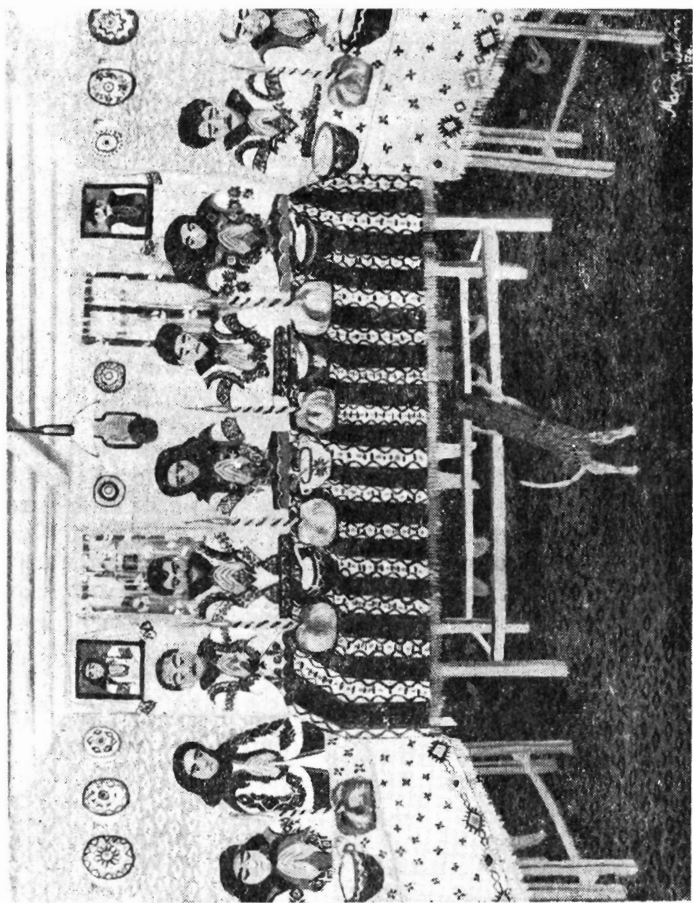
** Ценити, оцењивати, проценити (нем. schätzen).

да је и стотину километара удаљена, и, мислећи да је Ђувегија разочаран њоме, да је не воли, па да зато лумпује, поквари сватове. Поготову ако је још и под утицајем оних који куде момка. То је врло често случај на селу.

После гледања куће једна и друга страна приступа припремама за сватове.

У Ђувегијиној кући темељито се уређује, крчи и чисти, спрема и меси. Спремају се дарови, јело, пиће и друге сватовске потребе. Ако се момак жени с вољом, он с великом брижљивошћу уређује авлију до најмање ситнице, тако да је преко целог дана заузет тим послом. А како и не би, када ће „цео свет“ приликом сватова завирити у његову кућу, од чега много зависи углед и глас, који ће се дуго после тога проносити селом.

Удавача такође ујурбано довршује своју спрему, „штафир“, и сваког дана код ње је пуна соба другарица које јој помажу у том послу. Често се седи и до касно увече, само да се до сватова постигне посао. Она која је штафир још раније довршила, сада га по неколико пута броји, пегла, слаже и добро мотри да јој не остане што недовршено. Безброј пута је слушала какве су „заврљаче“ заове и јетрве које свугде забадају свој нос и намерно траже и гледају да пронађу нешто што није на свом месту и како треба.

М. Балан: *На празник*

ВЕРИДБА

Прве недеље после просидбе обавља се прстеновање. На „прстен“ код удаваче долазе Ђувегија, ретко кад свекар и свекрва, обично Ђувегијин брат, снаха или заова. „Прстенције“ долазе код удаваче пре подне и домаћин их дочекује као госте и части — „гости“. До поласка на прстеновање у цркву, старији пију ракију а младенци су у некој другој соби, ретко сами, већ у друштву неке од удавачиних другарица. Око 9—10 сати старији одлазе у општину ради свршавања административних послова око женидбе и удаје, а младенци у цркву на прстеновање (веридбу). Са младенцима су вереничине другарице или снахе.

После прстеновања вереник дарива вереницу новцем, а она њега свиленом или делинском марамом. По повратку са веридбе настаје весеље, обично у ужем родбинском кругу. Ово весеље, иако је ту и свирац, није у толикој мери бучно као приликом каснијих свадбених обичаја. И једна и друга страна наступа са извесном резервом и непотпуним поверењем, што није ни чудо, јер је то пријатељство тек у стварању и може још да буде довољно разлога да не дође до венчања, те да би се оставило што мање повода за оговарање. Нарочито је пажљив Ђувегија. Он не сме много да пије (не би требало), труди се да паметно говори, а понекад и што мање, само да би се допао будућем тасту и ташти. Ово је за њега утолико важније уколико је са просидбом ишло теже. И дан-данас у народу се каже: „Више вреди бити паметан на прстену него у троје сватова“.

Кад је време ручку, вереници одлазе у стражњу собу — „девојачку собу“, где ручају и остају тамо све док прстенције не пођу кући. Овај одвојен, како кажу на селу, „сепаратан ручак“ многи вереници су касније проклињали, јер

су се због њега често кидале вереничке везе. Мирнији, неспретнији и ћутљивији мушкарци цело то време обично би прећутали или би у најбољем случају рекли тек толико, најнеопходније, што на селу кажу „покварили уста“. То се многим девојкама није допало, јер се обично говори: „Иза мире три ђавола вире“. Зато и није било необично да девојка поквари сватове само због тога што вереник „не зна да дивани“.

Ово посебно ручавање вереника на дан веридбе има и друго за циљ: да се вереник подробније упозна са својом будућом женом, посматрајући је из непосредне близине. Ово је утолико било потребније уколико је свадбу неко други удедио, а девојка и момак се раније нису знали ни састајали. Било је случајева да и Ђувегија поквари сватове због неке мане коју је тог дана уочио на вереници: да јој се осећају уста, да има неку „флеку“ (белег) на врату или на лицу, да замуцкује приликом разговора и слично.

Кад је време да прстенције крену кући, вереници долазе к њима у собу и вереница се са свима поздравља сем са Ђувегијом. Затим излази у авлију па верениковим коњима везује пешкире са чипкама које је израдила за време девовања. У том домаћини прате госте у авлију. Ту се опраштају, напијају „за срећан пут“, и прстенције одлазе. Од прстена до свадбе треба да прође три недеље, а то је прилично дуго за младенце, јер за то време они не треба да се виђају. За ово невиђање младенаца људи говоре: „Та нека, нек се зажеле једно другога, па ће бити слаби сватови“, или: „Има времена, заситиће се једно другога“. А прави разлог је у томе што се венчање у општини није могло обавити док од веридбе до дана венчања не прође 21 дан, које је време остављено странкама на расположењу ради доказивања евентуалних препорука и сметњи у склапању брака. Тако су предвиђали прописи о грађанском браку у Угарској, који су важили и за време старе Југославије. И црквени прописи намећу тај рок од 21 дана, али ту има и одступања: сваки пар који ће се венчати у цркви треба пре тога да

буде три пута „изјављен“ од стране попа у цркви, а што представља време од три недеље, али ако се између ове три недеље нађе некакав светац, поп изјављивање може да убрза тиме што ће будуће младенце изјављивати и на свеце. Тако има могућности да црква у току од 7 дана изјави младенце сва три пута.

Да би се једне (општинске) и друге (црквене) законске обавезе некако оправдале пред народом, да би се ту више популарисао један природни закон, који сматрају да је пречи и важнији од писаних закона, да је моралнији, народ је измислио други један разлог због чега треба чекати 21 дан од прстена до венчања. Наиме, за то време бивегија и удавача стављају се на искушење које треба да покаже да ли су вољни да пођу једно за друго, да ту није нешто силом уређено, што ће свакако то време од три недеље показати. Тако се дешавало да девојка у међувремену „ускочи“ (одбегне) за момка кога је раније волела, а њени је нису хтели дати за њега због сиромашног стања или неког другог разлога. Или, неком момку се веома допадне удавача, па је „убаци у кола“. Ово последње није у договору са девојком и често се изводило на груб начин: три-четири момка са оним за кога ће украсти девојку крену колима сокаком којим она обично иде по воду, па, кад је сретну, пограбе је и „убаце“ у кола, а затим ошину по коњима па уз највећи трк и вриску девојке, побегну у неко друго село, код родбине или пријатеља, већ како је то унапред удешено. Тамо остану са девојком док се не умири, сталожи и не пристане на удају. Ако девојка не би пристала да пође за тог момка — отмичара, он је пусти да се пешке врати кући. За девојку која тако прође обично се говори: „А, та је обрала бостан“. Јер ниједан момак неће је ни „шалом“ хтети. Дешавало се да је због тих отимачина и крв проливена између девојачке родбине и родбине отмичара, па су и судови имали посла.

Неки момци су отимали девојке и са роња: кад се смрачи, дотерају кола негде у близину роња, а један од момака, кога обично зову „фра-

катур“ и који се добро познаје са девојком, оде код ње и измами је из друштва, те је доведе у близину места где су сакривена кола. Ту је 3—4 момка пограбе, баце је на кола и побегну са њом у непознатом правцу. Девојка виче, цичи, плаче и удара ногама на све стране, али ништа не помаже. Нико јој с улице неће притећи у помоћ, јер сви знају разлог томе. Знају да треба да буде нечија жена.

Ако би се вереница било на који начин удала за неког другог момка, отац новог Ђувегије дужан је да надокнади све трошкове оцу пређашњег Ђувегије. Често су се због тога судили по неколико година, па је парничење обично упропастило и једну и другу кућу.

Момку, чија би се вереница удала за другог, није то баш тако мило и свеједно. Због тога друге девојке га не гледају тако радо и теже ће се оженити приликом која му одговара и коју би он хтео.

У новије време, а то је почетком двадесетог века, више после првог светског рата, мање имућне куће приликом женидбе практиковале су споразумно између себе да девојка после прошеvine и веридбе, најчешће уочи саме свадбе, ускочи за Ђувегију. Ово се чинило у циљу избегавања или смањења свадбених трошкова. Касније је то прешло у скоро свакодневну праксу. Тако су многе девојке, и сиромашне и богатије, ускакале без претходне просидбе, прстена и других свадбених обичаја.

Важно је напоменути да је раније, све до првог светског рата, била највећа срамота за девојачке и момкове родитеље ако би се женидба и удаја извршила ускакањем девојке. Зато је то и био врло редак случај.

Јабука је, може се рећи, почетак сватова. Она је почетак правог весеља. Значајна је по томе што се на њој испитују расположења и ћуди пријатеља: свекра и свекрве с једне стране и девојачких родитеља с друге стране. Том приликом треба да се види да ли су сви задовољни припремљеном удајом и женидбом.

Ту, поред пића које развезује и најћутљивије језике, бива да и једна и друга страна (ово се више односи на мушкарце) износе своје карактеристике: бистрину, предрасуде, традицију, своје моралне одлике и материјалну снагу. И обично тада настаје утркивање ко ће имати боље од бољега, чија ће страна однети победу у свим тим тековинама. У оваквим приликама најчешће побеђују „дужи ‘езици“ и „дебели образи“. Све што се говори том приликом срачунато је на стицање што већег угледа и престижа у сеоском друштву.

На јабуци нарочито свекар треба да испољи своју галантност и материјалну снагу. Овом приликом он је главна личност којој се сви обраћају и на коју је сконцентрисана сва пажња. Њему се одаје највеће поштовање. Свекар својим понашањем и разговором треба да изгради такво мишљење код присутних, нарочито код пријатеља, које ће га у њиховим очима представити као моћног човека и доброг домаћина.

Из ових разлога свекар пре поласка на јабучку много води рачуна кога ће повести са собом. Обично бира људе из родбине који су сналажљиви, разговорљиви, који га — како он каже — неће осрамотити. Пред полазак на јабучку свекар и свекрва код своје куће скупљају „јабучаре“. То су свекрова браћа, снахе, сестре, зетови и друга ближа родбина. Пре него што крену на пут, једе се и пије за срећна пута. Кад јабучари треба да пођу, Ђувегијине сестре и снахе ките их рузмарином и цвећем.

Овом приликом бугегија остаје код куће и по обичајима не излази никуда из куће, док се јабучари не врате. На њега обично пазе укућани који су са њим остали, а то су обично деда или баба.

Код удавачине куће спрема се велика гозба. Домаћин за дочек јабучара позива најближе комшије, пријатеље и родбину. Обично је ту 30—40 званица, све старији људи и жене. Они су домаћинове званице и за јабучаре представљају домаћине.

Јабучаре у авлији дочекује домаћин са званицама. Ту се међусобно упознају и поздрављају, а затим сви крећу према кући. Удавача их дочекује на прагу куће, старије љуби у руку, а са млађима се рукује. Они њој предају поздраве (јабучу, поморанце, смокве и др.) које она ставља у кецељу испред себе.

Јабучари поседају за трпезу по старешинству и сродству, како је то ред: у прочељу је свекар, лево до њега свекрва, а десно браћа (рођена или од стрица) и даље по степену сродства. Лево од свекрве седе њене заове (ако су удате), јетрве и др. Млађи обично седе при крају стола. Тада свекрва износи погачу са даром (марама, кецеља или хаљина) и све то ставља на сто испред себе.

Док их домаћин служи ракијом из „фртаља“, свекрва и заове отпочињу са песмом. Овом приликом певају се озбиљне и помало тужне песме, због којих су се свирци увек вајкали да ће им ожалостити госте, а онда их је тешко натерати да изваде коју крајцару из цепа. Песме обично говоре о сину кога је мајка оженила па га тиме и изгубила, јер више није њен већ снахин. Затим о сестри која је женидбом изгубила брата, те је више нема ко одвести у коло и на бубалицу. Често свекрва кроз песму саветује снаху да јој пази сина и да му утаба, износећи његове жеље и навике на које га је она научила. У тим песмама најчешће се помињу имена Јова и Смиља, затим Милан и Миланка — Милка, Сока и Зоран и друга, која су и најчешћа у Банату. Ево две-три такве песме:

1)

Чувај ми, Смиљо, мога јединца,
чувај ко очи своје,
јер ми је Јова сва узданица
за старе дане моје.

Негуј ми, снајо, то росно цвеће
које сам теби дала,
јер нема на свету благо веће,
нит' сам за веће знала.

*(Прибележено од Зорке Протић из
Меленаца, рођене 1891. године)*

2)

Пази ми Смиљо, Јову,
мајка је њега навикла,
да га ујутру љуби,
пољупцем да га буди.
Да му за ручак
најлешће нуди.
Кадгод од куће пође,
међ' свет да уредан дође.
Кад се из поља врати,
уморан, прашњав и знојав,
топле му воде дати.
А спремна вечера нек' чека
и бела постеља мека

*(Записано од Милорада Попова из
Новог Милошева, рођеног 1909)*

3)

Љубичице, ја би' те брала,
љубичице ој!
ал' не знам коме би' те дала?
Имала сам брата и драгана,
имала сам ој!
оба сам их млада изгубила.

Драгог су ми Турци заробили,
драгог су ми, ој,
а брата ми млада оженили.
Љубичице, и ја би' те брала,
љубичице, ој,
али не знам коме би' те дала?

Пре него што ће се изнети ручак, удавача прилази столу и сече погачу коју је донела свекрва на онолики број парчади колико је јабучара, па сваком ставља у тањир. За време ручка госте весели гајдаш који увек има довољан број шаљивих и веселих песама, па често пута гости престану с ручком да би га слушали.

Удавача пред јабучаре излази само према потреби или кад је неко позове. Иначе, она је све време у својој соби, где и руча. Кад домаћица пред госте износи печење, домаћин склања ракију и служи вино. Тада свекар позива будућу снаху и везује јој дукате. Овом приликом свекрва, заове и снахе певају:

1)

Шта се то, свекре, снаји
под грлом сјаји
ил' бисер бели
ил' драги камен?
Ни бисер бели,
ни драги камен,
већ свекар снаји
дукате веже,
о врат јој бели,
и срећу жели.
Сретни ти били
дукати твоји,
под њим, Смиљо,
свекра дворила
свекра дворила,
коло водила.

*(Записано од Зорке Протић из
Меленаца и Даринке Попов из
Новог Милошева, рођене 1892.)*

Примајући од свекра дукате, удавача га љуби у руку и излази из собе.

После ручка и даривања, на јабуци се појављују и млађи чланови: укућани, чланови породице, званице (кћерке, синови, снахе) и доносе „кравале“ (то су ситни колачи) и дарове (хаљине, мараме, кецеље) намењене удавачи. На захтев свекра свирац приказује кравале. Он престаје са свирањем и говори: „Изјављујем, свекре, да су кравали стигли и част ми је да их прикажем теби и осталим гостима“. На то удавача припаше белу кецељу и стане поред свирца. Они који су донели кравале поређају се један за другим, па их тако редом додају свирцу, изговарајући коме је намењен и од кога је донесен. Свирац прихвата кравал, диже га изнад главе и изговара: „Ево, ово је кравал од Н. (казује име) и хоће да га прикаже Н-у (опет изговара име коме је намењен), својој браћи на част, њему на поштење. Амин, сватови!“ Затим узима дар, спушта га удавачи у кецељу, а кравал оставља пред јабучара коме је намењен. Онај ко је примио кравал вади га из тањира, на његово место оставља новац и све то враћа свирцу. Овај новац сматра се као откуп за кравале и он се предаје доносиоцу истих. Тако се то понавља све док и последњи кравал не буде предан одређеном јабучару. За ово време сеоска „дечурлија“, окупљена испред прозора, узвикују: „Кравала, кравала, свекре!“ А свекар га захвата руком са стола и баца кроз прозор на улицу. Због кравала међу децом настаје толика гужва да дође и до туче, нарочито ако свекар са колачима баци и нешто ситна новца.

Тада девојачка мати дарива јабучаре. Дарове износи удавача у кецељи. То су обично несашивене кошуље од платна (домаћег „беза“), хаљине, свилене и делинске мараме и др. Дарове дели свирац изговарајући: „Материн дар (нпр.) за свекра. Ево ти га, свекре, и у здрављу га подер’о“. Када се сви дарови поделе, удавача залази од једног до другог, почев од свекра, и везује сваком свој дар око тела.

После даривања јабучари напијају удавачи здравицу и даривају је новцем. То обично почи-

ње свекар овим речима: „Драги домаћине (или пријатељу), гости, браћо и сестре! Дижем ову чашу у здравље мојој снаји и желим јој да буде сретна и задовољна у нашој кући, да воли и љуби млађе, а слуша и поштује старије. Живели!“ Удавача за све то време стоји поред стола, преко од свекра, и држи чашу са вином у коју после здравице јабучари пуштају новац: крајцару-две, а неко и форинту у сребру, у старије време, а у новије 10, 20 или 50 динара. Кад је сви даривају, удавача испија вино а новац истреса у шаку или кецељу и одлази.

Кад девојачка мати дарива јабучаре, присутни певају:

1)

Заспала лепа Смиља
мајци на крилу.
Мајка је буди,
по коси љуби.

Устај, не спавај,
Смиљо, девојко!
Устај, не спавај,
даре припремај!

Свекрови твоји
сви редом стоје,
сви редом стоје,
даре чекају.

Смиља их редом
даром дарива,
даром дарива,
па им говори:
Моја је мајка
била домишљанка:
рано ранила,
дарове спремала.

2)

Ој, Смиљо, Смиљо,
ој луда главо,
шта ти је, Смиљо,
највише жао:

ил' старе мајке,
ил' оца, стрица,
ил' сестре драге,
ил' брата јединца,
танких стазица,
или другарица?

*(1 и 2 по казивању Даринке Попов
из Новог Милошева)*

3)

Сви гости добри,
ови најбољи,
ови најбољи
и најмилији.

Јовина мајка најрадоснија.
А како не би радосна била,
кад јој њен Јова измену води
од сваке радње и воде хладне.

*(По казивању Зорке Протић из
Меленаца)*

Кад се даривање заврши, удавачине другарице покупе кочијашке бичеве са јабучарских кола па их ките разнобојним свиленим пантљикама.

Кад се бичеви оките, долази до погађања између девојака и кочијаша, који су већином момци. Девојке казују цену (откупнину), а кочијаши ретко кад исплаћују тражено из „прве руке“, већ нуде много мање. Често пута и не дође до погодбе, па свекар својим бућеларом (новчаником) мора да посредује у оваквој трговини, јер су му се девојке жалиле како су кочијаши шкрти и „диције“. Буде да се погодба настави и иза села, приликом враћања јабучара, када девојке или попусте или их момци пограбе па отму своје бичеве. Кочијаш који има добре коње, тај и „не хаје“ за својим бичем и обично говори: „Та мојим коњима и не треба бич, види како су добри и без њега!“, па тргне мало кајасима услед чега се коњи узнемире и заиграју (скачу), док се девојке уз вриску разбегну од кола.

Кад је време да јабучари крену кући то свекар или најтрезнији међу њима први покрене, отпочиње наздрављање. Обично свекар први наздравља домаћину дома — пријатељу — и домаћици — прији, а касније и осталим званицама. Још ако је какав отреситији човек па уме лепо да „искити“ здравицу, о томе се после дуго говори по селу. Ево, ради примера, такве једне здравице:

„Пријатељи и прије и остали гости! Дижем ову чашу у здравље господара овога дома код кога смо дошли, имали смо код кога и доћи. Сунце му на истоку, а бог у помоћи. Па ако му бог не помогне, други му помоћи неће, а ако му бог помогне, други му ништа не могу. Да му роди пшеница — белица и у кући мушка дечица. Да му роди пшеница — белица: у дну да је бусата, на средини крстата а на врху класата! Па му се амбари пресипају житом, кошеви брашном, а ардови вином. А да га бог сачува добрих коња, трошних кола и тесна сокака, крња лонца, ерлаве варјаче, ћораве редуше, кратких гаћа и големих коприва. Да му бог да с лудим трговати, с ћоравим благо делити, с младим диванити, а са старим кусати. Ко му је ово у чаши дао, бог му је дао, а ко ми је ову чашу дао нек' и њему бог да. На свему ти, домаћине, хвала! Нашем душманину отпала глава! Живели!“

Затим свекар напија домаћици и још неком од виђенијих званица домаћинских, па често и куварици, нарочито ако је јело било добро и укусно.

Наздрављање је изискивало да се свака чаша вина попије на искап, а то је многе „удесило“ који су до здравице били трезни.

Док се у кући увелико напија и наздравља, кочијаши су већ упрегли коње у кола и чекају да се пође. Разговарају и шале се са девојкама, а оне за то време везују свекровим коњима „обајлије“. Обајлија је свилена тканина у боји (плава, црвена), дуга по 2—3 метра, везује се само свекровим коњима. Обајлија представља јабучарски знак — обележје, тако да се при повратку од удаваче види ко су и шта су. Онај крај обајлије

који се везује на оглавник од коња набран је у облику машине или повеће руже, док се други крај везује за беочуг од хама. Осталим јабучарским коњима везују пешкире.

Кад већ буде крајње време да јабучари пођу, а то се већ најбоље може оценити по лицима јабучарки које су забринуте због својих мужева, јер ови нештедимице пију, у пратњи домаћина излазе и седају на кола и, док их домаћини облећу са пуним „олбама“ и „фртаљевима“, најзад полазе.

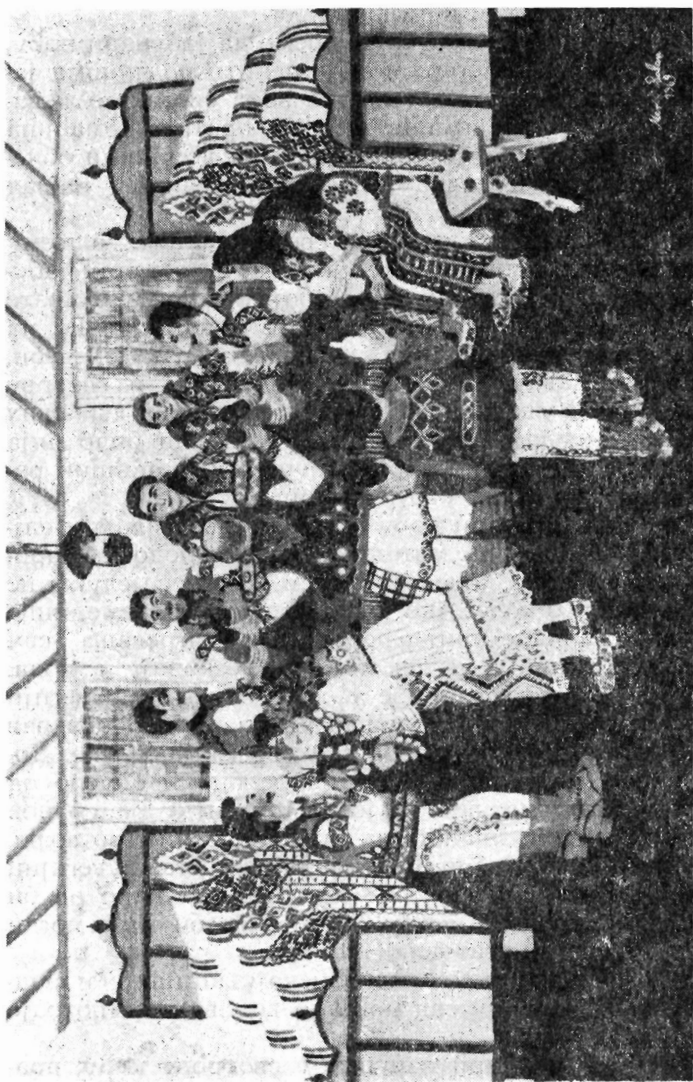
На челу је свекар са својим колима, а њему и свекрви седи у крилу удавача. За осталим јабучарима иду домаћини на својим колима и прате их до иза села, где застану ради растанка. Ту, на застанку, још се пије, наздравља, рукује, љуби, грли. Удавача, пошто пољуби свекра и свекрву у руку, а свекрва њу у образ, силази с њихових кола и седа на кола свога брата или било чија од родбине, и најзад се јабучари и домаћини разилазе свако на своју страну.

Кад јабучари дођу у своје село, свраћају најпре код кума па затим код разних родова и пријатеља. Ту их дочекују пићем, којим се служе не силазећи с кола. Ако је још хладније време, пиће утолико више прија, па се ради „загревања“ сви толико напију да их код куће скидају с кола.

Чим свекрва сиђе с кола, предаје Ђувегији колаче које му је удавача послала као поздрав и он, по обичају, треба сам све то да поједе. Догађало се да неки Ђувегија не би ни окусио од тих слаткиша, већ их је по примитку бацио под кола, а то је значило да му девојка није по вољи. Укућани и родбина настојали су да тај Ђувегијин гест било како сакрију од комшија како не би девојка сазнала нешто о томе, јер би тиме могли да се сврше сватови.

Јабучаре код куће дочекају комшије и родбина и често ту сад дође до веселја које потраје до зоре.

Кад јабучари напуштају свекрову кућу, прати их гајдаш до капије. Ако се неко од њих покаже дарезљивим па спусти гајдашу који марјаш у рог од гајди, он га отпрати и до куће.

М. Балан: *Веридба*

КИЋЕЊЕ БУКЛИЈАША

У четвртак пред венчање (венчање се скоро увек обавља недељом), Ђувегија код своје куће приређује („прави“) буклију. Буклија је значајна по томе што се тог дана ките и појављује „први сват“ у предстојећој свадби, тзв. „буклијаш“. Њега Ђувегија, свекар и свекрва шаљу да зове сватове.

Буклији су присутни искључиво момци и девојке, Ђувегијини другови и другарице, и зато је тог дана изванредно ведро и весело.

Уочи буклије Ђувегија шаље неког од укућана да купи званице и да зове на буклију. По њему свима упућује поздраве (јабукe, дуње) и позив који гласи: „Поздравно вас Јова да дођете сутра на буклију“. Понекад онај који позива на буклију има веома много посла, јер понекад се број званица пење и до 50 и више, што зависи од имовног стања Ђувегијине куће.

На дан буклије, пре подне око 9 сати, окупљају се момци и девојке. Девојке су се обукле у чисте свакидашње хаљине, припасале беле уштиркане кецеље, а повезале црвене, плаве или беле делинске мараме. Испод марама вире две-три „цокне“ и у њима црвени каранфили или неко друго цвеће. На ногама су папуче или ципеле. Момци су у новим сукненим чакширама и реклама од сомота или цајга. За шеширом, који је накривљен на једну страну, заденута је лала или рузмарин. На ногама имају опанке или чизме.

Седећи око столова момци пијуцкају ракију, шале се и задиркују девојке, а оне бранећи се и одвраћајући на шалу, ките „обајлију“. Ова обајлија се разликује од јабучарске по томе што је већа, дужа и шира, а од плавог, зеленог или црвеног сатена. Обајлија треба да је толико велика колико да прекрије коња тако да му се виде само делови ногу и главе. Преко обајлије стављају

тил окићен ситним разним пантљикама и цвећем, најчешће рузмарином.

Кад се обајлија окити, приступа се кићењу буклијаша и чутуре. За све то време девојке и момци певају песму „Ћувегијине мајке“ уз пратњу гајдаша:

1)

Буклијашу, материна рано,
слушај, рано, шта ти мајка каже;
какве ћеш ми свате покупити:
из авлије, код првог комшије,
онда иди код венчаног кума,
па код брата,
код старога свата,
па ти иди по ручног девера,
који ће ми снају поводити,
по јунаке, Јовине ортаке,
све јелене, момке нежењене,
све сестрице, миле другарице.

*(Записано од Даринке Попов из
Новог Милошева)*

Док девојке ово певају, у соби је и свекрва. Њој се обично ражали и плаче, јер јој је жао што њен Јова неће бити више момак, а тиме и мање „њен“.

Буклијаш је један од најбољих Ћувегијиних другова или неко од браће из родбине. Где се предвиђају већи сватови, ките се по два буклијаша, јер један неће моћи стићи да до сватова покупи све свате. Он је обучен у празнично оде­ло, чохано или штофано: чакшире „на растриш“, а у новије време „без растриша“, а јанкелић* спреда мало отворен да би се видела бела, златом извезена кошуља. На ногама су му лаковане чизме тврдых сара. Полуокругли шешир на глави, са црном широком пантљиком на машну, био би на једну страну накривљен и мало намакнут на очи.

* Јанкелић је кратки капүтић, сличан антерији, који једва прелази струк.

Буклијашу Ђувегијина мајка везује кошуљу од домаћег платна коју су девојке окитиле широким љубичастим или црвеним пантљикама, преко које је гранчица од рузмарина, окићена ситним разнобојним трачицама. Ту кошуљу му девојке подешавају преко левог рамена, па преко груди и плећа око тела, тако да један крај виси према земљи. Око шешира обавијају му црвено-плаву пантљику од свиле, а доста често и тробојницу, која једним крајем виси низ лећа. Чутура, у којој буклијаш носи пиће, најчешће вино, којим нуди званице да напију у „здравље младенаца“, а пресвучена је платном и окићена цвећем и дугим пешкиром.

Кад је са кићењем готово, момци уводе у собу најбољег коња кога је Ђувегија нарочито хранио и пазио за ту прилику. Стављају на њега обајлију, везују му пешкир о оглавник и изводе га напоље.

Обично је такав коњ немиран, нарочито када упадне међу толики свет, па га неколико момака с муком задржавају како би га девојке окитиле. Дешавало се да се коњ уплаши, па ританњем поруши столове у соби и растера буклију.

Пред полазак у купљење сватова буклијаш узјахује коња, а момци и девојке хватају око њега коло и тако, играјући и подвикујући, допрате га до капије (уколико он то „дозвољава“) и ту чекају док се буклијаш не врати од првог комшије, кога по обичају најпре зову у сватове. По повратку буклијаша дочекује свекрва, предаје му колач завезан у салвету и шаље га до кума. Све се то одиграва на капији, за које време момци и девојке певају и играју. По одласку буклијаша званице се враћају у собу где ручају, пију, певају и играју, а потом се разилазе.

Тога дана буклијаш навраћа само до кума и старога свата, а следећег дана позива и остале сватове.

Када код званице дође у кућу, буклијаш се поздравља са укућанима и обраћа се најстаријем: „Поздравлио вас (нпр.) баба да додете у недељу у сватове“. Уједно му додаје чутуру да на-

пије. Званица напије из чутуре за срећу и здравље младенаца, а домаћица дотичне куће везује на чутуру мараму, пешкир, марамицу или оно што је већ спремила, а то је знак да ће неко из куће доћи у сватове. Ако је званица момак или девојка, буклијаш при поздраву у сватове изговара Ђувегијино име уместо бабиног. Враћајући се Ђувегијиној кући, буклијаш једва придржава чутуру уз коња, јер су на њој многобројни пешкири и мараме. По томе се лако може оценити каква ће бити свадба.

Тиме је буклијаш обавио највећи део своје сватовске дужности, јер је понекад и понегде требало обићи 40 до 50 и више кућа, а то није нимало лако ни пријатно, поготово ако се узме у обзир да у свакој кући на њега наваљују да попије коју, а он треба да се одржи на ногама, или боље речено на коњу, до краја.

На дан венчања буклијаш опет има посла: иде по кума и куму. Кад су сватови „разведени“ од девојачке куће на конак или само на ручак, он је дужан да их све на време скупи, а понегде и да их донесе. Затим, на дан свадбе увече иде по „дебеле куме“ и много другог посла има буклијаш, које треба брзо, тачно и на време извршити. Зато му је потребна издржљивост и сналажљивост и приликом избора буклијаша гледа се да он буде јак и сналажљив момак.

Између буклије и сватова свекар и свекрва одлазе са девојчицом или дечком из куће удавачиним родитељима на уговор. На овај пут иду колима и носе велик сандук у коме ће донети удавачину опрему („штафир“). Носе овцу, ракију, вино и др., већ како је то погођено приликом просидбе. Собом носе и некакав покривач, обично асүру или поњаву, чиме ће покрити кола при повратку, како свет не би видео шта носе.

Код девојачке куће их госте у ужем родбинском кругу. Тако, пијући ракију, свекар и удавачин отац уговарају свадбу. Ту се поред ранијег договора утначује: колико ће кола доћи по девојку, да ли ће бити сватови разведени на конак, када ће сватови доћи и у које време, и друго. Ако су сватови са стране, уговарају где ће домаћин изаћи пред њих (одређују место), а ако су из истог села, онда се споразумевају: када, где и колико ће их изаћи пред сватове — колико кола. Обично сватове са стране (из другог села) домаћини дочекују на крају села, а поједина кола (момци и девојке) излазе пред њих на извесну дужину пута. Пред сватове из истог села домаћини у одређено време (око 9—10 сати) изађу колима пред Ђувегијину кућу. Ту свати излазе пред њих, нуде их пићем и уводе у кућу, где се мало поседи, презалогаци (овчији паприкаш), и онда сви заједно одлазе девојачкој кући.

Свекар и девојачки отац даље уговарају када ће доћи „погачари“ и колико ће их бити, колико ће дана остати и да ли ће ићи колима или возом (железницом).

Млађи укућани са девојачком мајком и свекрвом пакују удавачину опрему: хаљине, рубље, креветнину, ћилиме, крпаре и др., које је она за време девовања припремила. (У старије време девојке-удаваче нису носиле дрвенарију у опреми). Све те ствари и стварчице слажу у сандук који је на колима „уговорција“ и том приликом нарочито се води рачуна да тај сандук буде напуњен,

а још је боље ако у њега све и не стане. Ако сандук не би био довољно пун удавачином опремом, без обзира на његову величину, онда обично јетрве и заове, када га распремају код Ђувегијине куће, шапућу међу собом: „Ију, слатка, ни пун сандук штафира није донела!“, па је тиме потцењују, а касније, када се због нечега заваде, ово им служи за пребацивање и добацивање.

Док удавачина мати контролише девојке које пакују опрему, кришом ставља у сандук киту бо-сиљка, који њеној кћери треба да донесе срећу у животу, онакву какву јој мајка жели. Девојке које пакују опрему певају:

1)

Дели се данак с данком
и лепа Смиља с мајком.
Кад мајка штафир спрема,
кроз сузе Смиљи вели:
„Чедо моје, мајка те дели
од срца откида део,
да своје чедо жели,
жели кроз живот цео“.

Немој, мајко, плакати,
немој, мајко, јадати,
немој, мајко, сузе лити,
гошћа ћу ти бити,
ја ћу бити гошћа твоја,
а ти, мајко, моја.

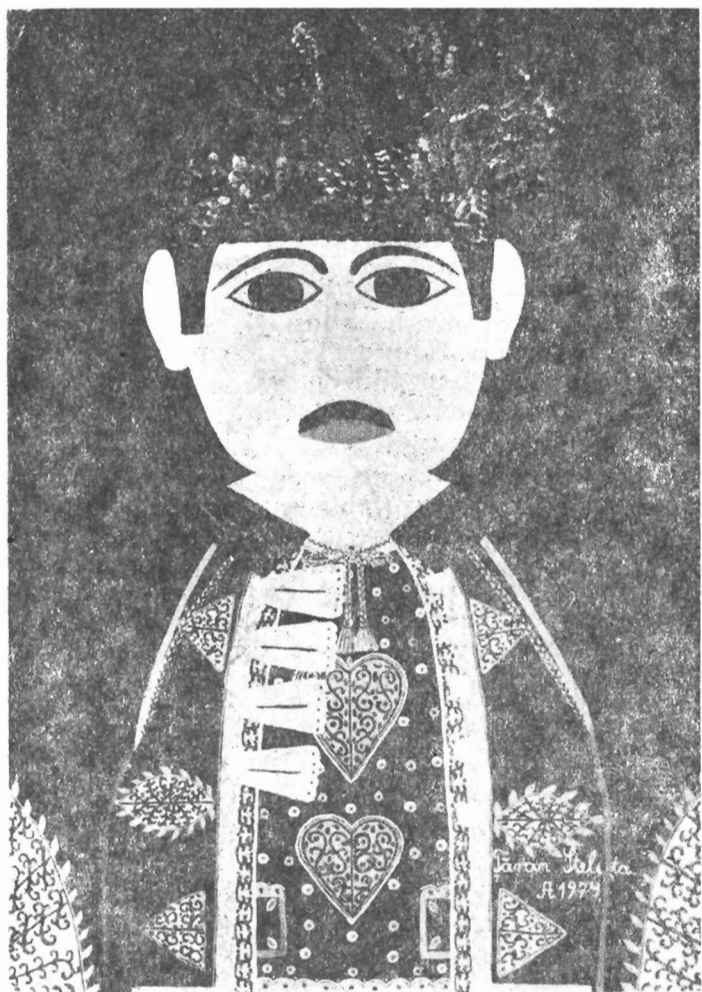
*(По казивању Зорке Протић из
Меленаца)*

У овим приликама девојачка мати увек плаче, па убрзо расплаче и оне око себе, те не могу да певају. Зато је ту свекрва и она отпева неку песму, само да би забашурила некако ту сету, јер не воли да се плаче кад жени сина. Уосталом, она и нема због чега да жали, већ је, напротив, весела што ће ускоро добити замену од сваког посла у кући.

После обилног ручка уговарачи се спремају да пођу. Пошто су девојачке ствари натоварене на кола, домаћин упреже коња којима удавача везује дугачке пешкире са чипкама, а девојчици коју су уговарачи повели са собом дарује кошуљу, а свекрва хаљину или мараму. Сада се пријатељи међу собом поздрављају и уговарачи одлазе, праћени од домаћина до капије.

Кад свекар и свекрва дођу у своје село, свраћају код родбине. Обично је свекар том приликом мало више „потегао“ из боце, па зареба да свраћа и где треба и где не треба. Због тога свекрва има много муке и једа и једва га приволи да се врате кући. У том навраћању деси се да свекар „потрефи“ на кућу у којој је једном већ био, а укућани, шта ће, пуштају га унутра и поново нуде пићем. Понекад се уговарачи изврну с кола, па ако је кишовито време, удавачина опрема се распе из сандука, па се све укваси и испрља од блата.

Код куће их дочекају укућани и понекад жена из комшилуга. Скидају удавачину опрему с кола, уносе у кућу, где је распакују и разгледају. Ово је нарочито занимљив моменат за жене од којих ће већ сутрадан читаво село дознати шта је удавача спремила у штафир. А уговарачи су, ето, узалуд собом носили покривач да би све то скрили од очију света.

С. Царан: Младожења

ПЕРЈАНИЦА

Уочи дана венчања, увече, Ђувегија приређује „перјаницу“. То је, у неку руку, опроштајно вече од својих другова — момака и другарица — девојака. На перјаници он се опрашта од момачког живота. Зато том приликом понеки Ђувегија испољава тугу и забринутост, и то утолико више уколико му се девојка са којом се жени не допада. Тога дана када ће се одржати перјаница, Ђувегија по неком момку или другом шаље поздраве (рогач, јабучку, дуњу) свим својим добрим друговима и другарицама. Овим их позива да дођу на перјаницу.

Перјаници се скупљају увече, у први сумрак. У почетку ту се пева, пије ракија, а затим се вечера. После вечере девојке приступају кићењу „перјанице“ за сватове. Перјанице су гушчија пера, позлаћена или посребрена, и окићена разнобојним пантљикама. Перјаница намењена свекру и ближним рођацима кити се још и са две-три суве црвене паприке. У овоме девојкама помажу момци: придржавају им перушке, шале се и задиркују их и певају с њима песме за ту прилику.

1)

Сву ноћ ноћас прегореше свеће
у Јовиној соби до сокака.
Ту је Јову световала мајка:
Слушај, сине, шта ти мајка каже:
када сутра поћеш по девојку,
мрко гледај, оштро погледавај,
не би л' те се бојала девојка
још код оца у очевом двору
и код мајке у мајчином крилу,
где снашице шију венчанице,
миле сеје ките перјанице.

*(Забележено од Даринке Попов из
Новог Милошева)*

2)

Зорина мајка (од имена Зоран)
даре прегледала,
даре прегледала
Зору дозива,
па му говори:
Не купи, сине, много сватова,
мајка ти нема много дарова,
мајка је стара па нема дара.

(Забележено од Зорке Протић
из Меленаца)

Ове вечери момци певају „песму растанка“ од
момачког живота Ђувегији, њиховом „пајташу“
(другу):

1)

Испијмо момци ову чашу,
за срећу нашем Јови:
оставља Јова дружбу нашу
и креће у живот нови.

(Забележено од Јефте Јекшића из
Новог Милошева, рођеног 1908. године)

2)

Ој, Јово, Јово, ој брате мио
и дању и ноћу с нама си био,
у колу, уз чашу и девојке,
волео песму, волео момке,
у невољи свакој био си с нама,
ни једног од нас не остави сама,
а сада дође време да се растајемо,
пружи руку, Јово, да се рукујемо.

(Забележено од Лазе Станковића из
Врањева, рођеног 1897. године)

Понекад ове песме толико делују на Ђувегију —
још ако је мало загрејан од пића — да ту пред
перјаницима узвикне: „Нећу да се женим! Пору-

чите девојци да ме не чека“. А онда „зло и наопако“ код присутних, а поготово код родитеља, који на „једвите јаде“ успевају да га умире, како кажу „само да се венча, па после како било“.

Кад је Ђувегија расположен, а то је увек ако му се удавача допада, он и сам пева и замеће шаљив разговор, најрадије са темом из дана момачког живота. Отприлике око 10 сати, када су и перјанице окићене, момци и девојке се разилазе и, идући путем раздрагано певају, шале се и смеју.

М. Јонаш: *Млада*

А. Маран: *Млада пред огледалом*

„На врата“

Као што Ђувегија приређује перјаницу, тако и девојка исте те вечери, уочи свадбе, позива своје другарице и другове „на врата“. И овом обичају је циљ опраштање од девојачког живота, раста-
нак од другарица и другова.

Увече кад се искупе момци и девојке, седећи за столом оне довршавају још неке ствари за венчање и ките „деверски пешкир“, а момци им помажу, разговарају с њима и сви заједно певају:

1)

Ој, Смиљо, Смиљо,
ој, луда главо!
Шта ти је, Смиљо,
највише жао:
танких стазица
или другарица,
ил' миле мајке,
ил' сеје драге,
ил' оца, стрица,
ил' брата јединца?

Није ми жао ни старе мајке,
ни сеје драге, ни оца, стрица,
ни брата јединца, ни танких стазица,
нити другарица,
већ жалим моје косе бреноване,
девојачке ношње, девојачке дане.

(Записано од Даринке Попов из
Новог Милошева)

2)

Жали, Смиљо, негу материну,
није таква нега свекрвина.
Мајчина нега ко чаша меда,
а свекрвина ко чаша вина.

Код мајке си била бела и румена,
код свекрве бићеш модра и зелена.
Мајка те буди кад сунце гране,
а свекрва пре зоре ране.

*(Записано од Даринке Попов из
Новог Милошева)*

Ред је да те вечери удавача поразговара са сваком другарицом и са сваким другом, а тема разговора обично се односи на преживеле тренутке из девојачког живота. Још ако је расположена што се удаје за момка кога воли, шали и смеху нема краја. Удавача заузима место негде у средини одакле ће је сви моћи видети, па редом подсећа своје другарице и другове на важније тренутке из девојачког живота.

Око 10—11 сати увече девојке и момци се последњи пут опраштају са удавачом, па се разилазе. Са удавачом остају њене две другарице са којима се „девојчарила“ да с њом преспавају последњу ноћ на столу, како је то обичај. Тако оне саставе два стола на средини собе у којој ће се одржати свадба, простру по њему постељину, удавачу ставе на средину и преспавају (боље рећи проразговарају) целу ноћ. Ове две удавачине другарице представљају у неку руку њене „чуваре“, а уједно је и теше, јер је она обично забринута и помало тужна због догађаја који је очекују.

Дешавало се да удавача те исте ноћи одбегне за неког вољеног момка, ако јој се Ђувегија не допада. То је представљало велику срамоту и бруку за њене родитеље. Зато сви укућани будно мотре на њу задњих дана, подешавајући да се увек налази у кући и њима на очима, како им не би „пукла брука по селу“.

Помиње се неколико случајева да је удавача на дан свадбе осванула мртва; или се обесила или отровала. Узрок томе је присилно удавање за момка кога не воли, што родитељи често чине из похлепе за богатством, не водећи много рачуна о човеку коме дају своју кћерку, па макар он био богаљ, наказа или болешљив, него само нека је богат.

СВАТОВИ

ВЕНЧАЊЕ

Просидба, прстеновање, јабука и др. су као уводни део сватова, а сви заједно чине „свадбу“.

Сватови су врхунац гозбе и весеља и у њима је највише званица. Они и најдуже трају: код неког два и више дана, што зависи од имовног стања Ђувегијине куће. Мање имућне куће не праве много обимне сватове. Често пута све обичаје који претходе сватовима занемарују, а сами сватови трају један дан. Тако материјални услови живота, као и у свим другим приликама, одређују и обим весеља и забаве. Тако је било од вајкада.

У сватовима улоге појединих свата су подељене и одређене разним функцијама. Тачно је одређено шта ко има да ради, каква права има и шта све може и сме да захтева.

Кум је прва и најважнија личност у сватовима. Он заповеда и њега сви слушају. Њему се сви обраћају и угађају и зато му је место у средини стола, „у прочељу“. Кум је центар пажње и око њега се врте сви догађаји у сватовима. Још ако је какав весељак, певач, шалљивчина и зановетало и уме непрекидно да скреће пажњу на себе, онда су главе осталих сватова увек окренуте према њему, а очи у њега упрте. У неку руку је као председавајући каквог веселог скупа.

По давнашњем обичају свака кућа има венчаног кума коме празником (Божић, Ускрс) носе колач (колач је од бела брашна, замешен млеком и јајима), и тиме му указују своје поштовање. Ако се неко жени, а до тада није имао кума или му стари кум није по вољи па се с њим „раскумио“, онда Ђувегијин отац тражи у селу неког од својих најбољих другова или пријатеља куће, носи томе колач и „окумљује га“.

Кумова дужност је да крсти сву новорођену децу оног брачног пара који је венчао.

Стари сват или *старојко* обично је Ђувегијин зет или тетак. Он није у толикој мери важна личност у сватовима колико кум, иако је у погледу сродства ближи Ђувегији, али је одмах до кума и седи с леве стране од њега. Стари сват је други сведок приликом венчања, а у сватовима, може се рећи, заступа, ближу Ђувегијину родбину. И њему се одаје извесна почаст, али само као једном од најрођенијих представника ближе родбине Ђувегијине куће.

Девер је у већини случајева Ђувегијин брат, рођени или од стрица, од тетке или од ујака. За девера бира се првенствено момак, неожењен. Његова је дужност у сватовима да прихвати невесту из братовљевих руку и да је води на венчање.

По много старијим обичајима девер је уводио и изводио невесту у собу где су сватови, кад год је кум то захтевао; забављао и чувао невесту док је не преда Ђувегији и у неку руку био је невестин водич у њеним првим корацима по Ђувегијиној кући. Временом су све ове деверске функције изумрле, али он је и даље остао најомљенија личност невестина у сватовским данима, а и касније, јер се обично с њиме најпре упознала у новој непознатој средини.

Свекар је отац Ђувегијин и он у сватовима код његове куће игра улогу домаћина. Увек се налази у близини кума и старог свата и подстиче на весеље. Нуди пићем и јелом, пева и замеће разне шаљиве разговоре. Иначе, он се стара да буде све на време и како треба; да сви у сватовима буду весели, сити, напити и задовољни. Његово место је преко од кума и старог свата и за цело време док трају сватови он више престоји него што седи.

Свекрва је Ђувегијина мати и у сватовима се стара око јела. Често навраћа до сватова и нуди их јелом, а покаткад испије с њима, нарочито с кумом, по коју чашу вина или ракије. На кумов захтев често отпева неку песму и тежи да својом ведрином и веселошћу раздрага и развесели сватове. Зато свекрва често подвikuје и отпочиње коло.

Заова је Ђувегијина сестра, рођена или од стрица, од ујака или од тетке. Има их обично више и оне служе госте, веселе их својим песмама и подвикивањем. Заове су нарочито веселе када су сватови у покрету и тада се највише чују њихове песме и подвикивање.

Јетрва (често их има више) је жена Ђувегијиног брата и она се обично стара око послуживања и увесељавања сватова. Оне су најозбиљније у сватовима јер сво готовљење јела и послуживање лежи на њима.

Кума, када је присутна у сватовима, седи с десне стране од кума и ужива све почести као и кум. Обично она није у сватовима цело време, већ одлази раније кући ради припремања и доношења „кравала“ и дарова. Ако кум није ожењен, кума је обично нека млађа његова рођака, најчешће сестра.

Дебела кума је кумова стрина, сестра од стрица — ако је удата — или мати, ако кум није ожењен. Дебела кума на дан сватова увече долази с кумом и доноси „кумовске кравале“ и дарове, па остаје у сватовима све до пред „праћење“ кума кући.

Кумовске девојке или *енге* су кумове кћерке или сестре, ако нису удате. Оне приликом венчања носе кумовске свеће до цркве и натраг, које су окићене белим воштаним ружама, и свилом. У сватовима замењују кума у песми, веселе га, а често извршавају и његова наређења: иду по Ђувегију кад је време да сватови крену по девојку и др.

Кумовски кочијаш или *кумовски момак* је најчешће неко од кумове браће, а може и од другога. Он тера кумова кола и треба да је веома способан кочијаш, јер поједини свати уз пут теже да обиђу кума, а он то не сме дозволити „ни за живу главу“. Кумовски кочијаш има још једну врло важну улогу у сватовима: по кумовом наређењу врши „свођење младенаца“, а касније иде да их „буди“ и доводи пред кума.

Пустосвати су све остале званице, а често и незванице који немају неких одређених функција

у сватовима. То су махом Ђувегијини другови — момци, а њихов задатак је да у сватовима проводе шалу и „комедију“ и тиме забављају кума и остале свате.

Кад се иде по девојку они обуку поцепана одела, преврну кожухе, намажу се разним бојама и чађу, маскирају се као овнови, бикови и коњи, те уз пут, као и код девојачке куће, изводе разне шале, често „неслане шале“.

С њима је дозвољена неограничена шала, само ако се ко усуди да то учини. Наиме, с њима нико на крај није изашао, јер друго ништа не раде и не мисле, већ само како ће кога насамарити, обрукати и изврћи руглу. Највише им се „освете“ домаћини који их разведу на ручак од удавачине куће приликом венчања. Тако они њима за ручак изнесу какву прекиселу или прељуту чорбу, незапржен пасуљ, куван кукуруз у клиповима или какво било друго унакарађено парорско јело. Уместо меса изнесу им чисте кости. Као колаче или торту изнесу им тврдо кувану куљу (качамак), посуту љутом паприком. Па ипак, пустосвати се врло ретко наљуте, не приговарају овом јелу, јер знају да тако мора с њима бити, већ или једу мало или не једу, знајући да иза свега тога мора доћи добар, уобичајен сватовски ручак. Ређе се дешавало да пустосвати нису добили ништа друго за ручак сем што је напред поменуто. Али ако је то и било по некад, имало је касније да страда печење код девојачког оца, приликом окупљања сватова, ради поласка кући.

У сватовима пустосватско место је на крају стола. Од те стране увек допире шала и смех, песма и подвикивање, којим за цело време сватова скрећу пажњу на себе, па им се касније, у „ситне сате“, многи од свата прикључе, тим пре ако је тамо где су седели, мртво и невесело.

Подрумар је свекров поверљиви човек коме је дао на руковање подрум или комору за цело време док су сватови. Он не сме да се опије (али зато ипак стално пије), јер треба да пази на пиће и јело које распоређује. Нарочито мора да обра-

ти пажњу на незване госте којих је пуна авлија, а и на пустосвате који се често ушћуњају у подрум само да би нешто наудили подрумару.

Куварица је жена из куће или из родбине која је вешта у готовљењу јела у већој количини. Она поред себе има неколико помагачица-паракуварица, које јој помажу. Куварици кум често напија „у здравље“, нарочито ако је супа добра (а супа је увек најслађе јело после дугог ракијања) због чега је она поносна.

У сватовима кум има свог свирца, најчешће гајдаша, који га уз пут прати седећи напред до кочијаша. У соби свирчево место је преко од кума. За кумовског свирца узима се увек шаљивчина који куму и сватима лакрдија и пева разне шаљиве песме. Ретко да које село нема најмање једног оваквог свирца лакрдијаша.

Свекар такође најмљује гајдаша, а у новије време хармоникаша или „банду“ (тамбураше). Кад су сватови у покрету, свирци су на последњим колима и путем свирају, што се каже — прате сватове. У соби они стоје или седе негде у углу, а обично крај пећи.

ОКУПЉАЊЕ СВАТОВА И ПОЛАЗАК ПО ДЕВОЈКУ

Од раног јутра на дан венчања у Ђувегијиној кући је све на ногама. Врше се последње припреме јер ће, чим сване, свати почети да пристижу, а до тада столови треба да су већ постављени.

Свадба се одржава у „благдашњој“ или „новој“ соби. Ту су поређани столови, столице, клупе у облику слова П. По њима су разастрти бели чаршави и цвеће, а на сваки метар раздаљине је по један фртал са ракијом из којих се пије без чашица. (Фртал је од 1/4 до 1/3 литре).

Како свати пристижу, заузимају своја места и служе се ракијом, наздрављајући „спас' бог!“. Ту су и најбоље комшије свекрове куће, које је он позвао да испрате сватове по девојку. Ови први часови свадбеног весеља наизглед су свеча-

ни, уздржљиви, јер се полако, тихо разговара, а тема разговора је више озбиљна, док свирци свирају неке озбиљније и отегнуте мелодије.

Око 8—9 сати свекар шаље буклијаше, неког од своје браће и свирца да допрате кума. По кума обично иду колима.

Дошавши кумовој кући, поздрављају се с њим и са укућанима, а буклијаш нуди чутуру и изговара: „Живио нам, куме, дуго и срећно!“ Кум их уводи у кућу и нуди их да седну где су и остали његови гости — родбина и комшије, који су позвани да га испрате „на кумовање“. Краће време ту се пије ракија, затим се доручкује овчији паприкаш и пије вино. Све то уз свирку гајдаша.

Кад буде време да се пође Ђувегијиној кући, буклијаш на то кума и остале госте подсећа речима: „Драги куме, хвала ти на части. Време је да се крене“. Затим кум, кума и њихова пратња (енге и кочијаш) излазе у двориште, опраштају се од својих гостију, седају на своја кола и, праћени од буклијаша и оних који су с њим дошли, иду према Ђувегијиној кући.

Код Ђувегијине куће кума дочекају свекар, свекрва, Ђувегија и остала ближа родбина. Том приликом свекрва пева:

1)

Кум долази, двори зазвонише.
Кумов коњ зеленко
копитом земљу копа.
Где ћемо куму коња везати?
А Јовина мајка домишљанка
засадила јабукe и дуње,
па говори сватосавским момцима:
Ту ми веж' те коња милог кума!

*(Забележено од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

2)

Кум долази, двори зазвонише,
застара се лепог Зоре мајка
с ким ће куму покрити жераве?

Ал' беседи младожења Зора:
„Не старај се, мила моја мајко,
свилен ћемо скерлет куповати
куму ћемо покрити жераве!“

*(Забележено од Зорке Протић
из Меленаца)*

3)

Благо нама, ево милог кума,
ево кума и рођене куме.
Волим кума к'о златног голуба,
а кумицу као голубицу.
Голуб бити па ће одлетети!
а с кумом ћу рујно вино пити!

*(Забележено од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

Кумова кола стају пред кућу и он силази, те праћен енгама* и свирцем, ступа на праг свекровог дома. Ту настаје руковање са свекром, свекрвом, Ђувегијом и осталом родбином. Затим кум улази у собу где се поздравља са свекровим званицама које су позване да га дочекају, па седа на своје место у прочељу. Домаћин, свекар, нуди кума ракијом и обично га пита како је допутовао, како су остали — старији код куће и сл. Након кратког времена износи се закуска (опет овчији паприкаш) и док свати једу, свекрва, дворећи кума, пева:

1)

Кума дворила Јовина мајка,
кума дворила па га молила:
„Куме мој, мили куме,
чувај ми Јову!

* Енге су две кумове девојке које носе окићене свеће одмах иза кума у свадбеној поворци. Оне седе иза леђа кочијашу када се возе фијакером или колима.

Чувај ми Јову мог
к'о брата свог.
Чувај ми чедо моје
к'о очи своје“.

*(Забележено од Лазе Станковића
из Врањева)*

2)

Кума дворила Јовина мајка,
кума дворила па га молила:
„Куме мој, мили куме,
карај сватове!
Кад беру дунџе,
да не ломе грање.
Требају мајци гране
за друго лане,
кад другог сина мати
почне женити.

*(Забележено од Лазе Станковића
из Врањева)*

3)

Кума дворила Јовина мајка,
кума дворила па говорила:
„Заран куме,
заран, стари свате!
Зарано ми снају доведите,
нек донесе сунце у њедарца,
јасне звезде и сјајна месеца,
да ми старој обасјају двори.

*(Забележено од Лазе Станковића
из Врањева)*

За све то време Ђувегија је у „стражњој“ соби и,
спреман, чека да га кум позове к себи.

У старије време, до пред први светски рат,
Ђувегије су у овим приликама облачиле чохана
одела: капут кратак са малим реверима, а чак-

шире на растриш* и припијене уз тело. Прслук од истог материјала, украшен златним ланцем. На ногама лаковане чизме, тврдих сара, а на глави астраханска („страганска“) капа или црни шешир, налик на полуцилиндар са црном машном. Кошуља свилена или од бела платна (најчешће од „сади“ беза), на грудима извезена златним жицама у облику ситних цветића. У новије време Ђувегије су облачиле обично грађанско одело, ново сашивено нарочито за свадбу (панталоне, капутић, ципеле, шешир а у доста њих и кравата).

Кад већ буде време да се крене по девојку, кум наређује да му доведу Ђувегију. Енге пале свеће и у пратњи кумовског гајдаша иду по Ђувегију. Том приликом оне певају:

1)

Пошетај, сив соколе,
кум те похтева,
кум те похтева,
чашу испија,
чашу испија,
за сретна пута.

Пошетај, сив соколе,
кум те зове,
на пут далек поћи,
заран доћи.

*(Забележено од Зорке Протић
из Меленаца)*

Кад Ђувегија уђе у собу где су сватови, поздравља се са кумом и кумом и седа између њих. Полазак по девојку кум најављује речима: „Сватови, време је да се пође на пут“. Тад свати-ма прилазе девојке, ките их рузмарином и перушкама (перјаницама) и певају:

* Чакшире на растриш су кројене тако да иду уз тело, а на месту где се отварају приликом облачења или свлачења имају тзв. лопар ширине око тридесет, четрдесет сантиметара који покрива разрез на чакширама и „нарецкан“ је са доње стране (шире) на „резанце“ ширине око два сантиметра, дугачке око пет.

1)

Пошетај, мили куме,
твоје је време.
Далеко је село Радојево!
Треба поћи и зарано доћи,
да нам ноћца не сакрије пута,
да нам когод путем не залута!

*(Забележено од Зорке Протић
из Меленаца)*

Док девојке певају ову песму, кум излази у авлију и седа на своја кола, која су на челу сватовске поворке. С њим су и кума и енге. За кумовим колима су кола старог свата. С њим је и Ђувегија. Затим деверска кола, па свекрова и осталих свата по сродству. Последњи су пустосвати који се целим путем утркују са осталим сватовским колима, тежећи да њихова кола иду одмах за кумовим, јер то чини извесну част и задовољство. Уједно тиме подстичу свадбену поворку да се брже креће.

До капије сватове испраћају свекрове званице на челу са свекром. Обично се ту слегло и женско и мушко, и старо и младо из тога краја села, како би видели сватове.

Свекрва не иде на сватовски пут. Она остаје код куће да би спремила све што је потребно за дочек сватова када се буду вратили са девојком — снахом. У овим приликама, кад свекрва прати сватове, обично плаче, иако је она тог дана најсрећнија, јер је доживела да ожени сина, а то је и највећа жеља сваке мајке. Но овом приликом она плаче више због среће и задовољства, које мора до дође до већег изражаја било на који начин — плакањем или смејањем.

Већи део пута сватови проводе у песми, подвикивању и добацивању. Тако једни с кола довикују другима: „Ааа, наше девојке су лепше од ваших“; „Ми имамо бољег и лепшег кочијаша“; „Ето, окреће вам се точак“; „Спала вам левча“; „Шта вам се та прија у шарагље тако умусила, к'о да је на са'рани?“ и сл.

Често се уз пут застаје ради напијања из чутура, „олби“, које свака кола носе са собом. Тако за време ове станке њих двојица-тројица од пустосвата договоре се па се дошунђају до нечијих кола (обично на којима су девојке), полако откопчају штрањке од коњских хамова, подвукну се под један крај кола и изврну их тек толико да девојке, уз цику и вриску, стрмоглав скачу доле. Понека и падне па се удари да од тога заплаче. Они који ово посматрају смеју се и вичу хватајући се за стомаке. Због оваквих шала понекад дође и до туче између пустосвата и кочијаша преврнутих кола, да их на крају једва умире.

Путем се обично певају ове песме:

1)

Сватови уранили
па пут изгубили.
Девојка за двор зашла,
па руком маше:
Овамо, сватови моји,
ово су двори,
ово су двори девојачки,
а ја сам девојка,
ја сам девојка прстенована,
прстенована а невенчана.

*(Забележено од Иве Трифуњагића
из Кумана — гајдаша, рођеног
1896.)*

2)

Гором језде кићени сватови,
гором језде и гори беседе:
Ко ће нама добар конак дати,
коњ'ма зоби и зелена сена,
нама хлеба и румена вина?

*(Забележено од Јефте Јакишића
из Новог Милошева)*

3)

Залутали кићени сватови,
залутали па се погубили.
Кум дозива млада буклијаша,
буклијаша на бесна чилаша:
Буклијашу, сватовска делијо,
које си ми свате сакупио,
дај, заиграј твојега чилаша,
па заребај до сваког салаша
не би л' тамо свате натрефио,
натрефио па их допратио.

*(Забележено од Милорада Попова
из Новог Милошева — рођеног
1909)*

Ако је пролеће или лето, сватовско путовање је пријатно и занимљиво, па се уз песму, шалу и утркивање и не осети кад прође време. Али зими није баш тако лако издржати на путу, поготово ако је далек, па макар да су ту топли црепови, цигле и угрејане мекиње у цаковима. Зато се онда чешће напија, па и силази са кола и трчи уз коње, све ради загревања. Тако се прича да је некакав Ђувегија сишао с кола и потрчао уз коње да се загреје, па прилично одмакао од сватова. Како је и даље трчао наиђе на неког чобанина где чува овце покрај друма, који га упита „А је л' момче, а куд тако здраво трчиш?“ Ђувегија му онако уз пут одговори да иде по девојку, на што ће стари чобан: „И ја сам се у своје време женио, али нисам тако трчао к'о луд!“.

Ради загревања и пустосвати су силазили с кола и трчали и правили „комендију“. Тако неко од њих застане да запали цигарету или због нечег другог, кочијаш ошине по коњима и још викне осталима да брже потерају, а овај остане на путу или трчи по неколико дужи за колима, да исплази језик и зној га облије.

Да би се сватови путем загрејали и развеселили, буклијаш са вином или ракијом у чутури обилази редом сва кола и нуди да се пије. А како је женама увек хладније, то оне радо потежу из

чутуре, па кад добу девојачкој кући онда тек настаје подвикивање и вриска. Још кад убу у загрејану собу, оне се „откраве“, пиће их савлада, па нека и заспи и не пође на венчање.

Пред девојачким селом сватови застану ради срећивања и дотеривања спољашњег изгледа, који је путем био нарушен. Ту се заузима опет онај прописан сватовски поредак. Тако сватови најзад улазе у село.

Уз пут до удавачине куће труде се да су што веселији, иако им до тога понекад није стало. Певају што више, а заове и јетрве подвикују, како би оставили утисак расположења и радости, јер их посматрају са свих прозора и врата.

На капији удавачине куће сватове дочекује домаћин са својим званицама и пожели им добродошлицу. Кад сватови убу у авлију, домаћини трче од кола до кола, помажу им да сибу, поздрављају се и питају да ли је пут далек, како су путовали и др. Куму и куми, па и свекру доносе столицу поред кола да би лакше сишли. Овом приликом заове запевају:

Сниска стреја,
висок бубегија,
дижи стреју,
нови пријатељу,
да нам Јова не поломи перје!

*(Записано од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

Ако ће домаћини сватове „развести на конак“, а то се скоро редовно практикује ако су младенци из два различита села, у удавачину кућу улазе само кум, кума и његова пратња, затим свекар и његова пратња (браћа и снаје). Остале свате са бубегијом, девером и старим сватом разводе домаћинове званице својим кућама, где ће се умити, очистити одећу и одморити неколико сати. Кум, кума, енге и кочијаш са свирцем поседе краће време код девојачких родитеља, а након тога и њих разводи неко од ближњих домаћинских рођака. Тако код удавачиног оца остају само свекар, његова браћа и снахе, као и свирац.

Буде да и кум остане неразведен. Затим, да сватове уопште не разводе (али ретко), већ сви остају код удавачиних родитеља. Све то зависи од тога како су се споразумели родитељи младе-наца приликом уговора за свадбу.

Откако су сватови пристигли, удавача се затвара у једну од соба, а то је обично „стражња соба“. Одатле она се не појављује све док не дође време убраћивању, односно док заове и снахе не запевају пред њеним вратима: „Отварај врата, Смиљо девојко“. То буде обично око подне (око 11 сати), непосредно пред полазак на венчање. За то време удавача није сама у соби; ту су њене другарице које су провеле последњу ноћ с њом. Оне јој сада помажу да се очешља, помажу јој у облачењу и у свему другом да би што лепше изгледала овог најсрећнијег дана у своме животу. Истовремено између њих се води и разговор о сватовима који су већ дошли: како су обучени, какви су им коњи, колико има кола, колико каруца и да ли су весели. Ту се нађе нека од млађих жена, удавачина снаха, удата сестра или нека друга из родбине, која јој даје последње савете како да поступа и да се влада приликом венчања, за време сватова у њеној кући и све друго што треба да зна нова млада.

Сватови се искупљају код удавачине куће око 11 сати. Они одлазе у собу где су постављени столови, седају по реду и обичају: кум у прочеље, десно од њега кума, а лево Ђувегија. Поред Ђувегије је стари сват, па свекар и његова браћа. Остали седају како је то ред, по сродству. Док сватови напијају из фртаљева, заове и јетрве певају пред удавачиним вратима:

1)

Отварај врата Смиљо девојко!
Нису та врата
од сува злата,
већ су та врата
од рајска дрвета.

Мајчино руво свлачи,
Смиљо девојко,
мајчино свлачи,
па наше облачи.
Мајчино старо
па повешћано,
наше новије,
па је милије.

*(По казивању Даринке Попов
из Новог Милошева)*

Када сватови поседају, домаћини нарочито пазе да угоде куму, свекру, старом свату и Ђувегији, јер то су најважније личности у сватовима, а уједно су им и најближи рођаци-пријатељи. Док је у соби где су сватови весеље на врхунцу, на другој страни се обављају најважнији обичаји у свадби:

Отварају се врата од удавачине собе и девер с енгама улази удавачи. Она седи на столици, а девер јој прилази и изручује у крило дарове из сељачке шарене торбе (смокве, наранџе, бомбоне и др.), удавача се дигне и све то из крила истресе на земљу, а девојчице и дечаци притрчавају и купе све те послатице са земље. Затим девер узима „шлајер и венац“, које је донео са собом, па се кроз венац љуби са удавачом и ставља јој га на главу. Она њему везује „деверски пешкир“ окићен рузмарином.

За венчање удавача је обучена у белу свилену хаљину „венчаницу“, дугу до земље, коју је свекар купио. На њој су беле, често сатенске ципеле, а на рукама беле рукавице. Око врата су јој дукат: дар од свекра дат на „јабуци“, и они које јој је отац купио још када се „девојчарила“. Коса јој је бренована и на челу у благом луку спуштају се две „локне“. Удавача је озбиљна и врло мало говори док је другарице, заове и јетрве „убрађују“: стављају јој „шлајер“ (тил) преко главе, дуг по неколико метара, тако да један крај пада на земљу. Преко вела (шлајера) је венац израђен од беле свиле и белих воштаних цветића.

Кад девојке убрађују удавачу, она откида један цветић са венчаног венца (у новије време тај цветић се куповао заједно са венцем) и шаље га по деверу Ђувегији који га задева за капут. За све то време заове и јетрве певају:

1)

Долети бели цветак
из ведра неба
и паде лепој Смиљи
на русе косе.
Смиља га смеће,
он се намеће.
Не смећ' га, Смиљо,
сметут га нећеш.
Твоје је цвеће,
ти си га брала,
и Јови дала.

2)

Плачи, Смиљо, плачи здраво,
зар те није мајке жао?
Сутра ће ти већма бити,
нећеш мајку ни видети.

*(Забележено од Зорке Протић
из Меленаца)*

Када је удавача убрађена, у собу улази њен брат и изводи је пред кума. Обично при овом сусрету брата и сестре долази до плакања, јер је то последњи пут да брат води некуд сестру. У народу се каже: „Ово је последње братовљено вођење“. Том приликом се пева:

Изведи, брате, сестру
за руку десну.
— Ја би' је извео,
ал' ми је жао.
— Кад ти је жао,
што си је дао?

— Да сам ја знао
да је то жао,
не би' је дао.

(По казивању Даринке Попов
из Новог Милошева)

Када брат изводи сестру из собе, заове подвикују:

1)

Наша снајка лепа,
наша снајка велика.
И наш Јова није гори,
зато му је прилика.
Ију, ју, ју, ју, ју!

2)

Наш је Зора у бокалу лала,
зато га је Смиља изабрала,
ију, ју, ју, ју, ју!

3)

Наша Смиља од бисера грана,
за Јову је нашег изабрана!
Ију, ју, ју, ју, ју!

4)

Хајде, снајка, да пред кума доћеш,
па да с Јовом на венчање поћеш!
Ију, ју, ју, ју, ју!

(Забележено од разних лица)

Удавача долази пред кума. Ако је кум старији човек, љуби га у руку, а ако је млађи, с њим се рукује. Затим љуби у руку свекра, свог оца и мајку и седа лево од кума. После краћег седења, кум наређује да се пође на венчање.

Удавача, када полази на венчање, љуби се с мајком и овом приликом обично се обе расплачу, тако да то убрзо захвати и остале жене. Удавачи у овим за њу најозбиљнијим тренуцима у животу и не треба много, па касније целим путем до цркве уздише.

Кад се полази на венчање, девојке певају:

Пожури, Смиљо, девојко,
време не губи,
већ мајку своју
у руку пољуби.

Мајка ће тебе
у лице бело,
у лице бело,
у чедо њено.

*(Записано од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

На венчање до цркве сватови иду на колима или пешке. То зависи како од удаљености цркве, тако и од споразума између свекра и удавачиног оца. У старије време, до пред први светски рат, чешће се на венчање ишло колима, а после рата је чешћа појава да се иде пешице. Ако се иде на колима, у том случају сватови се скидају негде у близини цркве, иду у цркву на венчање, а кочијаша остају да пазе на коње. Ту, око кола, искупе се девојке које су дошле код цркве да виде сватове, те кроз добацавање, задиркивање и шалу долази до познанстава између њих и кочијаша.

На челу свадбене поворке иду кум, Ђувегија и стари сват: кум с десне, стари сват с леве стране, а Ђувегија у средини. Њих прати кумовски свирац. За њима иду девер и удавача, којој две девојчице придржавају крајеве од „шлајера“ да се не би вукао по земљи и прљао. Иза ових су кумовске енге са свећама, а за њима и старосватица. Иза куме и старосватице иду остале жене из Ђувегијине куће: снахе, сестре, ујне, тетке и друге. Позади њих је свекар са својом браћом и осталом родбином које прати свирац (свекров свирац, гајдаш).

Заове успут подвикују, често све што им падне на памет. Тако се у подвикивању истичу лепота и умешност Ђувегије, који је успео да до-

бије најлепшу девојку за жену. Затим, о лепоти удаваче — „снајке“, о њеној љубави и нежности према Ђувегији, о богатству и угледу и једне и друге куће и много другог. Врло често су ова подвикивања и подругљивог карактера и обично се односе на оне који „куде“ момка и девојку. Ево једним делом, шта се подвikuје у сватовима:

1)

Наша снајка као бела вила,
свекрва је у шлајер увила.
Ију, ју, ју, ју, ју!

2)

Пусти, снајка, шлајер, нек' се вуче,
ти сад ниси макар чије луче!
Ију, ју, ју, ју, ју!

3)

Што смо хтели то смо и узели,
узели смо луче за голупче.
Ију, ју, ју, ју, ју!

4)

Наша снајка велика,
наша снајка лепа.
Такве снајке нема,
одавде до Срема.
Ију, ју, ју, ју, ју!

5)

Наш је Јова у кутији свила,
дошла Смиља па га је развила.
Ију, ју, ју, ју, ју!

6)

Наш је Миле у бокалу лала,
Мара га је преко поште звала:
Доћи Миле, доћи,
за тебе ћу поћи.
Ију, ју, ју, ју, ју!

7)

Све се хуље скупиле,
што су Смиљу кудиле,
али Јова то не мари,
па неће да квари!
Ију, ју, ју, ју, ју!

(Сакупљено од разних лица)

Путем до цркве, док заове подвикују, остали сватови певају бећарац или неке друге лагане песме, уз пратњу свирача. Ту се нађе и какав ловац са пушком па испали по који метак. Углавном, иде се полако и сватовска поворка се често отегне преко целе улице.

Венчању у цркви присуствују свати који су тамо неопходно потребни: поред младенаца, кум, кума, стари сват, старосватица, енге, девер, буклијаш, заове и јетрве, као и неко од родбине удавачине куће. Остали са свекром и свирцима одлазе у најближу кафану, а девојке и момци шетају око цркве.

Кад сватови излазе из цркве, окупљена дечурлија — а понекад и момци — узвикују: „Кеса, куме!“ или „Кец, куме!“ а кум вади шаку ситнице, коју је унапред припремио, и баца. Ако је киша, гледа да новац падне негде у блато, те тако настаје гужва и отимање око новца да се све ваља по земљи. Тако ово понекад траје целим путем до девојачке куће, што зависи од дарежљивости кума.

Сватови се враћају од цркве другом улицом ради тога да се не би „укрстили трагови“, а што по народном веровању није добро за младенце. Верују да би онда у будућем брачном животу долазило између њих до неслагања и несугласица.

У повратку из цркве на челу су младенци, затим кум и стари сват и тако редом, као и приликом одласка на венчање. Девер при повратку иде обично са девојкама. Уз пут се опет пева и подвикује.

На капији младине куће (сада је већ „нова млада“) сватове дочекује њена мати и посипа их пиринчом или пшеницом.

По повратку са венчања сватови поседе пијући ракију, а онда их домаћини разводе својим кућама на конак. Код младине куће остаје свекар и још неко од његове браће са свирцем. Ако се сватови истог дана враћају младожењиној кући, разводе их само на ручак, а ако ће преноћити, разводе их на преноћиште. Овако се практикује ако су села младенаца много удаљена једно од другог и обично ако су сватови богатијег Ђувегије.

Домаћини који су сватове развели припремају обилан сватовски ручак и сваки од њих тежи да добро угости и развесели своје госте. Навалују на њих да што више једу и пију.

Ако се сватови истог дана враћају кући, буклијаш иде око 3—4 сата по подне, а зими раније, редом и сакупља их. Најпре одлази по кума, затим по старог свата и младожењу. Како који од сватова улази у собу младине куће, још са прага узвикује: „Весело, куме, стари свате, свекре и остали свати и пријатељи!“

Пошто се окупе сви сватови, домаћица износи печење, а домаћин служи вином. Сада тек отпочиње оно право сватовско весеље уз песму и игру све док кум не устане и не узвикне: „Сватови, време је да се крене!“ Тада кум захтева да се пред њега изведе нова млада, коју посади лево од себе. Кад младу изводе пред кума, пева се:

Смиљина браћа пред коње стоје,
у сунце гледе и сунцу зборе:
Лакше, полакше, сунашце јарко,
да нам се сеја изљуби с мајком,
с мајком изљуби и с браћом подели.

*(Записано од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

После ове песме девојачка мати дарива младожењу. Износи пред њега тањир на коме је кошуља од домаћег платна. Младожења узима та-

њир са радом, напија „баби“ (ташти), у здравље и дарива је новцем (обично од 1—5 форината).

Кад се кум и по други пут дигне од стола и викне: „Сватови треба да се крене“!, сви остали се дижу и за кумом и младенцима излазе у авлију, праћени од домаћина.

Ту, у авлији, нова млада се опрашта од родитеља, љуби их у руку, а они њу у чело и образе. Том приликом мајка плаче, а присутне жене је теше и плачу с њом заједно.

Коњи су већ упрегнути у кола и кум први заузима место на челу свих сватова. Младожења доводи нову младу до кумових кола и помаже јој да се попне, а он (ако хоће) разбија о точак кола тањир на коме је добио дар од бабе и седа на кола старога свата.

Кад младожења разбије тањир, присутни обично добацују: „Јешћеш, младожења, из валова кад доћеш у госте“, а ако га не разбије, онда опет вичу: „Види само како је мекушац, па се већ плаши бабе!“

Док се нова млада пење на кола, енге певају:

Искочи сјајна звезда из ведра неба
и лепа Смиља од своје мајке,
од браће драге,
од оца, стрица,
од милих сеја
и другарица.

*(Записано од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

У том сватови већ полазе и нова млада, стојећи у колима, пре него што дође до капије, баца испред себе јабуку. Ако неко од присутних момака ухвати јабуку у лету, обично говори: „А, вратиће се, неће дуго остати!“ Или, ако јабuka, приликом бацања, испадне из руке и падне иза леђа, опет се то тумачи као и оно мало пре, тј. да ће се вратити родитељима. И у једном и у другом случају новој млади прети опасност да се врати родитељима, што значи да би јабуку требало да

баци далеко напред, негде по страни, тако да је нико не би могао ухватити у лету. Но, млађи свет не верује много тим враџбинама, па и не води рачуна где ће и коме ће јабука допасти. Главно је да се изврши обичај.

Кад сватови полазе из авлије чује се „бећарац“:

1)

Метла ногу на потегу
па све виче: Нећу,
а на кума намигује
да се кола крећу.

(Ово се односи на нову младу)

2)

Терај, куме, кроз капију
сад је твоја влада,
да се свати не напију
и док 'оће млада.

3)

Домаћине, капију отвори,
ако нећеш, води па нас двори.

4)

Немој, мајко, за ћерком жалити,
код нас кући боље ће јој бити.

5)

Домаћине, отварај авлију,
ако нећеш, терам кроз капију.

(Све ово пева се и данас)

И док сватови полако полазе, домаћини трче од кола до кола и нуде их вином, јер не би хтели да им гости оду трезни из авлије.

Како сви свати чекају да кум први потера своја кола, то он често истера кола из авлије,

окрене на улици, па се поново врати и домаћини, шта ће, него опет заређају од кола до кола и наваљују да се пије. Овако се понекад понавља и више пута, па се сватови добро загреју од пића.

До краја села сватове прате домаћини са својим колима. Младини родитељи остају код куће и, по старом обичају, затварају се у собу док се пратиоци сватова не врате.

Иза села се застане и ту настаје опраштање. Домаћини опет заређају од кола до кола, нуде их пићем и „узимају збогом“. Опраштају се са младом којој пожелеле срећу, а осталим сватовима срећан пут.

Овде је важно истаћи тренутак када се нова млада растаје од браће, сестара, остале родбине и другарица, када сузе теку незадрживо, поготово кад енге и заове запевају:

Љуб'те се, љуб'те,
сеје и дрџте!
Љуб'те се, љуб'те,
браћо и сестре!
Љуб'те се, љуб'те
за кратко време.

Сад ће вам Смиља
у туђу земљу,
у туђу земљу,
међ' туђе људе,
код туђе мајке.

*(Забележено од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

(Ако је млада из места одакле је и младожења, приликом растанка пева се иста песма, с том разликом што се уместо речи „у туђу земљу“, пева „у туђу кућу“).

Још се неко време напија, наздравља и ко зна већ по којој пут „узима збогом“, а онда сватови полазе и домаћини, стојећи на својим колима или поред кола, у знак поздрава машу

рукама све док их виде. Некад неколико кола девојака и момака прате сватове неколико километара од удавачиног села, и ту се онда опет застаје ради растанка.

Пошто испрате сватове, домаћини се враћају младиним родитељима, поседе мало, поразговарају и разилазе се.

Кад сватови дођу свекровој кући

Код младожењине куће сватове дочекује свекрва са укућанима и комшијама. Ту је много народа, нарочито жена, које све увек више интересује, увек су раде да завире у све и сваку стварчицу да запазе. На капији новој млади убацују у крило девојчицу или дечака из родбине. То дете зову „доношче“, а у Меленцима још и „наконче“. Нова млада дете узима и трипут га обрће у рукама, затим га пољуби и везује му кошуљу од платна или хаљину. Док се ово одиграва, свекрва под-викује:

1)

Ја свекрва бесна
соба ми је тесна,
а авлија пространа
од како је постала.

2)

Све се хуље скупиле
што су Јову кудиле,
али Смиља то не мари,
па неће да квари.

3)

Ја свекрва нека, нека,
која није нек' дочека.
Нек' дочека к'о и ја.
па ће бити свекрва.

4)

Ја свекрва, ја, ја,
дошла ми је снаја,
дошла ми је рођена,
ето мени замена.

*(Забележено од Даринке Попов
из Новог Милошева и Зорке
Протић из Меленаца)*

Кад се кумова кола у авлији зауставе, он захтева од свекрве да му се да „откуп“ за нову младу. Свекар силази са својих кола и погађа се с кумом, нудећи му много мање него што је тражио. Обично за откуп кум тражи повећу суму, у оно (аустроугарско) време око 7—10 форинти, а после првог светског рата 2000—5000 динара, коју суму ниједан свекар још није дао и због тога је редовно долазило до ценкања. Ако свекар не да онолико колико је кум тражио, кум тера кола из авлије, као да хоће да врати нову младу родитељима, окрене на улици па се поново врати у авлију, али сада са много мањом ценом. Колико год пута истера своја кола, толико пута попушта од првобитно тражене цене откупа за нову младу. Понекад то бива 2, 3 4 и више пута, што зависи од стрпљења и нарави кума. Кад се да откуп за снаху, кум зауставља кола пред кућним вратима и, било да је дан или ноћ, захтева да му донесу упаљене свеће, „јер не види да сиће с кола“. Свекрва доноси обично 6—7 свећа и пали их око кумових кола. Ове свеће држе заове и снахе и друге жене из младожењине родбине. Даље, кум захтева да му донесу „роваш“, а то је у већини случајева овца, теле или јуне, коме распара или одсече парче ува. Роваш представља зачетак домаћинства новог брачног пара и он се касније брижљиво негује и чува, а код неког га и сватови поједу.

Кум захтева, „изволева“, још много што-шта и све то мора му се испунити. На пример: да му свирци свирају око кола клечећи; да се напред авлије наложи ватра (код једног су тако запа-

лили сламу); да му пустосвати певају, њачу, лају и много другог којешта.

Кад се кум свим тим задовољи, пушта нову младу да сиђе с кола. Том приликом енге певају:

Простири бело платно, Јовина мајко!
Простири платно да шета злато!
Није то злато мајка родила
да гази блато,
већ је то злато мајка родила
да љуби Јову.

*(Забележено од Даринке Попов
из Новог Милошева)*

Док енге певају песму, свекрва шири платно од кумових кола па све до кућних врата, а неко од младожењине браће скида нову младу с кола, она му везује кошуљу, и он је по платну уводи у кућу и оставља под оцаком. Данас се ретко могу видети по кућама отворени оцаци, којих је у старо време имала свака кућа и они су били отворени због огњишта на коме се кувало. Нову младу остављају под оцаком због тога да би је „удомили“, а то значи да од тога часа, она преузима на себе бригу око „редовања“ по кући.

Куму доносе столицу (јер он то захтева) да би лакше сишао с кола (а то је потребно, јер је понекад напит). Затим и он по платну улази у кућу и заузима своје место у прочељу сватовске собе. Када свати заузму своје место у соби, свекрва припасује новој млади „прегачу“ („припрегачу“) и даје јој два хлеба и две упаљене свеће које она ставља пред кума с речима: „Добро вече куме, стари свате и остали свати, доносим вам здравље и светлости!“, оставља хлеб и свеће, а он њу и младожењу посађује поред себе.

Тада тек настаје право, истинско весеље, јер је нова млада у кући. Нема више сумње и бојазни да ће сватови бити на који начин изиграни. Тада заове и јетрве певају, подвикују и играју и тиме веселе присутне, а нарочито се труде да угоде куму и старом свату, па често певају и играју оно што им они заповеде.

У много старије време, прошлог века, било је стид и срамота пред старијим певати љубавне и сентименталне песме. Ако су се и певале, изрази у тим песмама били су груби. Зато су се највише певале песме „од краљева“, јуначке, хајдучке и друге. Поред таквих, певале су се често и ове:

1)

Опа, цупа, за невољу,
док старији натерују,
ајде, гости, за радости,
док домаћин ситом сије,
а кад почне решетати,
сви ћемо се разбежати.

2)

Аз, буки, вједи, кјер,
ал' је швалер велик кер,
а он шкрипи зуби,
'оће да пољуби.

3)

Када дође пролеће,
мотику заглави,
па ти удри, брашане,
По зеленој трај... трај... трајј... *

*(Записано од Лазе Љубиног
Адамовог из Меленаца,
рођеног 1894. године)*

Домаћин нуди ракијом из „фртаљева“ и скоро сваких пет минута се напија уз прописно и одговарајуће наздрављање: „Помоз' бог“ или „Спас бог“. Тако то траје све до касно увече.

Око 9—10 сати долазе „дебеле куме“, по које је свекар послао буклијаша и свирце. То су: кумова жена, која је отишла кући чим су сватови дошли у авлију, и кумова стрина, снаха, мати или нека друга жена из његове родбине. Оне доносе кумов „крваљ“ и дарове.

* И тако у бескрај отегне онај који пева, понекад и по пола сата.

Кад дебеле куме прелазе кућни праг, пред њих се испречи неколико пустосвата, који представљају скелеције. Ту је корито с водом уместо скеле и куме по сваку цену треба да се превезу и плате „скеларину“ како би прешле у сватове. Обично том приликом настане ценкање, јер је кумама скупо онолико колико „скелеције“ траже. Па када се најзад, уз разне шале и досетке скелеција, погоде, куме улазе у корито и скелеције „веслајући лопатама“ подражавају вожњу по води. Тада неко од њих стане ногом у један крај до корита, оно се накрене као на таласима, вода плусне преко куминих ципела, и оне уз цику искачу напоље. А у исто време, један од скелеција узвикује: „Обала, излаз' напоље!“ За све то време док се куме „возе скелом“ буде смеха до суза и цике жена и разних добаџивања и довикивања, и те ноћи било ко да отпочиње какав разговор са кумама, прво питање је: „Је л', кумо, а како сте се провеле на скели?“

После завршене „вожње“ куме се поздрављају са сватима, предају свекрви поклоне и кравале и заузимају своја места лево од кума.

Кад се износи вечера (обично је то супа или чорба), младенци се повлаче у неку другу собу (стражња соба или собица), где вечерају заједно из једног тањира. Тако, кад затворе за собом врата од сватовске собе, кум „заука“ (баџи) некакав стари ћуп или лонац од печене глине, (земљани) за њима и, ако се ћуп разбије, присутни узвикују: „Аааа, мушко, мушко!“ (што значи, прво дете од младенаца биће мушко). Ако се лонац не разбије, присутни узвикују: „Мућак, мућак!“, што изазива смех и разне шаљиве коментаре на рачун младенаца и обично се ово задње тумачи тако да ће млада родити женско или ће бити нероткиња.

Док сватови вечерају, свирац, пошто је читао „шаљив“ Оченаш, свира и пева разне сватовске шаљиве песме: „Мили Боже, чуда великога“... „Кад се жени ћелави Муслија“, или „Водом трче два печена зеца“, „Кад се жени комарац-удовац“ и др.

Ево неколико таквих песама:

1)

Чујте, браћо, што истина није:
гуска воду из решета пије,
а кокошка по авлији рије,
водом трче два печена зеца,
за њим беже два одрта 'рта,
а по гори златна лаба плови.
Јео месо ко је умро лане,
а сланине ко ће догодине.
Крмача се на сламу попела,
па са кљуном сву сламу разнела,
а прасићи сламу чепркали!
Ето песме што истина није.

*(Забележено од Јефте Јакшића
из Новог Милошева)*

2)

Кад се жени ћелави Муслија,
меће калпак на ћелаву главу,
нор-доламу на грбава леђа,
жуте чизме на ерлаве ноге,
панталоне на шугаве ноне.
Гледали га ташта и пуница,
гледали га па су беседили:
Нуто нама зета сијасета,
канда га је крава отелила,
магарица на бабињу била,
а кобила млекоом задојила,
а швраке му нос исчвакале.

3)

Боже мили, на свему ти хвала,
пропасти је и до сада било,
ал' од сада сасвим се пропада!
Нова млада мирна за три дана,
после нема ни стида ни срама.
Чим се уда свака дигне њушку,
као војник кад тренира пушку,
а не види, жалосна јој мати,
како свекар и свекрва пати.

Сваки дан се румени и бели,
из шпор-касе због ње су узели.
Пантљике јој црвене и жуте,
а у ње су неопране скуте.
Она носи шешир на врх главе,
ко у какве пургерице праве,
кад на крају, шешир у фијоку,
у њега ће да насади коку.

*(Забележено од Иве Трифуњагића
из Кумана)*

4)

Мили боже, чуда великога,
кад помота ћорав шантавога!
Шантав бежи, а ћорав га вија,
а глув слуша како подне свира.
Ћорав гледа кол'ко има сати,
шантав бежи да га не у'вати.
Од шашава паметна говора,
а од луда паметнога суда.
У просјака свега изобиља,
а сирома' газду благосиља.
То је песма што истина није.

*(Записано од Буре Јанкелиног
из Новог Милошева, рођеног
1894. године)*

Око 11 сати кум шаље свог кочијаша да „сведе младенце“. Кочијаш одлази у собу где су младенци, саопштава им кумово „наређење“ и одводи их у шталу („кошару“) где је припремљена брачна постеља. Ту их оставља затворене, а он се враћа куму. И дан-данас се одржава овај обичај да сведе младенце у шталу или у вајат, али врло ретко. Све до пред први светски рат он је редовно вршен, скоро у сваким сватовима. Данас пак, младенци су преко целе ноћи са сватовима, а свођење се и не изводи.

Док се младенци налазе у штали, пустосвати приређују разне шале: ударају у поклопце, лонце и шерпе и праве толику галаму да многи сватови

изабу напоље да виде шта је то. Затим „постављају стражу“ испред шталских врата и сваки минут се „смењују“. Приликом овог смењивања „стражари“ један другом — што је могуће гласније — „предају дужност“. У дужности тих стражара наводи се: кога чувају, зашто, на шта треба нарочито припазити и лозинка. Затим, по међусобном договору, неко од пустосвата навали на врата и хоће „силом да их отвори“. Остали му „не дају“ и створи се таква вика и бука да понекад старији сватови интервенишу.

Кад поноћ прође, кум шаље кочијаша и свирца да „буде младенце“. С њима иду јетрве и жене из ближе родбине. Кад дођу пред врата од штале они запевају:

Устај, Цуцо,
родило се сунце,
обасјало лепог Јове дворе,
пусти Јову нек' иде да оре!

(Ива Трифуњагић)

У томе се врата отварају (а нађе се понеки младожења па неће да отвори) и тако сви улазе унутра. Ту јетрве чешљају нову младу и певају:

Девојка се опростила пунђе,
жена конђе кад у гробље пође.

(Даринка Попов, Ново Милошево)

Пошто нову младу очешљају, повезују јој мараму на „мацарски“ начин (крајеви су везани на потиљку) и кумовски кочијаш младенце изводи пред кума, а кум их ставља да седе поред њега.

После поноћи весеље је на врхунцу и онда почиње лакрдијање. По кумовој жељи пустосвати изводе разне шале. У овоме они често претерују тако да жене изађу из себе. Један од пустосвата обуче поповско одело (ову комедију зову

„Попа“); а другог на дасци унесу унутра као „мртваца“ („самртник“). „Поп“ чита „молитву за упокој душе умрлог“, која обично обилује масним епитетима. А затим у једном тањиру моли од сватова „милостињу“, како би сахранио „мртваца“. Овом приликом и „мртвац“ изводи разне шале са „попом“.

Друга игра је „Шура“, што значи волова. Тако „поп“ оре на „шурџу“. Шура су пустосвати који га обично не слушају, „неће да вуку“, а „поп“ се дере на њих: „О, шура“ Овамо шура! На ис... на стук, шура!“ итд. наравно, уз сваку ову реч следује и одговарајућа нарочита псовка.

Трећа игра је обимнија: Договоре се пусто-свати и једног од њих „убраде“ као нову младу. Други је ђувегија, трећи кум, стари сват итд. Формирају „сватове“. Ове „сватове“ одржавају у некој споредној грађевини у дворишту свекрове куће, обично у магазину, штали или, ако је топло, у дворишту. Ту донесу јело и пиће и све што има у правим сватовима, Затим се овде изводе разне шале и створи се таква бука да привуку и остале, одистинске сватове, па чак и кума, који заседне с њима заједно, тако да сватовска соба остане празна. Тако се у једној кући, код једног брачног пара, створе двоје сватова.

И још једна игра, а то је „Разбоја“. Са овом се игром често претерује у непристојности, где већ и сеоска шала излази из својих моралних оквира. Од жена овој шали смеју да присуствују само свекрва и кума, и то ако су старије особе (већ бабе), а често и оне побегну напоље, црвенс у лицу.

Уз овакве шале, уз свирку, песму и пиће време брзо пролази и зора зачас дође.

Пред зору се износе „кравали“: то су сватовске торте и колачи које свирац приказује. Свекрва и редуше уносе кравале и додају их свирцу. Овај их редом узима, диже изнад главе и изговара: „Где год је кум и стари сват, за њима лепа част. Осталој браћи на весеље, себи на поштење. Амин, сватови!“ У приказивању увек се по-

чиње од кумовог крваља, па старог свата, девера и редом по старешинству у сватовима.

Кад свирац приказује, једна од редуша прихвата приказане крваље и ставља их испред сватова који су их донели, а дарови се предају новој млади, које она ставља у припрегачу и касније, кад се приказивање заврши, износи их напоље.

Кад дође ред да се приказују пустосватски крваљи, а то је напоследку, сватови се сити насмеју јер су њихови крваљи у најбољем случају боца вина или фртал ракије, а обично кувани кукуруз, куља посута љутом паприком или бибером, а украшене бундевиним семеном, затим, главица купуса, главица црна лука и друго којешта. Њихови дарови новој млади обично су бебе од крпе, цуцле, мала колевка, дечја колица, бенкица, мале гаћице, панталоне и друго. Ако је свирац, који приказује крваљ, какав шаљив човек, нова млада за то време црвени и бледи, толико јој ови дарови приреде непријатности и стида.

Кад се изнесе печење, свекрва дели сватовима своје дарове. Нова млада их износи у кецељи, а свекрва узима један по један и ставља их пред сватове којима су намењени, почев од кума, старог свата, куме, старосватице и тако редом. Сада нова млада зађе од једног до другог свата и сваком добијени дар везује око тела. Ови дарови су обично сашивене кошуље од платна, или купљене у дућану, женске хаљине, мараме, кецеље и др.

После поделе дарова кум се диже и наздравља свекрви и свекру. Почев од њега, сви редом их даривају новцем који купе у тањир један од сватова. Том приликом кум запева (ово је једина песма где је кум обавезан да пева):

Домаћине од овога дома,
живела ти домаћица твоја,
домаћица и њена дечица!

А сватови прихватају песму, отегнуто:

Живела, живела!
Много љета сретна била,
Живела!

или:

Колико капљиц',
тол'ко љет'
дај нам, боже, све живет'.

Лиром, лиром, ларица,
нек' се пије здравица!

*(Забележено од Јефте Јакшића
из Новог Милошева)*

Ову песму обично поведе поп, ако је ту у сватовима.

У том наздрављању већ је свануло. Куме се опраштају и одлазе. (Иду кући да би припремиле све што је потребно за дочек сватова када допрате кума).

Тада кум наздравља младенцима, и поводећи се за њим, сви их даривају новцем. У здравици он им жели срећу, слогу, здравље и добар живот, да слушају старије и да се међусобно поштују и помажу. После кума здравицу диже стари сват и још неки важнији од сватова. А онда младенци узвраћају на здравице.

Најпосле, наздравља свирац, и то свима, али се здравица односи на домаћина дома: „Спас' бог, куме, стари свате, свекре и остали свати! Дижем ову чашу за здравље господара овога дома код кога смо дошли. Имали смо код кога и доћи. Сунце му на истоку, а бог му у помоћи. Па, ако му бог помогне, други му ништа не могу. Да му роди пшеница белица и у кући мушка дечица! Да му роди пшеница белица, у дну да је бусата, у среди крстата, а на врху класата! Па да му се амбари пресипају житом, кошевн брашном, а ардови вином! А да га бог сачува добрих коња, трошних кола и тесна сокака. Сурдучке скеле, панчевачког рита, бочарског суда, падеј-

ског пута! Крња лонца, ерлаве варјаче и ћораве редуше! Кратких гаћа и големих коприва! Да му бог да с лудим трговати, с ћоравим благо дели-ти, с младим диванити и са старим кусати! Помози му ћаћино крсно име, стринин Ускрс и тет-кине Покладе! Ко ми је ову чашу дао, бог му је дао! Ко је не хте попити, немао се с киме покри-ти! Па, иако имао с ким, немао с чим! Тако ми светог Антуна, попићу је до труна. Тако ми све-тог крста, попићу је до прста. На свему ти, дома-ћине, хвала, нашем душману отпала глава, а друга му никла к'о зелена тиква. Амин! Ко не каже „Амин“, умрла му жена!“ (Забележено од Саве Ковачевог из Новог Милошева).

После свирачеве здравице кум захтева од нове младе и младожење да му певају, због чега увек долази до натезања, нешто због стида а нешто због нелепог певања. Али, ипак, како-тако нова млада одужи свој ред, јер се за то спре-мала још за време девовања. Младожењу, још ако не пева лепо, нико није у стању да натера да отпева бар једну песму.

Кад већ сване свекар износи ракију, па тако сватови пију шта је коме по вољи. Овај део ве-сеља је најшаренији. Шарен је по томе што сва-ко пева на своју страну, за свој рачун. Већина певача је промукла од пића и дугог певања, па се чује једна обична граја и врева од разноврс-них и разнобојних женских и мушких гласова. Није ни чудо што је све овако, јер већ двадесет и четири сата непрекидно траје весеље, где нико никога ни у чему не штеди.

Редуше ужурбано склањају са стола све от-патке и износе све јело, да би ускоро затим до-неле ново — за доручак, који се састоји од хлад-ног јела (сир, кајмак, кобасице, шунке, кисело млеко и др.).

Неки од сватова су се „извукли“ и спавају, како би били одморни и способни да поново пију приликом праћења кума.

Чим кум испољи жељу да пође кући, домаћини га салећу са свих страна (у сватовима има веома много домаћина), не дајући му ни да помене ништа о поласку, а камоли да пође. Ту они измишљају разне шаљиве разлоге и изговоре којим теже да кума што више задрже. На пример: „Још сунце није изашло куме! Ајзлибан* је отишао, куме! Или „Сломио се точак од кола. Пукла је срчаница“ и много другог, због чега кум опет мора да седне и да попије „још коју“. То се тако понавља по неколико пута, док најзад кум не устане и одлучније и упорније не настоји да пође. Тада испија „последњу чашу“ и, праћен од сватова, излази у авлију. Ред је да још на прагу куће попије чашу вина, а она је — како кажу многи кумови — „најтежа чаша“.

Испред кумова, унатрашке, иду домаћини са боцама и чашама које се пресипају од пића и корак по корак стижу до капије. На самој капији је наталожена ватра коју кум треба да прескочи или да плати пролаз кроз ватру. Кумови у млађим годинама прескачу некако ту ватру из залета, док старији, ако су још мало поднапити, једноставно пролазе кроз њу газећи је и излазе опрљених обрва и бркова. Одувек је било срамота да кум плаћа пролаз кроз ватру. Можда би то неко и учинио при здравом разуму, али ствар је у томе што је сваки кум баш у то време кумовања највише „натоварио“ у себи разног пића, а човек у таквом стању је најодважнији.

Иза ватре, кума и његову пратњу дочекује неко из куће и посипа их перјем из старог „момачког“ јастука. Ова навлака с перјем носи се и баца перје из ње целим путем до кумове куће.

Улицом домаћини иду испред кума, често унатраг целим путем, и тиме успоравају његово кретање, па се праћење понекад отегне и до подне. Са кумом с једне стране и с друге стране су

* Ајзлибан је искварена немачка реч за железницу која се и данас употребљава на селу у Банату.

младожења и нова млада. Они понекад треба да су чврсте руке да би одржали кума на ногама, поготову ако је мало више потегао. Путем свирци свирају, а сватови певају бећарац, врло често и „турски растанак“, док заове и јетрве подвикују. Ево неколико песама из бећараца:

1)

Кумуј, куме, сад је твоја влада,
опраће ти ноге нова млада.

2)

Овим шором подигла се буна,
сад Јовини прате свога кума.

3)

Нашим шором јабуре и грожђе,
дође време да кум кући пође.

4)

Лакше куме, још је зора рана,
неће ово бити сваког дана.

5)

Је л' ти жао куме, што идемо,
је л' ти жао што се растајемо.

6)

Свирајте ми лагани бећарац,
нек' се знаде који је пијанац.

7)

Пружио се преко шора ланац,
иде лола и пева бећарац,
бећар пева, бећар подвикује,
од бећара бећарац се чује.

8)

Стао Бачван на брегу па виче:
Банаћани, девојке вас диче.

9)

Бачки коњи, банатски лампови,
хоће Анка мало да се санка.

10)

Леп је Банат, лепа је и Бачка,
ал' су лепша уста девојачка.

11)

Висок прозор, а ја цура мала,
па не могу да видим бећара.

12)

Жали цуро, имаш и за киме,
ти се ниси љубила ма с киме.

13)

Коњ мој чилаш на две ноге скаче,
цура стара остала па плаче.

14)

Ја удовац, а жена ми жива,
то је свему Америка крива.

15)

Роди, мати још једног бећара,
кад лумпујем да ја имам пара.

...и тако даље, јер је бећарац бескрајан, а често и сами свирци и добри певачи успут га измишљају. (Сакупљено од разних лица, а пева се и данас).

На сваких педесет метара, пратиоци, који иду испред кума унатрашке, застају и, нудећи кума, певају:

Треба стати, намазати,
кад потрчи да не цврчи.

Ако је кум мало издржљивији човек и ако му се не жури кући, он на сваком углу застаје и захтева да му донесу столицу („шамлицу“) а свати се хватају у коло око њега.

Ако је кумова кућа мало подаље, па се праћење отегне, нова млада сва побледи од умора или хладноће и од неспавања, поготово ако је зимско време. Понекад и одлежи после сватова.

Тако успореним кораком најзад се стиже кумовој кући. Ту њега и његову пратњу дочекују комшије, исти они који су га испратили на кумовање. Код кумове куће сватови поседе и сада кум као домаћин двори, части њих, своје домалопређашње домаћине. Пије се ракија (зими врућа), затим се доручкује овчији паприкаш, па се опет пије вино. Врло је чест случај да кум легне у кревет чим га допрате, јер га у то време обично највише ухвати пиће, које је убрзано пио пред полазак кући и успут до куће. Не преостаје ништа друго већ да кума служи, „двори“ госте.

После извесног времена проведеног у кући кума, сватови се враћају младожењиној кући другом улицом. Овде или се мало поседи или се сватови разилазе својим кућама. Ако је кум из неког другог села кући га прате колима, а при повратку од кума сватови свраћају код родбине.

ИЗМЕБУ РАКИЈЕ И СВАТОВА

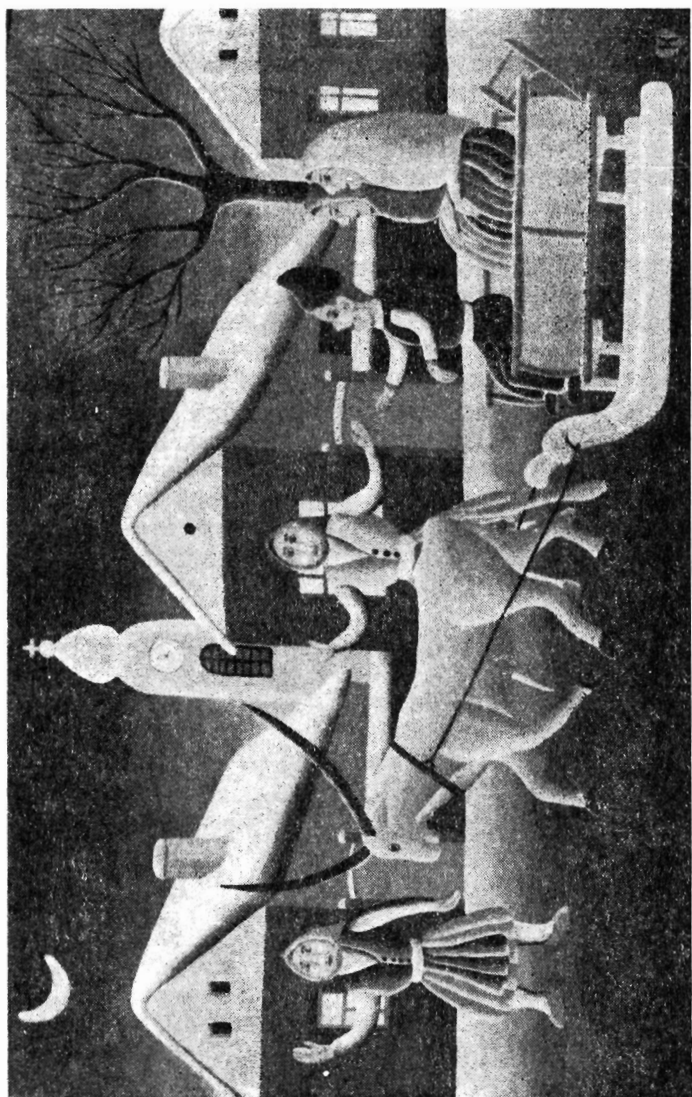
Пошто је кум отпраћен и сватови се разишли куд који, у младожењиној кући све је пусто, све живо спава. Младенци се одмарају у штали, вајату или у соби. У неким кућама они су имали своју собу само за време док не „пробу“ погачари, а после спавају у штали, у магацину или у вајату.

У новије време, после првог светског рата, као и данас, ретко где се обичава „свођење младенаца“. Ако удавача није ускочила — одбегла, тј. ако су сватови „лепо“ обављени („лепо“ значи са прошевином), онда је прва брачна ноћ тек идућег дана после свадбе, а то је најчешће по дану (по подне), пошто се кум отпрати кући. Оваквој брачној ноћи не претходе никакви обичаји, сем можда нешто од врадбина, које обично изводи свекрва или бугегијина баба. Тако се у брачну постељу „у перину“ међу босиљак, крилце

од слепог миша и со под јастук. Босиљак треба да донесе благослов (благословено стање) — пород, крилце од слепог миша срећу, а со мушко дете.

Дан после свадбе, тј. после пратње кума, млада треба да се рано дигне и приђе текућим кућним пословима. Од тога дана она, као најмлађа у кући и најмлађи члан породице, треба да је сваког дана прва на ногама, а последња у кревету. Тако исто и младожења.

Кад се млада дигне из постеље после прве ноћи проведене с мужем, дешава се да свекрва са јетрвама улази у младеначку собу, прилази постељи и уверава се да ли је млада била „девојка“ или не. То је најважнији тренутак у кући после сватова и он обично одређује свекрвин будући став према снаји, а регулише и међусобне односе међу јетрвама. Ово „завиривање“ у брачну постељу није био чест и редован случај, а данас се то практикује у још мањој мери.

Ј. Кљазовиц: *Посета*

Два дана после свадбе свекрва позива куму, своје друге, жене из родбине и комшилук (али само старије) на „ракију“. Поред жена, ракији присуствују и људи, обично свекрови другови, пријатељи и родови. Ракија се приређује уопште само за старије.

Значај „ракије“ је у томе што свекрва овом приликом жели да почасте свој круг пријатељица и другарица „за срећу и добробит“ младенаца, а истовремено овим обичајем она ставља до знања да јој је снаха по вољи. Но, независно од свекрвиног расположења и мишљења према снахи, „ракија“ се скоро редовно одржава, а да ли јој је снаха по вољи или не, то ће се видети те вечери. Свекрва је обично највеселија и увек спремна за сваку шалу, „слану или неслану“, а ако то не би било тако, значи да нешто није у реду са снахом. Ту и такву свекрвину нарав врло вешто и лако запазе, па није потребно да свекрва каже ма и једну једину реч. Све се већ унапред зна.

Ово вече претвара се у једну врсту примитивне забаве, најобичнијег лакрдијања, често са претерано интимним шалама. Зато млађем свету и нема места овде. Ни нова млада не присуствује ракији стално, сем што једанпут дође да изнесе вечеру, а други пут да је бабе и деде даривају.

Чим се смрачи званице се окупљају, седе и пију ракију уз свирку гајдаша (гајдаш обавезно мора бити „комендијаш“). Ово траје до близу поноћи, а понекад и дуже.

Званице су обучене у црне и тамније хаљине и цео овај скуп у почетку много личи на даћу каквом умрлом, јер се још тихо и уједначеним тоном разговара и нема оне вике, вриске и снажног отегнутог смеха као што ће то бити касније, ближе поноћи. Док не почне главни део веселја, боље рећи док се бабе и деде не загреју од пића, разговор тече у свим правцима: жене претресају сваког свата понаособ, почев од кума, куме,

старог свата, старосватице, младожење, а нарочито се много говори о снаји. Ту свекрва, ако јој је снаја по вољи, износи своје прве утиске о њој, по чему се одмах може закључити какав ће бити међусобни однос убудуће између ње и снахе. Мушкарци разговарају о свему и свачему: о својим свакодневним бригама и невољама, а најчешће о дуговима којих је имао сваки домаћин, само у различитом обиму. Обично свако износи оно што га највише интересује, и боли. Овакав разговор неопходан је овом весељу као увод, а опет ваља да се људи не би заборавили у својим свакодневним бригама.

Око 10—11 сати нова млада износи „ракијашима“ вечеру, и док они уз разговор полако једу, она их служи. Ако је стидљива, небројено пута обара очи и црвени у лицу од многобројних похвала, које бабе гласно пред њом или њој у лице изговарају. Тако, за кратко време послуживања, чује она много хвала и дивљења упућених њој, као нпр.: „Ала је лепа као лутка“, „Е, да ми је бар бог дао овако лепу снају, белу па дебелу, ја би' била најсрећнија свекрва“. Или, добацују опет друге: „Снаго моја, ала имаш здраво лепу и црну косу... Лутко моја, како те је мајка само могла родити тако здраво лепу?“ И много других хвала које по месту и времену изговора више личе на неко изругивање. Али не! Жене овог пута најозбиљније изражавају своје дивљење и хвалу према новој млади. Док се жене тако размећу и надмећу похвалама новој млади, она измења све могуће боје у лицу. На ракији је такав ред да сви хвале нову младу, па била она лепотица, лепа или ружна.

Шале које се на ракији изводе, припремају мушкарци „шаливчине“, а понекад и жене. Тако, њих двојица обуку нека стара одела, намажу лице којекаквим бојама и готово на свакој ракији „изигравају“, представљају бербере. Кроз руке „бербера“ ред је да прође свака жена и сваки човек, и то почев од куме. Ту се „шишају“ или „брију“ и, наравно, плаћају услугу: у аустроугарско време по крајцару, а касније, после првог

светског рата, по 1—2 динара. Овај новац касније се предаје новој млади као „отпремнина“ за бебу.

Уместо бријача „бербери“ употребљавају какву стару варјачу; шоља за сапун обично је половина бундеве, а парче сланине или лоја сапун. Стари опанак је „огледало“, а клешта служе као машина за шишање. „Бербери“ се слободно шале са својим муштеријама; окрећу их, преврћу, дрпају, задиркују, и све то мора мирно и стрпљиво да се поднесе. Ко то није у стању плаћа „казну“. Дешава се да понека жена, а ређе мушкарац, не поднесе и не издржи овакву шалу, па побегне из собе, али онда, поред бријања, мора да плати и казну.

Тако ова или каква друга шала траје по сат-два, што зависи од расположења званица и од способности „бербера“ за шалу. На ракији се ретко певају сватовске песме, већ разне шаљиве, често и непристојне. Играју се разна старинска кола и игре које свира гајдаш, па се играчице и играчи касније три дана туже на реуму.

Поред „Ситног кола“, „Маћарице“, „Лидане“, „Тодоре-Тодоре“, „Банатског кола“ и других које гајдаш свира, он често пева и песме: „Црквена слава“, „Ружичара“ и „Женски свеци“.

1)

ЦРКВЕНА СЛАВА

Седели су поред цркве,
пуна четир дана:
касир, попа, тугор, уча —
општина изабрана —
и још други из села,
срећна браћа весела.
Појели су два вола,
мека хлеба пуна кола,
а уз то још два бравца,
и још буре краставаца.

Превалили седам ћупа,
поломили девет клупа,
вино се точило,
ракија се вукла,
звона су звонила
па су и промукла,
топови су пуцали,
многи гости штуцали.
Сима Кљуца ошо бос,
Душан стеко крвав нос,
Аца Штука, човек стар,
изгубио бућелар.
Кад наједном Панта-Шаца,
опсовао Кеши оца.
Жене су им сметале,
куће се окретале,
а деца су седела,
па су само гледала.
Кеша лупи Панта-Шацу,
па превали с ледом кацу,
на фластер се вино просу,
кад опсова попа госу.
Сад прискоче тутор, уча,
и отпочне права туча,
свакоме јунаку зврјала је глава.
То је било весеље,
то је била слава.

2)

ЖЕНСКИ СВЕЦИ

Сад нам ваља споменути
шта нам жене раду,
кад су тако код Србина
задобиле владу.
Свака жена, али српска,
има л', нема л' дете,
двесто десет пуних дана
имају да свете,
још не бројим и недеље,
то је празник свима,
осим ових двеста шеснајст
за њих слава има.

Само оне да опишем
кад седиду жене,
и ко хоће да му бројим
нек слуша од мене:
Крива среда, Макивија,
Седам четвртака,
Материце и Оцеви
за свакога Ђака,
ди су прела, диснатори,
и Вериге часне,
Игњатије, Туцин-дан,
и све даће масне.
Свети Сава преподобни,
Мати Параскева,
Свети Мрата, Лука, Стева,
Вартоломеј, па Варвара,
Лука, Петар првозвани,
Андрија и Клара,
Милутин и Киријак
и апостол Тома,
Тодорова субота,
па и свети Лома,
Ђирил и Методије,
па и Прокопије,
мученика четрдесет,
п' онда свети Трива, —
много пића српска жена
на тај дан попила,
та пила је и ракије,
газила по снегу,
из разлога да се њени
гушчићи излегу.
Која пива, која вина,
а ракију свака.
Симон, Грегор да споменем,
Евангелист Марка.
Све те свеце да поменем
овде није можно,
зато браћо, мили Срби,
држите се сложено.
У години ми бројимо
дванаест месеци,
од тих дванаест, десет пуних
што су женски свеци.

У месецу тридест дана,
 не прође ни пети,
 да се жена са скрштеним
 рукама не свети.
 Жена не зна шта је нужда,
 нити шта се мора,
 а кад седне она нема друга разговора,
 него само како она,
 лепу свилу има,
 једна сомот, друга пуплин,
 трећа сеферина,
 кол' ко која за годину
 марама промене.
 Чујеш, море, то је прва реч од српске жене,
 а за порез и сүвишак
 неће ни да чује,
 а кад газда пијан дође,
 а она га псује.
 Од дивана и псовања,
 од молитва, светковања,
 кућа у нереду,
 свињи гладни, насад хладни,
 а пилићи мреду.
 — Та змај ушо у тебека,
 а 'ди ти је ћерка?
 — Ускочила за писара,
 а ја оста сама.

*(Забележено од Иве Трифуњагића
 из Кумана)*

Пред зору ракијаши се разилазе и онда обично сваку жену боли глава, јер — како кажу њихови мужеви, шалећи се — „нису вичне да пију“, а те ноћи много ракије и вина се попило.

Код имућнијих домаћина ракијаши и освану, а онда свекар упреже коње у кола па их разнесе колима кући. Том приликом се прате кроз село и свраћају код родбине и пријатеља.

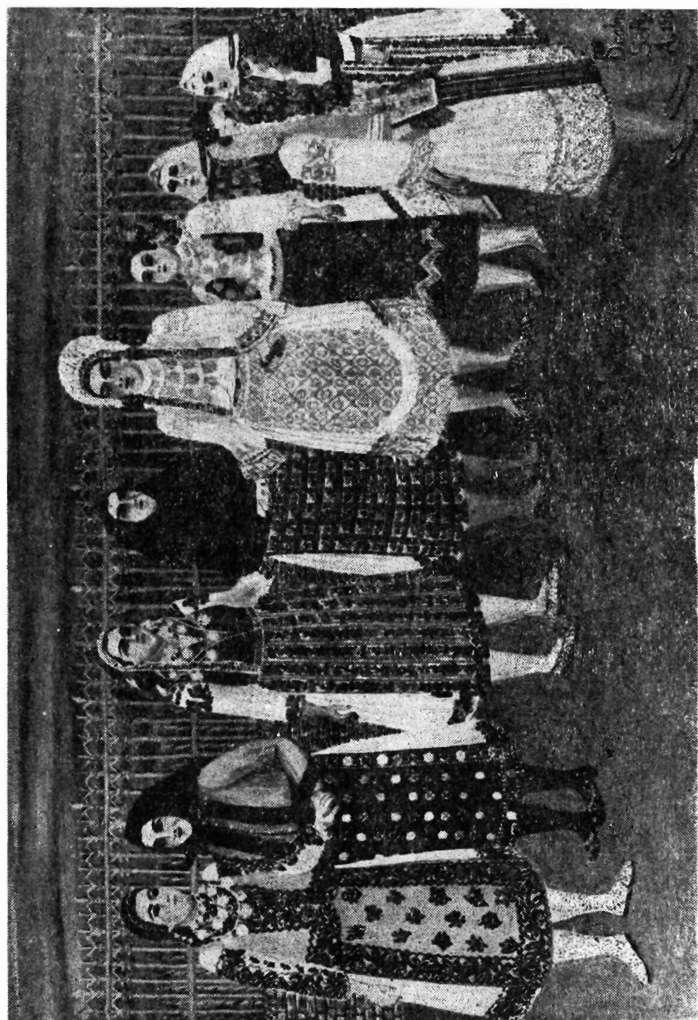
За ово време не приређују се никаква весеља. Оно служи за одмарање и припрему за дочек „погачара“. То време је у неку руку „свадбени месец“ младенаца, али онако у паорском смислу.

Првих дана у туђој кући нова млада, сад већ снаха, не осећа се још потпуно слободном и на сваки смелији и веселији разговор она ћути, погне главу и црвени. На питања одговара кратко, а када се одазива исто тако, само што је најпотребније: „Ево, нано са' ћу“, „Чујем“ и др. Кад неко са стране долази у кућу, она је дужна да се јави са „Љубим руке“, а ако је особа старија, љуби је у руку, а „Добар дан“ ако је особа млађа.

Тих првих дана она полаже испит за нову домаћицу, па се зато пази на сваки њен корак, покрет, куда иде, шта ради, како ради, како се опходи, понаша и др. Зато обично жене и говоре: „Више бих волела троје деце родити, него једанпут нова млада бити“.

Тих дана пред старијима млада не сме честито ни да погледа у младожењу, а камоли да с њиме разговара, сем ако је он што не упита. Она никад неће отићи да легне док то младожења први не учини, па управо чекала до поноћи на његов повратак. Из тих разлога многе младе су очевидно здравствено пропадале, чекајући своје мужеве, а то се чешће дешавало тамо где су бракови склопљени више силом него милом, где је од првих дана брачног живота завладала нетрпељивост. Тако обично млада прво време чека и мучи се да не заспи док муж не дође, а касније огугла на то или једноставно оде код својих родитеља.

Обично тих првих дана нова млада је стављена на искушење и потребно је много енергије, стрпљења и воље да се то издржи. Када је неко упитао нову младу како живи, одговарала је с пуним правом: „Ко пенцераш кад падне на леђа“.

С. Доклеан: *Разговори*

Недељу дана после сватова, а то већином пада у суботу, млади долазе „погачари“ и доносе јој разне дарове. То су њена браћа, сестре, зетови, ујаци, ујне и друга ближа родбина. У старије време, прошлог века, погачари су долазили тек 5—6 недеља после свадбе и остајали дуже у гостима, по недељу дана. Тај период од 5—6 недеља сматрао се као најдуже време у животу нове младе, јер је био ред да до тада не види никога од своје родбине.

На челу погачара је младин брат или, ако њега нема, ујак. Они доносе погачу коју је млада мати умесила (нека врста дебље пите), а сваки од своје стране торту или колаче. Дарови су најчешће: хаљине, мараме, кецеље и друга одећа.

По обичају погачари представљају у неку руку „прву извидницу“ младиних родитеља и на првом месту треба да виде како им ћерка живи у новој средини: да ли је срећна и задовољна и да ли се добро слаже с мужем. Дарови које погачари доносе намењени су новој млади за прво време брачног живота, а то је време најлепше и најмилије и треба зато да је и најбезбрижније.

Кад погачари дођу зетовој кући, дочекују их сви они који су учествовали у сватовима (важнији свати) на челу са кумом. Том приликом у име нове младе, девојке (заове) певају:

Киша пада, орање се бели,
браћа сеји погачу донели.
Погачари, да вам се потужим,
ја од данас туђу мајку служим,
туђу служим, а за својом тужим.
Погачари, мили моји гости,
реците мајки нека ми опрости,
нек' опрости, нек' се не жалости,
нек' опрости што сам млада била,
млада била, мајку оставила.

*(Записано од Веселинке Станаћев
из Новог Милошева, рођене
1926. године)*

Док младожења прилази колима младиног брата, поздравља се с њим и прима погачу женине мајке, коју носи и оставља на брачни кревет, заове подвikuју:

1)

Нису ово гости ни свечари,
већ су ово наши погачари,
Ију, ју, ју, ју, ју!

2)

Ведро небо и помало плаво,
ове госте чекамо одавно.
Ију, ју, ју, ју, ју!

3)

Капија се отворила широм,
пријатељ се пољубио с пријом.
Ију, ју, ју, ју, ју!

*(Забележено од Весетинке Станаћев
из Новог Милошева)*

У том и погачари силазе с кола, поздрављају се с домаћинима и иду према кући. На прагу их дочекује нова млада, љуби се с њима и прима „на руку“: јабуке, поморанце, бонбоне и друго као поздрав. Погачари улазе у собу где се поздрављају са кумом и заузимају своја места, док их домаћин служи ракијом и распитује се како су старији код куће, како су допутовали и друго. Обично погачари заузимају место за столом лево од кума, односно од старог свата и поседају по сродству, односно по старешинству (прво браћа, ујаци, сестре итд.). Како њих увек има приличан број, то заузму цело лево крило столова у соби.

У неким кућама био је обичај да сакрију младу када добу погачари, а уместо ње пред њих изводе каквог мушкарца у женском оделу, да би тиме показали младиним рођацима како се она (млада) за тако кратко време променила. Кад погачари ово виде, не улазе у кућу, „јер то није њихова сестра Смиља“, па се размиле по целој

кући тражећи је. Домаћини их тада обично питају: „А кога ви то тражите? Рад' чега сте дошли?“ А младин брат одговара: „Тражимо нашу сестру. Дошли смо јој у походе?“ и сл. Тада је погачари најзад пронађу негде у магацину, штали или чак на тавану за оцаком, или она сама од нестрпљења изађе пред њих. Домаћини онда питају: „Јел' то ваша сестра?“ Неће бити да је она! Та видите како је гадна!“ И ту сад настаје грљење, љубљење и предаја поздрава („на руку“).

Ако је предвиђено да погачари буду разведени на конак, то после извесног седења код зетове куће њих разводе свати својим кућама. Тамо их веселе и чaste све до идућег дана пре подне.

Сутрадан после развођења на конак, погачари се скупљају код зетове куће, тако око 9—10 сати пре подне. Сада ту настаје право весеље, а нарочито још ако су погачари затекли сестру расположену, задовољну и насмејану. И тога дана свекар позива кума, који је опет у прочељу поред старог свата, младиног брата или ујака. Њих двојица су најстарији у овом весељу и у неку руку представљају две стране: госте и домаћине.

Кад буде време вечери, свекрва износи погачу младине мајке, ломи два парчета за младенце које они поједу над брачном постељом, у знак да ће се слагати кроз цео живот. Остало свекрва исече на парчад и дели гостима, почев од кума.

Мајкина погача је умешена као пита са доста сува грожђа, ораха и смокава. Дебела је око пет сантиметара и округлог облика, прилично велика. Одозго је посута ситним млевеним шећером.

После вечере, уз вино постаје још веселије и, по обичају и реду, сваки гост мора да отпева једну „своју“ песму. То увек почиње од једног краја стола, па иде редом. Овом приликом могу се чути свакојаке песме и свакојаки певачи. Сваки се певач много труди да своју песму што боље отпева. Увек се нађе понеки певач који, за време док пева, намучи и себе и оне који га слушају. Кад неко неће да пева, по кумовом наређењу мора да „одлаје“ или „одњаче“ или пак да „лаје на свећу“. Ту се онда нема куд: једно или друго мора да се изабере.

Пред зору се износе погачарске торте — „краваљи“, којим они служе себе и своје домаћине. Кад већ буде близу време да погачари пођу кући, а то је кад сване другог дана, младин брат устаје и „диже здравицу“ својој сестри и зету. Са чашом вина у руци он наздравља отприлике овим речима: „Драги куме, пријатељу и остали гости! 'Оћу овим да напијем и наздравим својој сестри за срећу и здравље. Нека се међусобно чувају и пазе, нека слушају и поштују старије. Живели!“ Затим брат испија чашу, што чине и остали, и дарива сестру новцем. Нова млада узима новац, стављен на чашу или у чашу и испије из ње вино. Обично је братовљев дар највећи: У старије време 2—3 форинте у сребру, па и више, а у новије 500—1000 динара.

После прве здравице и остали погачари „напијају“ новој млади и даривају је опет новцем. Тако то прилично дуго траје, а пошто јој и последњи погачар наздрави, млада им свима одвраћа на здравице. Држећи у руци чашу с вином, увек скоро овако изговара: „Ви сте мени сви напили, а ја вам се свима најлепше захваљујем“. Испија вино, љуби се са погачарима и излази напоље.

После здравице новој млади, не увек, погачари наздрављају младожењи — зету. Здравлица опет почиње од младиног брата — шурака и иде истим редом, али младожењу даривају са мање новца.

Тако се гости и домаћини од ових многобројних здравица те млади те бивегији, све више загревају, па се најзад пребе на наздрављање свекру, свекрви, куму и осталим домаћинима, па чак и куварици. Само се овде међусобно не даривају. Ту сада домаћини погачарима одвраћају на здравице.

За све то време погачари су по неколико пута испољавали жељу да пођу кући, али здравице су увек некако спречавале те њихове жеље. Домаћини нарочито настоје да се што чешће наздравља. И, најзад, када се младин брат одлучије дигне и изговори: „Пријатељи, време је,

треба да се крене!“, тек је то озбиљнији знак да ће погачари скоро поћи, али још се извесно време седи и пије. Тек када жене ту ствар узму у своје руке и почну чешће да „хајкају“ своје мужеве, онда се некако почињу дизати али као без воље. Овом приликом већ се може чути да неко од погачара запева:

А ми ћемо поћи,
а ви нам не дајте,
кола нам поквар'те,
кући нам не дајте.

*(Записано од Јефте Јакшића из
Новог Милошева)*

У том погачари већ излазе у авлију и седају на кола. Свекрва доноси мараме или пешкире и везује их њиховим коњима. Понегде и понекад свекрва везује кошуљу младином брату и ујаку или неком ближњем рођаку младине куће, а женама хаљину, мараму и др.

Погачаре прате домаћини својим колима до иза села. Нова млада обично седа на братовљева кола и, када сви изађу иза села, брат потера коње што може брже с „намером“ да однесе сестру кући, јер је се мајка „много зажелела“. Младожења, видећи ову братовљеву намеру, ово „зло“, потера своје коње, тежећи да по сваку цену отме своју жену. Ако је погачарско село близу, догађало се да погачари и пратиоци стигну пред само село.

У нормалним приликама иза села је растањак. Те се још једном, ко зна већ по којој пут, рукују, љубе и погачари одлазе.

Домаћини приликом повратка младожењиној кући, навраћају до кума и остале родбине где их часте пићем. Код младожењине куће поседи се још мало, ту се пева и игра, а онда се сви разилазе својим кућама.

Ако су погачари дошли возом, домаћини их прате до станице на својим колима и ту онда долази до уобичајеног растанка, како је напред описано.

ИЗВОРИ

У текст су унесена имена давалаца података, углавном за песме.

1. Просидба (Провадацилук): податке дали Неда Маленчић из Мокрина, рођен 1900. године; Бұра Јанкелин из Н. Милошева, рођен 1894. године.

2. Угледачи (Гледање куће): Сава Ковачев, из Н. Милошева, рођен 1909. године; Стеван Бұричин, из Зрењанина, рођен у Н. Милошеву 1906. године.

3. Прстеновање (Веридба): Арса Бұдовалчев, из Н. Кнежевца, рођен 1915. године; Иван Трифуњагић из Кумана, рођен 1896. године.

4. Јабұка: Бұра Јанкелин, из Новог Милошева, рођен 1894. године; Даринка Попов из Новог Милошева, рођена 1892. године; Милорад Попов из Новог Милошева, рођен 1909. године.

5. Бұклија (Кићење бұклијаша): Стеван Бұричин из Новог Милошева, рођен 1906. године; Даринка Попов из Н. Милошева, рођена 1892. године; Зорка Протић из Меленаца, рођена 1891. године.

6. Уговор: Зорка Протић из Меленаца, рођена 1891. године; Попов Среда.

7. Перјаница: Даринка Попов, из Новог Милошева, рођена 1892. године; Лаза Станковић, из Новог Бечеја, рођен 1897. године.

8. Врата: Милорад Попов из Н. Милошева, рођен 1909. г.

9. Сватови (Венчање): Неда Маленчић из Мокрина, рођен 1900; Стеван Бұричин из Н. Милошева, рођен 1906. године; Иван Трифуњагић из Кумана, рођен 1896. године; Бұра Јанкелин из Новог Милошева, рођен 1894. године; Лаза Станковић из Н. Бечеја, рођен 1897. године; Лаза Љубин Адамов из Меленаца, рођен 1894. године; Милорад Попов из Новог Милошева, рођен 1909. године.

10. Ракија: Стеван Бұричин, из Н. Милошева, рођен 1906. године; Трифуњагић Иван, из Кумана, рођен 1896. године; Сава Ковачев из Новог Милошева, рођен 1909. године; Бұра Јанкелин из Н. Милошева, рођен 1894. године.

11. Погачари: Стеван Бұричин, из Н. Милошева, рођен 1906. године; Средоје Попов, из Кнежевца, рођен 1912. године; Маленчић Неда из Мокрина, рођен 1900. године; Даринка Попов из Н. Милошева, рођена 1892. године.

Владимир Проп

СПЕЦИФИЧНОСТ ФОЛКЛОРА

1. *Социјална природа фолклора.* У наше доба проблеми фолклора постају све актуелнији. Ниједна од друштвених наука — ни етнографија, ни историја, ни лингвистика, ни историја књижевности не могу без фолклорних материјала и истраживања. Полако почињемо да схватамо, да се објашњење многих и веома различитих појава духовне културе крије у фолклору. Међутим, сама фолклористика још увек није одредила себе, своје задатке, специфичност свог материјала и своју специфичност као наука. Истини за вољу, у нашој науци има низ радова општеоријског карактера. Али живот напредује толико брзим темпом, да сватови ових дана већ не задовољавају, не одговарају тој искувише компликованој слици, која се нашла пред нама као резултат напорног истраживачког рада. Одредити предмет и суштину наше науке, прецизирати њено место између других сродних наука, одредити специфичност њеног материјала постало је насушна потреба. Од исправног разумевања бити и задатака науке зависи и исправност метода, а дакле и закључака. Постављање питања општеоријског карактера има не само општегносеолошки, филозофски значај, него и помаже конкретно разрешавање задатака који се налазе пред истраживачем.

У Западној Европи такође не недостају општеоријски радови. Међутим, ови радови у целини задовољавају нас још мање него рани совјетски радови. Фолклористика јесте идеолошка наука. Њене методе и ставови одређују се погледом на свет дате епохе и одражавају га. Распадањем једног погледа на свет нестају и прин-

ципи науке која се на њему заснива. Не можемо да се држимо научних погледа романтизма или ренесансе или било ког другог правца. Наш је задатак да створимо науку од погледа на свет наше епохе и наше земље.

Шта се подразумева под „фолклором“ у новијој западно-европској науци? Да се одговори на ово питање довољно је отворити било коју монографију одговарајућег назива. Тако, ако се узме књига познатог немачког фолклористе Иона Мајера »Deutsche Volkskunde« (1921, „Немачки фолклор“), онда ћемо видети тамо следећа поглавља: село, зграде, дворишта; биљке; обичаји; празноверја; језик; предања; бајке; народне песме; библиографија.

Таква је слика типична за целу западноевропску науку, углавном немачку и француску и у мањој мери за енглеску и америчку. Исту слику са већом детаљношћу пружају и часописи. Овде се, на пример, проучавају најситнији детаљи грађевина, оквири прозора, капци, симсови, грабење пећи, прибор и кућне потрепштине, судове, љуљашке, преслице, одећа, капе итд. Упоредо са тим проучава се одређени живот, свадба, празници, као и цело подручје поетског стваралаштва: бајке, легенде, песме, изреке итд.

Таква слика није случајна. Она одражава како наука схвата своје задатке. Претпоставке и ставови на којима се гради ова наука, могу да се сведу на следеће:

- 1) проучава се култура једног слоја становништва, управо сељаштва;
- 2) предмет науке је истовремено материјална и духовна култура;
као
- 3) предмет науке служи сељаштво само једног народа, у већини случајева истог коме припада сам истраживач.

Ниједан од ових ставова не можемо да прихватимо. Наша наука у целини се базира на друкчијим основама.

Као прво, раздвајамо област материјалног и духовног стваралаштва и узимамо их за предмет различитих, мада и сродних узајамно повезаних и међусобно зависних наука. Став о томе да материјално и духовно стваралаштво сељака може да се проучава једном науком јесте у суштини господски став. Када је у питању култура владајућих класа тако се не ради. Историја технике и архитектуре са једне стране и историја књижевности или музике итд. са друге стране чине собом различите науке зато што су то виши слојеви друштва. Насупрот томе, грађење старих пећи и ритмику лирских песама може да проучава једна наука. Добро знамо да између материјалне и духовне културе постоји најтешња веза, али упркос томе раздвајамо област материјалног и духовног стваралаштва исто тако као што се то ради за културу виших класа. Под фолклором се подразумева само д у х о в н о стваралаштво и чак уже, само вербално, поетско стваралаштво. Пошто је поетско стваралаштво фактички готово увек везано за музику, можемо говорити о музичком фолклору и издвајати га као посебну фолклорну дисциплину.

Такво схватање фолклора је од давнина присутно у руској науци. Дакле, то што се код нас зове фолклор, на Западу се уопште тако не зове. Фолклором називамо оно што се на Западу зове *traditions populaires*, *tradizioni popolari*, *Volksdichtung* итд. и оно што тамо није предмет самосталне науке. Напротив, оно што на Западу зову фолклор, ми не сматрамо науком, већ у најбољем случају научно-популарним познавањем своје земље.

Али чије поетско стваралаштво се проучава? Као што видимо, на Западу се проучава с е љ а ч к о стваралаштво. Томе треба додати, да се проучава с а в р е м е н о сељаштво, али утолико, уколико је ова савременост сачувала прошлост. Њен предмет су „живе старине“, такво схватање и код нас се дуго одржавало.

Такво гледиште за нас није прихватљиво зато што сваку појаву проучавамо као процес у

његовом трајању. Фолклор је био пре него што се на историјској сцени појавило сељаштво. Прилазећи ствари историјски треба рећи да ћемо кад су у питању народи бескласног друштва — фолклором називати читаво њихово стваралаштво. Сво поетско стваралаштво првобитних народа у целини јесте фолклор и служи за предмет фолклористике. Када су у питању народи који су достигли ниво класног развоја, фолклором ћемо називати стваралаштво свих слојева становништва, осим онога владајуће класе, које спада у књижевност. Овде пре свега спада стваралаштво угњетаваних класа, као што су сељаци и радници, као и међуслојева који теже социјалном низу. Тако може се још говорити о грађанском фолклору, али говорити, на пример, о племићком фолклору није могуће. Најзад, видимо, да се на Западу фолклором сматра сељачка култура једног народа, у већини случајева свога. Принцип селекције је овде квантитативан и национални. Култура једног народа служи за предмет једне науке, фолклора, *Volkskunde*. Култура свих других народа, убрајајући ту и првобитне, — јесте већ предмет друге науке која се зове различито: антропологија, етнографија, етнологија, познавање народа — *Völkerkunde*. Прецизне терминологије нема.

Мада признајемо могућност научног проучавања националних култура, ипак је тај принцип за нас неприхватљив, он може бити лако доведен до апсурда. Заиста: ако претпоставимо да француски научник проучава француске песме, онда је то — фолклор. Ако ће тај научник проучавати, на пример, албанске песме, онда је то етнографија. Таквом схватању треба да јасно супротставимо своје гледиште: наука о фолклору обухвата стваралаштво свих народа, без обзира ко их проучава. Фолклор јесте интернационална појава.

Све досад речено дозвољава нам да сумирамо своје ставове и да кажемо: фолклором се сматра стваралаштво социјалног низа свих народа без обзира на ниво њиховог развоја. Када је реч о

народима бескласног друштва фолклором се сматра читаво њихово стваралаштво.

Природно да се овде појављује питање: шта је фолклор у бескласном друштву, у условима наше социјалистичке стварности?

Чини се да као класна појава он треба да одумре. Међутим, и књижевност јесте класна појава, али она не одумире. У социјализму фолклор губи своје специфичне црте као стваралаштво социјалног низа, јер код нас нема ни виших, ни нижих слојева, постоји само народ. Зато фолклор у нашем друштву постаје народно благо у потпуном смислу те речи. Одумире оно што не одговара народу у новим социјалним околностима. Остало подлеже дубоким променама у квалитету, приближавајући се књижевности. Какве су то промене, треба тек да покаже истраживање, али јасно је да фолклор епохе капитализма и епохе социјализма не може бити исти.

2. *Фолклор и књижевност.* Све горе наведено одређује само једну страну ствари: тиме се одређује социјална природа фолклора, али овим још ништа није речено о другим његовим карактеристикама.

Горе споменуће одлике нису довољне да се фолклор издвоји као посебна врста стваралаштва, а фолклористика као посебна наука. Али оне одређују низ других одлика већ у бити специфично фолклорних.

Пре свега утврдимо да је фолклор производ посебне врсте поетског стваралаштва. Али и књижевност је такође поетско стваралаштво. И заиста, између фолклора и књижевности, између фолклористике и науке о књижевности постоји тесна веза.

Књижевност и фолклор пре свега делом се поклапају у својим поетским родовима и жанровима. Има, у ствари, жанрова који су специфични само за књижевност и нису могући у фолклору (на пример, роман) и обратно: има жанрова који су специфични само за фолклор и немогући у књижевности (на пример, бајање). Ипак, сама

чињеница постојања жанрова, могућности класификације овде и тамо према жанру, јесте чињеница која спада у област поетике. Одавде потиче истоветност неких задатака и метода проучавања у науци о књижевности и фолклористици.

Бајка, еп, загонетке, песме, бајања — све то има још увек мало истражене законе структуре, конструкције. У области епских жанрова овде спада проучавање заплета, развој радње, расплета или друкчије речено, закона грађења сижера. Истраживања показују да се фолклорна и књижевна дела граде различито, да фолклор има своје специфичне структурне законе. Наука о књижевности није у стању да објасни ову специфичну законитост, али је може констатовати и то само уз помоћ метода књижевне анализе.

У исту област спада проучавање средстава поетског језика и стила. Проучавање средстава поетског језика је чисто књижевно-теоријски задатак. Овде опет испада да фолклор поседује специфична за њега средства (паралелизми, понављања итд.) или да се обична средства поетског језика (поређења, метафоре, епитети) испуњавају друкчијим садржајем него у књижевности. То се може утврдити путем књижевне анализе.

Другим речима, фолклор поседује апсолутно посебну, за њега специфичну поетику која се разликује од поетике књижевних дела. Проучавање ове поетике приказује необичну уметничку лепоту која се садржи у фолклору.

На тај начин видимо, да између фолклора и књижевности не само да постоји тесна веза, него и да фолклор као такав јесте појава књижевног реда. Он је један од видова поетског стваралаштва.

Фолклористика у проучавању ове стране фолклора, у својим описним елементима јесте

* Један од задатака фолклористике јесте издавање и проучавање категорије жанра и сваког жанра појединачно, и овој задатак спада у науку о књижевности. Један је од најважнијих и најтежих задатака фолклористике проучавање унутрашње структуре дела, кратко речено, проучавање композиције, конструкције.

наука о књижевности. Веза између ових наука је толико блиска да се између фолклора и књижевности и одговарајућих наука код нас често ставља знак једнакости.; метода проучавања књижевности у потпуности се преноси на проучавање фолклора и на томе се зауставља. Међутим, књижевна анализа као што видимо, може само одредити појаву и законитост фолклорне поетике, али није у стању да их објасни.

Да би се спасо од сличне грешке потребно је не само прецизирати сличност између књижевности и фолклора, њихово сродство и донекле њихову исту суштину, него и утврдити специфичну разлику између њих, одредити њихову разликованост. Заиста, фолклор поседује низ специфичних црта које га толико разликују од књижевности да метода књижевних истраживања није довољна за решавање свих проблема везаних за фолклор.

Једна од важнијих разлика састоји се у томе да књижевна дела увек и неизоставно имају аутора. Фолклорна дела пак не морају имати аутора и у томе је једна од специфичних особина фолклора.

Питање треба формулисати са највећом могућом јасношћу и тачношћу. Или признајемо постојање народног стваралаштва као таквог, као појаве друштвеног и културног историјског живота народа, или не признајемо, тврдимо да је оно поетска или научна фикција и да постоји само стваралаштво појединих индивидуа или група.

Заступамо гледиште да народно стваралаштво није фикција, него да постоји баш као такво и да његово проучавање јесте основни задатак фолклористике као науке. У овом смислу слажемо се са нашим старим научницима као што су Ф. Буслајев или О. Милер. Оно што је стара наука осећала инстинктивно, изражавала наивно и неспретно и не толико научно колико емотивно, сада треба да буде очишћено од романтичних грешака и подигнуто на одговарајући ниво савремене науке са њеним промишљеним методама и тачним поступцима.

Васпитани у школи традиција науке о књижевности, често не можемо замислити да поетско дело може настати друкчије него што настаје књижевно дело приликом индивидуалног стваралаштва. Нама се чини да је неко ипак морао да створи или састави први. Међутим, могући су апсолутно друкчији начини настанка поетских дела и њихово проучавање чини један од основних и веома сложених проблема фолклористике. Овде немамо могућности да улазимо у сву ширину овог проблема. Довољно је указати само на то да се генетски фолклор мора повезивати не с књижевношћу него с језиком који такође нико није измислио, који нема ни једног, ни више аутора. Он настаје и мења се апсолутно законито и независно од воље људи, свугде где су се у историјском развоју народа створили одговарајући услови. Појава међународне сличности за нас не представља проблем. За нас би било необјашњиво отсуство такве сличности. Сличност указује на законитост, при томе сличност фолклорних дела јесте само појединачан случај историјске законитости, која води од истих облика стварања материјалне културе к истим или сличним социјалним институцијама, к сличним оруђима рада а у области идеологије — к сличности облика и категорија мишљења, религијских представа, обредног живота, језика и фолклора. Све ово живи, делује узајамно, мења се, развија се и одумире.

Враћајући се на питање како *емпиријски* замислити настанак фолклорних дела, овде је довољно да се укаже бар на то да фолклор првобитно може да чини интегрални део обреда. Са изрођавањем или нестанком обреда фолклор се одваја од њега и почиње самостални живот. То је само илустрација за општи принцип. Доказ се може пронаћи само путем конкретних истраживања. Али обредно порекло фолклора било је јасно, на пример, већ А. Н. Веселовском последњих година његовог живота.

Наведена овде разлика је до те мере принципјелна да већ она сама приморава да се издвоји фолклор у посебну врсту стваралаштва, а фолк-

лористика — у посебну науку. Историјар књижевности желећи да проучи порекло дела, тражи његовог аутора. Фолклориста уз помоћ широког упоредног материјала утврђује услове који су створили сиже. Али овом разликом не исцрпљује се разлика између књижевности и фолклора. Они се разликују не само својим пореклом, већ и облицима свог постојања, свог живљења.

Одавно је познато да се књижевност шири писменим путем, фолклор — усменим. Ова разлика досада се сматра разликом чисто техничке природе. Међутим, она се тиче саме суштине ствари. Она означава дубоко различит живот ове две врсте поетског стваралаштва. Књижевно дело појави се једанпут и више се не мења. Оно функционише код постојања две величине: аутор, стваралац дела и читалац. Посредни ланац међу њима је књига, рукопис или извођење. Ако је књижевно дело непроменљиво, читалац се напротив увек мења. Аристотела су читали Грци, Арапи, хуманисти, читамо га и ми, али сви га читају и разумеју на различит начин. Прави читалац увек чита стваралачки. Књижевно дело може да га радује, усхићује или револтира. Често би он желео да се умеша у судбину јунака, да их награди или казни, да промени њихову трагичну судбину у срећу, а злочинца који побеђује да погуби. Али читалац, ма колико дубоко да га узбуђује књижевно дело, нема снаге и права да унесе било какве промене угађајући властитом укусу или погледима своје епохе.

Како у овом смислу стоји ствар у фолклору? Фолклор такође постоји уз присуство двеју величина, али величина које се разликују од оних у књижевности. То су: извођач и слушалац непосредно, тачније, без посредника супротстављени један другоме.

Зауставимо пажњу прво на извођачу. По правилу он изводи дело које није створио сам него га је раније чуо. У таквом случају извођач никако не може бити упоређен са песником који чита своје дело. Али он није ни рецитатор туђих

дела, није декламатор који у тачности преноси туђе дело. Ово је за фолклор специфична фигура која је пуна дубоког интереса за нас и која захтева најпажљивије историјско проучавање од првобитног хора до приповедачице Крјукове и других. Извођач не понавља од речи до речи шта је чуо, већ уноси у оно што је чуо своје измене. Ове измене могу бити понекад незнатне (али могу бити и веома велике), промене које се догађају фолклорним текстовима понекад су споре као геолошки процеси, али важна је сама чињеница *променљивости фолклорних дела за разлику од непроменљивости дела књижевности.*

Ако читалац књижевног дела јесте цензор или критичар који је лишен било каквих пуномоћја и могућности, онда је сваки слушалац фолклора потенцијални будући извођач који ће својевремено — свесно или несвесно да унесе у дело нове измене. Ове измене се не догађају случајно већ по извесним законима. Одбацује се све што није у складу са епохом, уређењем, новим расположењима, новим укусима, новом идеологијом. Ови нови укуси ће се огледати не само у томе шта ће бити избачено, већ и у томе шта ће бити прерађено и додато. Немалу (мада не и одлучујућу) улогу игра личност приповедача, његови индивидуални укуси, погледи на живот, таленат, стваралачке способности. На тај начин фолклорно дело живи у сталном покрету и мењању. Зато оно не може бити проучено потпуно ако је забележено само једанпут. Оно треба да је забележено максималан број пута. Сваки такав запис називамо варијантом и ове варијанте чине апсолутно друкчију појаву него на пример редакције књижевног дела које је направила једна теиста особа.

Дакле, фолклорна дела крећу се мењајући се цело време и ово кретање и променљивост јесте једна од специфичних одлика фолклора.

Али у путању овог фолклорног кретања могу се увући и књижевна дела. Прича се као бајка „Краљевић и просјак“, пева се „Једро“ Лермонтова, „Славуј“ Дељвига итд и т. сл.

Како ћемо квалификовати овај случај? Шта имамо у датом случају: фолклор или књижевност? Одговор нам се чини веома једноставан. Ако се на пример, напамет прича без икаквих промена у односу на оригинал књига од лике* или житије итд. или се тачно према Пушкину пева „Црна марама“ или „Путујући трговци“ Њекрасова, онда се овај случај по мало чему разликује од естрадног или другог извођења. Али чим сличне песме почињу да се мењају, певају на различите начине, стварају варијанте, оне постају фолклор и процес њиховог мењања спада у посао фолклористе.

Несумњиво је међутим овде и друго нешто. Између фолклора прве врсте који води порекло од праисторијских времена и има варијанте у светским размерима те песама песника које се слободно изводе и преносе даље након слушања постоји битна разлика. У првом случају имамо чист фолклор како према пореклу, тако и према кретању.

У другом случају имамо фолклор књижевног порекла који укључује само једну од његових одлика, односно, фолклор само према кретању, али књижевност према пореклу.

Ову разлику треба увек имати у виду код проучавања фолклора. Песма коју сматрамо чисто фолклорном након испитивања порекла може да испадне књижевном која има аутора. Тако оне, наизглед чисто фолклорне, свима познате песме као „Еј, ухнем“ или „Стењка Разин“ припадају мало познатим песницима, једна — Трефолеву, друга — Садовникову. Таквих примера се може навести пуно и проучавање ових књижевно-фолклорних веза чини један од интересантнијих задатака како историје књижевности, тако и фолклористике. Са ширег аспекта ово је питање о књижевним изворима фолклора уопште.

Али овај случај враћа нас на додирнуто горе питање о ауторству у фолклору. Узели смо само два крајња случаја. Први — фолклор који нико индивидуално није створио, који се формирао

* Рус. лобучная книга.

још у праисторијско доба у систему неког обреда или друкчије и који је усменим преношењем стигао до наших дана. Други случај — несумњиво индивидуално дело новијег доба које се креће као фолклор. Између ове две крајње тачке у току развоја како фолклора, тако и књижевности могући су сви облици прелаза које овде немамо могућност ни да претпоставимо, ни да размотримо. Ово је питање за себе и у сваком случају тражи конкретно разматрање.

За сваког савременог фолклористу је очигледно да слична питања треба решавати не описно, статички, него у њиховом развоју. Генетско проучавање фолклора јесте само део његовог историјског проучавања, а то нас води већ другом питању, питању о фолклору као појави не само књижевног, већ и историјског реда и о фолклористици као историјској науци, а не само науци о књижевности.

3. *Фолклористика и етнографија.* У наше доба све хуманитарне науке могу бити само историјске. Сваку појаву разматрамо у њеном кретању почев од заметка следећи њен развој, процват и, можда, изрођавање, пад, нестајање. Ово, међутим, не значи да заступамо еволуционистичко гледиште. Еволуционистичка наука се ограничава на то да утврди чињеницу и пропрати развој. Права историјска наука захтева не само утврђивање саме чињенице развоја, него и њено објашњење. Поетско стваралаштво јесте појава надградње. Објаснити значи извести појаву из узрока који су је створили, а узроци се налазе у подручју привредног и социјалног живота народа.

Наука која проучава најраније облике материјалног живота и социјалне организације народа јесте етнографија. Зато историјска фолклористика која проучава почетак појава, њихову прву карикју, ослања се на етнографију. Такво проучавање јесте прва карика правога историјског проучавања. Зато између фолклористике и етнографије постоји најтежња веза. Изван етнографије не може бити материјалистичког проучавања фолклора.

Још не знамо тачно шта баш и у коликом обиму настаје у првобитном друштву. У сваком случају бајка, еп, обредна поезија, бајања, заго-нетке као жанр не могу бити објашњени без етнографских података. И не само жанрови, већ и многи мотиви (на пример, мотив чаробног по-моћника, брака са животињом, тридесетог цар-ства итд.) налазе своје објашњење у представама и религијско-магијској пракси на различитим ни-воима развоја људског друштва. Коришћење ет-нографских материјала је важно, међутим, не само за генетско проучавање у уском смислу ре-чи, већ и за проучавање првобитног развоја јер од облика материјалног и социјалног живота за-виси не само порекло жанрова, сижеа и мотива, него и њихов даљи живот и променљивост.

Остварење овог принципа је интересантно и плодно тек тада када се он спроводи на широком материјалу са продирањем у најситније детаље како фолклора, тако и етнографских материјала. Недовољно је рећи да мотив племенитих животи-ња има тотемско порекло, да се „Еда“ стварала у доба распадања племенског поретка итд. Ово треба да буде приказано тако да не остане никак-вих сумњи, т. ј. на веома широком конкретном упоредном материјалу. Тако, на пример, за про-учавање женидбе јунака (а просидба је један од најраспрострањенијих мотива мита, бајке и епа) неопходно је проучавање облика брака који су постајали на различитим ступњевима развоја људског друштва. Ово није све: нама је неопход-но познавање брачних обреда и обичаја и то што је могуће детаљније. На пример желимо и мора-мо тачно да знамо на каквим ступњевима раз-воја и код којих народа је младожења провера-ван и који је карактер тог проверавања. Тек тада ћемо одговарајуће појаве у фолклору схватити како треба.

Међутим, у остваривању ових принципа лако је погрешити, мислећи да фолклор *непосредно* одражава социјалне, свакодневне или друге одно-се. Фолклор, поготово на ранијим етапама свог развоја, није описивање свакодневице. Ствар

се јако компликује и отежава тиме што се стварност не преноси директно, него кроз призму извесног мишљења, и ово мишљење се до те мере разликује од нашег да се многе појаве фолклора веома тешко могу упоредити било сачим. У систему овог мишљења не постоје још узрочно-последичне везе, овде господаре друкчијн облици веза, а какви ми често не знамо. Овде нема уопштавања, нема апстракција, појмова, процесу уопштавања овде одговарају некакве друге мало истражене операције мишљења. Простор и време се доживљавају друкчије него што их ми доживљавамо. Категорије појединачног и множине, квалитети субјекта и објекта (изједначавање себе са животињама) играју сасвим другу улогу, него код нас, у нашем мишљењу. За реално се признаје оно што ми никада не признајемо и обратно. Првобитни човек види свет ствари друкчије него ми и на различитим ступњевима развоја види га на различит начин. Зато ћемо понекад узалуд иза фолклорне стварности тражити стварност свакодневну.

У фолклору се поступа овако а не друкчије не зато што је тако било у стварности, већ зато што се тако замишљало према законима првобитног мишљења. Према томе, ово мишљење и цео систем првобитних погледа на свет треба да буду проучени. У противном ни композиција, ни сижеи, ни појединачни мотиви неће бити схваћени: или ризикујемо да западнемо у својеврсни наивни реализам, или ћемо доживљавати појаве фолклора као гротеску, егзотику, слободну игру неспутане маште.

Овде није неопходно говорити о томе да су једна од манифестација овог мишљења и религијске представе које су чврсто везане за фолклор.

Овде су важне не само религијске *представе*, мисаоне слике, него и религијско-магијска *пракса*, целокупност обредних и других радњи којима првобитни човек намерава да утиче на природу и заштити се од ње. Фолклор ће и сам овде улазити у систем религијско-обредне праксе.

Из свега реченог види се између осталог и то да текстуално проучавање фолклора, т.ј. проучавање само оних текстова који су узети ван своје повезаности са привредним, друштвеним и идеолошким животом народа јесте погрешан поступак. Међутим, на Западу се већином издају само зборници текстова: научни апарат сличних зборника састоји се од регистара мотива, сижеа, понекад њихових варијанти, али без икаквих података о народу код кога је фолклор сакупљен, о облицима постојања и функцијама фолклора, о конкретним условима извођења и записивања. Сва овде наведена размишљања су довољна да се сагледа колико је тесна веза између фолклора и етнографије. Етнографија нам је посебно важна за проучавање генезиса фолклорних појава. Овде етнографија чини базу проучавања фолклора и без те базе проучавања фолклора висиле у ваздуху.

4. Фолклористика као историјска дисциплина. Апсолутно је очигледно, међутим, да се проучавање фолклора не може ограничавати на генетска истраживања, све у фолклору не потиче од првобитности и њоме се не објашњава. Нова остварења се појављују током целог историјског развоја народа. Фолклор јесте појава историјског реда и фолклористика јесте историјска дисциплина. Етнографско проучавање као да је први ступањ оваквог историјског проучавања.

Задатак историјског проучавања састоји се у томе да се прикаже, прво, шта се у новим историјским условима дешава са старим фолклором и, друго, да се проуче појаве нових остварења.

Овде је, сигурно, немогуће прецизирати све процесе који се догађају код развоја унутар датог уређења. Ови процеси свуда се одвијају са невероватном идентичношћу. Један од њих се састоји у томе, да наслеђени фолклор противречи старом друштвеном уређењу које га је родило, негира га. Негира га, наравно, не директно, него негира ликове које је он створио, претварајући их у супротност или дајући им супротну, осуђујући негативну боју. Некада свето претвара

се у непријатељско, велико — у штетно, зло или чудовишно. Али заједно с тим понекад се старо чува без икаквих посебних промена, мирно се уклапа у нове представе и односе. Тако фолклор противречи самом себи и таквих противречности у фолклору увек има веома много. На тај начин фолклорна дела се стварају не као непосредно одсликавање свакодневице (то је релативно редак случај) него из противречности, из судара двеју епоха или поретка и њихових идеологија.

Али старо и ново могу се налазити не само у стању нерешених противречности, него и у хибридном спојевима. Таквих хибридних спојева пуни су и фолклор и религијске представе. Аждаја, змај, јесте спој глисте, птице и других животиња. Мар је показао како са припитомљењем коња на њега прелази култна улога птице. Коњ постаје крилат. Одавде постају јасни и летећи бродови и крилата кола итд. Проучавање културне улоге ватре показује зашто се коњ уједињује са ватром постајући ватрени коњ и како се ствара представа о ватреним колима итд. Такви хибридни спојеви су могући не само у области визуелних ликова, они су дубоко сакривени у области најразноврснијих представа и односа. Путем преноса новог на старо могу се стварати цели сижеи. Тако се може показати да се сиже о јунаку који убије свог оца и ступа у брак са мајком т.ј. сиже „Едипа“ стварао као резултат преноса непријатељских односа према веренику кћерке, зету-наследнику, на наследника-сина, а улоге цареве кћерке која предаје престо преко брака, на удовицу цара. Такво стварање није случајно и није појединачно, оно је у природи фолклора.

Најзад, старо се једноставно преосмишљава, при чему је веома много врста преосмишљавања. Преосмишљавање се састоји у промени старог према новом животу; новим представама, новим облицима свести. Строго говорећи, претварање у своју супротност јесте само један облик преосмишљавања. Проучавање преосмишљавања није увек лак задатак, јер промене могу долазити до

непрепознатљивости и откривање првобитних облика постаје могуће само код постојања веома великог упоредног материјала о разним народима и ступњевима њиховог развоја.

Такво проучавање називамо стадијалним проучавањем. Распоређујући материјал према ступњевима развоја народа, подразумевајући под „ступњем“ ниво културе који се одређује целокупношћу ознака материјалне, социјалне и духовне културе, треба да добијемо „историјску поетику“ у правом смислу те речи, ону историјску поетику, чији је темељ поставио Веселовски.

Пут који се овде указује, јесте историјски пут, који води ка проучавању одоздо према горе, од старог према новом. Треба рећи да нам етнографија и историја још увек недовољно помажу у овом смислу. Немамо јасну периодизацију стадијума развоја. Схему Моргана коју је потврдио Енгелс, нико није досада разрадио на ширем материјалу, она није развијена, није доведена до краја.

Упоредо са таквим проучавањем одоздо према горе у нашој је науци прихваћен супротан пут одозго према доле, т.ј. реконструкција раних „митолошких“ основа путем анализе каснијих материјала. Такво палеонтолошко проучавање које је показао Мар за језик у принципу је правилно и сасвим је могуће за фолклор. Али овај је пут рискантнији и тежи. Он је неопходан и неизбежан тамо, где за ране стадијуме нема никаквог непосредног материјала. Може да испадне да фолклор за неке народе буде драгоцен историјски извор по коме ће етнограф реконструисати и социјални поредак и представе народа. Фолклор који захтева историјско проучавање може на тај начин и сам да испадне драгоцен историјско-етнографски извор.

Овде обележени пут проучавања представља достигнуће наше науке. На Западу до сада влада принцип не стадијалног, него обичног хронолошког проучавања. Антички материјал ће тамо увек сматрати старијим од материјала који је забележен у наше доба. Међутим, са гледишта ста-

дијалног проучавања антички материјал може да одражава релативно каснији стадијум земљорадничке државе, а савремени текст — знатно раније тотемске односе.

Очигледно је да сваки стадијум треба да има свој друштвени поредак, своју идеологију, своје уметничко стваралаштво. Али ствар је у томе да фолклор исто тако као и друге појаве духовне културе не региструје одмах промену која се десила и дуго времена у новим условима чува старе облике. Пошто сваки народ увек пролази неколико стадијума свог развоја и сви они налазе свој одраз у фолклору, седиментирају у њему, фолклор сваког народа је увек полистадијалан и то је једна од карактеристичнијих појава за њега. Задатак науке састоји се у томе да се овај сложен конгломерат подели на слојеве и самим тим препозна и објасни.

Процес прерађивања старог у ново јесте основни стваралачки процес у фолклору који се прати до нашег доба. Тако говорити ипак не значи да се омаловажава стваралачки принцип у фолклору. Појам „стваралаштво“ не означава стварање апсолутно новог. Ново законито израста из старог. Фолклор је стваралачки активан према самој својој природи и суштини, али се стваралаштво остварује на основу неких „закона“ а не произвољно и задатак науке се састоји у проналажењу ових закона.

Шта се догађа код народа чији је фолклор забележен у наше доба, код народа најразличитијих ступњева развоја који живе у најразличитијим условима природе, знамо. Али има стадијума које сада не заступа ниједан жив народ, стадијума који су неповратно отишли у прошлост, о чијем фолклору зато непосредно не знамо ништа. То је стадијум ране робовласничке земљорадничке државе различитог типа и различитих природних и историјских услова какве су у старо доба биле источне државе, Египат, Грчка, Рим. Фолклориста који историјски проучава било који материјал безобзира да ли је то жанр, сиже, мотив или нешто друго види себе у магли јер

је очигледно да фолклор у то доба нико није бележио. То се осећа још болније јер овај стадиј први пут дозвољава да се говори о формирању класа; ово је стадиј развоја земљорадње и земљорадничких култова, стадиј формирања нове свести. Очигледно је да и у фолклору треба да се догађају дубоке промене о којима непосредно ништа не знамо.

Међутим, где нема директних има индиректних извора који донекле и понекад још увек хипотетички дозвољавају да се попуни ова празнина. Када социјална диференцијација доводи до формирања класа, стваралаштво се исто тако диференцира. Са појавом писма код владајућих класа појављује се ново образовање, односно писменост, књижевност, т.ј. фиксација речи кроз њено записивање. Знамо сада да ова рана књижевност већином или скоро већином јесте фолклор. Почетак књижевности јесте фолклор забележен писмом, што значи да положај истраживачев није безнадежан. То значи да проучавање дела старих књижевности, као што су: египатска „Књига мртвих“, мит о Гилгамешу, митови старе Грчке, античке трагедије и комедије итд. за фолклористу јесте обавезно. Истина, то није обичан фолклор, већ је фолклор у рефлексима и преламањима. Ако смо успели да проценимо улогу паганске идеологије, нове државе и класне свести, специфичности нових књижевних облика које формира и ствара ова свест, успећемо да сагледамо иза шарене слике њену фолклорну основу.

Овде ће се фолклориста и историчар књижевности срести у својим тежњама. Ово што се догађа са фолклором и књижевношћу на овом стадијуму развоја пуно је великог значаја за разумевање историје духовне културе уопште. Фолклор је окриље књижевности, она се рађа из фолклора. Фолклор чини праисторију књижевности. Цела књижевност народа датог стадија може и треба да се проучава на бази фолклора. Дакле процес преношења углавном иде одоздо нагоре: он се може пратити и у феудализму у свим његовим варијантама, он је јасан у фолклору и књижев-

ности монголских народа, постаје јасан и за европски средњи век. Већ у друкчијим облицима видимо коришћење фолклорних извора у књижевности краја XVIII и целог XIX века, има га и у наше доба. У датом чланку није неопходно да се то приказује на примерима, то је ствар специјалних проучавања.

Овај је процес законит и историјски условљен. Зато сваки покушај да се утврди супротна појава, да се прикаже фолклор као „деградирано културно добро“ (т.ј. које је деградирало са социјалног врха) није научан. Такве тврдње обично се заснивају на томе да се у народу певају песме настале у владајућем слоју. Стварно, такве песме се певају. Али сматрати ову појединачну појаву за општи принцип најдубља је грешка која припада туђим и непријатељским за нас системима погледа на свет.

Књижевност рођена из фолклора ускоро напушта мајку која ју је одгојила. Књижевност је производ друкчијег облика свести који се може условно назвати *идивидуална свест*. То не значи да се она остваривала кроз индивидуе одвојене од средине; напротив, то значи да индивидуа *представља* ову средину и свој народ, али представља га у свом индивидуалном непоновљивом личном стваралаштву.

Са друге стране у социјалним низовима се наставља стваралаштво на старим основама, понекад у узајамним односима са стваралаштвом владајуће класе. Оно се преноси од једног до другог и његове специфичне одлике већ смо навели горе. Овде само треба додати да се оно (код нас чак до Октобарске револуције, а на Западу — и дан данас) карактерише друкчијим облицима свести, него стваралаштво више класе. Ако је стара наука називала ово стваралаштво „несвесним“ или „безличним“, ови термини могу да буду нетачни и не преносе суштину ствари, али они одсликавају неку мисао која је сама по себи исправна. Довољно је рећи да је Маркс чак грчку митологију карактерисао као „природу и друштвене облике који су већ добили несве-

с н у уметничку обраду у народној маџти“ (ми смо подвукли). Ако се Маркс не боји ове речи онда и ми не треба да је избегавамо. Наш је задатак приказати и ближе одредити шта се крије иза тога, али не смемо заобићи проблем специфике народног стваралаштва као чина за сада мало проучених облика свести.

Као свака стварна уметност, фолклор поседује не само уметничко савршенство, него и дубоки идејни садржај. Откривање овог идејног садржаја је један од задатака фолклористике. Стара наука коју представљају Буслајев и његови следбеници је била опет у праву када је у њему видела слику моралних основа народа мада можда ове основе и идеале није видела тамо где их сада ми видимо. Идејно-емотивни садржај руског фолклора укратко се може свести не на појам доброте, него на категорију снаге духа. Ово је иста она снага духа која води наш народ победи. Проучавање руског фолклора показује, да је руско народно стваралаштво у најјачој мери засићено историјском самосвешћу. Ово се види и у јуначком епу, и у историјским песмама, касније у песмама из доба грађанског и Отаџбинског рата. Народ са таквом интензивношћу историјске свести и са таквим схватањем својих историјских задатака никада не може бити побеђен.

С руског превела Таџана Бојанић

НАПОМЕНА

Овај текст је Проп први пут објавио 1946. године у публикацији Труды юбилейной научной сессии ЛГУ. Секция филологических наук, Ленинград.

Овај превод је урађен по тексту објављеном у књизи изабраних Пропових студија, коју је сачинио Б. Н. Путилов (Фольклор и действительность. Избранные статьи. Москва, 1976.

Мада се на почетку и на крају ове студије запажа непотребна идеологизација разматраног питања, рад заслужује изузетну пажњу. Ево шта о том раду каже Путилов: „Питања која се разматрају у овој студији, јесу

кардинална питања савремене теорије фолклора и методологије фолклористике: социјална природа фолклора, естетичка и историјска специфичност фолклора и његов однос према књижевности, особености фолклористике и њених метода.

В. Ј. Проп је први у нашој науци покушао да посматра фолклор као уметност дубоко специфичну по начинима стварања, функционисања и преношења и по карактеру односа са стварношћу.“

Љ. Р.

А. Маран: *Дозивање невесте*

СИМЕОНУ БУРИЋУ У СПОМЕН

Има крајева о којима су прошла времена оставила мало писаних трагова. Један од таквих је и Кордун. Дјелић објашњења за то може се назрети и из имена његовог. Наиме, Кордун је као име настало од ријечи *cordon*, што у преводу значи ред, низ, систем стражарница, граница. Тешко је објаснити зашто је баш овај дио Војне крајине или границе понио то име. Можда зато што су између Петрове горе и ријеке Коране и шума с њене стране ишли освајачки походи Турака од Босне према Карловцу и Словенији и у недостатку природних препрека морала се осигурати граница људском снагом. Та препрека више од два вијека били су преци данашњих становника Кордуна. Крајем 17. и почетком 18. вијека доселили су се на позив аустријског цара Срби са територије под турском влашћу преко Босне у пусте предјеле некадашњих властелинских посједа да својим тијелима бране аустроугарску царевину од Турака. За своју службу добили су на уживање земљу, личну слободу и самовољу. Сељак способан за војску био је обавезан да служи цара и да ратује за њега. Кућне послове обављала је дружина (мушкарци до одласка у војску, старци, жене и дјеца), а у селу су имали своје старјешине и аустријска власт се није мијешала у унутрашње послове и односе граничара. Тако је граничар истовремено бранио и крвљу плаћао слободу куће и села. Дакле, тешка слобода, али ипак слобода и за њу је ваљало гинути. Разумљиво је да се у таквим условима ствара и посебан дух у људима, друкчија свијест него у условима тада владајућих кметских односа. Пошто је овдје ријеч о књизи и књижевном стваралаштву, мора се нагласити да таква слобода није остављала погодне просторе за писменост, па ни за писане трагове о свом времену. Писмени су били само туђинци и о животу ових сељака и ратника

нису оставили скоро ништа записано. Зато је на Кордуну било развијено усмено стваралаштво и оно живи и до данашњих дана. Штета је само што се није нашло ни толико добронамјерних да то запишу. Као да је туђинско ниподаштавање сељака-ратника оставило траг у небризи и незаинтересованости према перу и писању што и сада траје. Само ријетки су се прихватили тога посла. И зато је дивно сусрести се с једним рукописом који је настао на Кордуну и говори о њему макар и посредно. То је збирка народних приповиједака које је сакупио и записао Симеон Ј. Бурић, сељак из Доњег Будачког. Бурић је сакупио 95 народних приповиједака и послао их С. К. Академији 1887. године гдје се и данас налазе. Од њих је тек половина објављена.¹ Симеон Бурић је својим скромним радом задужио родни Кордун и заслужио далеко више пажње. Овај напис му је посвећен уз педесетогодишњицу смрти са жељом да се отргне од заборава име човјека који је осјетио боље него многи школовани људи вриједност усменог народног стваралаштва.

Касно, прекасно смо се сјетили овог значајног кордунашког културног посленика и зато данас о њему знамо врло мало. Тачније речено, његова дијеца су га безмало заборавила, а о Симеону као сакупљачу народних умотворина никада нико није ни бринуо. Крајем 1980. године најмлађи Симеонов син Никола испричао је о својој породици и оцу оно што му је остало у сећању, а то је заиста оскудно и може се свести на слиједеће: Јован Бурић из Доњег Будачког имао је шесторо дјеце и то су били: Миле, Милош, Марко, СИМЕОН, Јанко и једна кћи. Најстарији син Јованов Миле завршио је основну школу у Горњем Будачком и учитељску у Карловцу. Радио је као учитељ у Крњаку. Имао је два сина и једну кћер. Милош је био код куће, обрађивао је земљу. Био је писмен, самоук. Марко се такође бавио земљорадњом, али је узгред, иако самоук, писао сељацима разне молбе и жалбе које су

¹ Веселин Чајкановић: Српске народне приповетке, Београд—Земун 1927. г.

на Кордуну звали шупљике па и Марка шупљикантом. Народ је говорио да је његово име „записано и на бечким вратима“. Милоша и њега убиле су усташе у прољеће 1942. године. О најмлађем Јовановом сину Јанку Никола зна само толико да је био општински биљежник у Раковици, недалеко од Слунџа, и да више није жив. О оцу Симеону Никола зна да је рођен 1860. и да је умро 14. јануара 1932. године. Имао је два сина и три кћери. То су: Буру, Љуба, Јека, Сава и Никола. Симеонова жена звала се Станка, рођена Петровић из Војнића. Умрла је у јесен 1938. године. Обоје су сахрањени на гробљу у Доњем Будачком, али на гробовима нема више никаквог обиљежја. Најмлађи од Симине петоро дјеце Никола рођен је 1908. године и сада живи на истом имању у Доњем Будачком са женом Драгицом. Био је сеоски одборник у току народно-ослободилачке борбе. Симеон Бурић био је писмен, али самоук, и много је читао. Биљежио је народне пјесме и приповијетке, али син Никола не зна ни зашто је то радио нити шта је са тим записима урадио.

Ето, на то неколико података свела се историја неколико генерација породице Бурић и само захваљујући труду Симеоновом име ће јој бити сачувано од заборава. И не само име Симеона Бурића и његове куће. Још више од тога: сачувао је бар дно богатства духовног живота свога краја који је по много чему особен и занимљив.

Симеон Бурић је записивао приповиједања својих сусјета „Срба сељака у котару Војнић (јужно од Карловца).“² Уз приповијетке оставио је и имена казивача и имена села из којих су ти људи. Не смијемо пропустити прилику да их поменемо јер то су драгоцјени тренуци њиховог битисања. Ту је Доњи Будачки, Доњи и Горњи Скрад, Зимић, Крњак, Млаковац, Брезова Глава, Растовац, Буцко Поље, Дуги До, Козинац, Грабовац, Павковићи, Широка Ријека, Трупињак, Свињица, Кокирово Село, Крстиња, Тржић. Ова села данас,

² Веселин Чајкановић: Српске народне приповетке, стр. 457.

просута по обронцима Лоскуње, Бабине и Петрове горе, још у својим домовима чувају потомке Бурићевих приповједача чија имена враћамо у живот: Станко Бурић, Јован Бурић (Симеонов отац), Миле Миловановић, Лука Новаковић, Ана Вулећић, Симо Гојковић, Јандра Томић, Божа Дојчиновић, Станко Гријаковић, Јосип Живковић, Никола Миловановић, Јанко Микулић, Еремија Малић, Јован Продановић-Бишкан, Милош Баковић, Марко Маленић, Бұра Срдић, Сима Мартиновић, Марко Кнежевић, Сима Смољановић, Јанко Михаиловић, Милован Брдар, Нинко Кокир, Павле Здјелар, Никола Кокир, Милка Вучковић, Стеван Гојковић, Миле Кнежевић, Миле Мартиновић, Марко Вранић. Уз извјестан број приповиједака Бурић није оставио имена казивача па ће бити највјероватније да их је записао по свом сјећању.

Нема двоумљења да збирка приповиједака Симеона Бурића ни из далека не обухвата све што је створено или живјело у усменом преношењу у овом дијелу Кордуна. Остаје нам да претпоставимо да је то оно што је било у данима Бурићевог сакупљачког рада најприсутније у духовном животу тога краја ако не и најбоље.

По мотивима ове приповијетке су врло разноврсне и сасвим су у складу са приповиједањима на цијелом спрскохрватском језичком подручју. Узгред напоменимо да већина приповиједака, поред општепознатих мотива, има понешто и локалног. Без детаљнијег осврта на њихову садржину поменимо само да су најчешћи мотиви о царевицима, и сиромашним младићима који постају царски зетови, о принцезама које су увијек награда најбољима, о змијама — лијепим женама, о златном коњу, девет соба и девет брда, о слуги који вади очи псу умјесто дјетету, о враговима, о богу и светом Петру, о крушци која за ноћ цвјета, нарасте и сазри, о моћној сабљици, о вилама, о дјетету као зрно бисера, о немаштом језику, о сиромашним људима који иду у свијет да траже бољи живот и још о низу других појава и личности из народне маште и из живота средине записивача.

Оно што ове приповијетке посебно веже за Кордун можда је мотив сиромаштва који је присутан у скоро свим приповијеткама. Само, сиромаштво у њима не убија људе већ их покреће на акцију, у свијет за хљебом. Окупираност том стварношћу створила је два упечатљива и животна дјела: умјетничку приповијетку Симе Матавуља „Пилипенда“ и народну „Златна лаба“. Матавуљев Пилипенда и његова жена не могу да прославе крсну славу због сиромаштва. Присутност истог мотива у „Златној лаби“ потврђује да им је коријен у животној стварности. Прича „Златна лаба“ овако почиње: „Тако су били човјек и жена јако сиромашни, и нијесу нигдје ништа имали осим једног дјетета. Једанпут рече човјек жени: „Жено, ево нам иде крсно име, а ми немамо нигдје ништа. Како ћемо га прославити?“ Човјек се сјети да би могли продати сина и тако учине. Продају дијете неком старцу за форинт, прославе крсну славу и форинт им опет остане. Старац препрода дијете неком цару и након многих препрека и учињених добрих дјела сиромашни младић се жени царевом кћерком. Тако сви за чување вјере и обичаја бивају награђени. Треба имати на уму да је у тим временима народно предање било врло сугестиван извор подстицаја за чување и преношење моралних норми и особина, ризница васпитних радњи и схватања, поука о свему и свачему и за свакога — младог и старог. Посебно су овакве приче могле имати изузетну мисију у чувању и његовању националног бића које је на овом терену било стално угрожено влашћу и моралом и није било лако у првом реду сачувати вјеру, а то је било тијесно везано са слободом коју је граничарски сељак уживао као царски војник.

Све ове народне приче садрже нешто поучно. Рјеђе је та поука на крају приче, већ она извире из самог тока причања. Нарочито је наглашено негативно у нечијој радњи. Јединствена међу Бурићевим приповијеткама по пропагирању хришћанског милосрђа чини ми се да је „Ко је најсрећнији на свијету“. Уз сасвим оскудну фабулу

дате су неке оцјене људског понашања сагледа-
ног из божије перспективе: чудни старац показу-
је човјека који копа и једе земљу зато што сироти-
њи није давао милостињу, бирташ је претворен
у овна који не може да се напије воде због
тога што је лијевао воду у вино итд. Завршна
слика приказује двије цесте: једна је уска а дру-
га широка. Широком „гиља свијет све на руље“,
а уском иде само један. Оно су све грешници:
„Они нити су светили недјеље, нити су сиротињи
добра давали, него су само радили за себе...“ .
А онај срећник „није шкрбио све за себе, него
је све давао сиротињи осим онога што је сам
морао потрошити, па је с тиме заслужио вјечити
живот.“ Иначе, и у овој причи мијеша се фанта-
стика са стварношћу, што се сусреће и у свим
другим приповијеткама из Бурићеве збирке.

У овим приповијеткама често се појављују
бог и свеци. Бог је свакако свемогућ, и далеко-
вид, али није увијек чинио по вољи људима ни
онда кад је то било заиста оправдано. Стравична
је његова самовоља у причи „Солдат и смрт“ гдје
он наређује смрти да „мори“ дјецу, средовјечне
и старце. Без колебања и кајања. Воља моћника
је једини разлог за те злочине. У причи о светом
Илији и Ђаволу бог је немоћан у односу с Ђаво-
лима и не може да спасава крштене душе које
ови заробе. Зато наоружава Илију не би ли их
он по облацима коликогод потаманио. Нарочито
у невољама људи су се обраћали богу за помоћ.
Али невоља је било много а божије помоћи ни-
откуда. Изузетну слику о томе даје прича „Бе-
смртни старац“: „Тако је био један старац и
имао пет синова. Кад је једанпут била гладна го-
дина, а старац није имао нигдје ништа, молио се
богу да му дјецу сачува и да им даде хране, али
то Бог не хтједе чути, него му помру синови.“
Оде тада старац од куће и нађе службу код Ђа-
вола. Уз божију помоћ као награду за рад доби-
је од Ђавола много душа које се претворе у овце.
Новца није хтио јер би га неко могао убити због
њега. На питање светог Петра да прода овце богу,
старац одговара: „Боме не дам њему ни за какве

новце, јер он је пустио мојијех пет синова да помру од глади, а није им дао круха.“ Затим их свети Петар тражи себи, а старац каже: „Теби бих, али само ако нијеси с њим у кумпанији.“ И још једна занимљива одлика господа бога. У причи о урисима и породиљи бог не може да утиче на њихове одлуке, али може да бар донекле ублажи судбину новорођенчета одређујући да се роди у тренутку кад уриси дијеле најбољу судбину: да има свега доста „без сваког тешког труда“. И тако бог у својој немоћи налази спасоносан критеријум: чини људима добро колико може само зато да га не би проклињали кад им је тешко.

Ето тако се стварао лик бога у машти кордунашког сељака: мало из вјеровања да је свемоћан а више из увјерења да је немоћан јер и поред његове добре воље да све буде добро и праведно има много неправди, чак толико да се много Кордунаш наљутио на њега и у невољи завапио: „О боже, ако те има...!“ Тако се мало по мало тањила нит вјеровања, тањила па и пукла!

Кордунаши су увијек много „ратовали“ с враговима. Нарочито често их помињу жене у својим клетвама јер дотле су ишле њихове псовачке слободе. Осим тога, вјеровале су да се клетве могу и обистинити и зато су нерадо клеле своју дјецу. Вјероватно су зато настајале одричне клетве: враг те не однио, грозница те не тресла и слично. У причи „Чобан ослободио цареву кћер“ негативни јунак је враг, а не змај као обично, и царева кћи је доспјела у вражје „мисије“ зато што ју је мати тако заклела због непослушности. Из разговора царева кћери и врага сазнајемо и њихову главну дјелатност: враг одлази „горе“ гдје ће бити „расправа једном правом човеку, и девет ће их криво пресизати“, па иде по њихове душе.

Има некакве симболике и у томе што се врагови у многим причама појављују у господским одијелима. У схватањима кордунашког сељака господа су била главни доносиоци зла селу и сељаку.

У причи „Дечко који се ничега не плаши“ врагови пријете да „растргају“ људе и зато ови бјеже из града. У складу са опасношћу коју доносе свакако су и звучни ефекти којима је праћен њихов долазак у град: „грмљавина и штропот, ланци звече, лајтови се ваљају, каце лупају, ватра се кроз под просипље . . . , велика лупа и ондрљевина . . . мачке маучу и дрече, пси вију и цијели град шкрипи — рекао би сад ће све у пропаст отићи.“ Врагови се обично око нечег погађају с људима и „запис“ је круна те погодбе и њега се сви строго придржавају. А у причи „Вид ковач у мјесецу“ довитљиви ковач успијева преваром да се дочепа записа који га је обавезивао на вјечну службу врагу и још их је толико уплашио да су му затворили врата пакла пред носом. Препознао га је његов бивши помоћник и дочекао ријечима: „Не дајте амо, јунаци, јер ће нас свију подавити! Ја сам томе био у шакама.“ А у причи „Свети Илија и Ђаво“ Илија ослобађа крштене душе из ђавољег котла и за то му бог даје пушку и праха и обећава му да ће се само „возати по облацијех и тући врагове“. У сваком случају врагови страдају за своје подвале људима.

Ето тако је машта Кордунаша давала одушка страху од непознатог и својим жељама за узлети-ма од тегобне свакидашњице и забављала се доживљавајући страх и узбуђења. Макар и у машти Кордунаш је и побеђивао снагом и вољом позитивних јунака својих прича.

У свакој причи јавља се понеки женски лик а крајњи збир је разноврсност с нагласком на особине из стварног живота. И виле, и вјештице и царске кћери многим својим поступцима подсећају на сељанке: њихово понашање подудара се најчешће с правилима понашања у кордунашском селу. Стиче се утисак да кордунашки сељак није вјеровоа да су царске кћери размажене госпођице, већ да су оне обичне жене. Ближе су му биле богаташке кћери, трговачке и бирташке, и њихове ћуди. Зато је према њима критичнији. Једна између њих је приказана као невјерница

иако се удаје из љубави за сиромашног младића (Моћна сабљица). Друга је, бирташева кћи, крадљивица. Суд о њима донешен је на искуству и честим појавама у свакидашњем животу. Међутим, народни приповједач још суровији је сликар жена из своје средине. У причи „Свуд има једнакијех“ сурово се наругао женској глупости. У основи неспоразума између мужа и жене стоји двосмислена употреба ријечи. Муж оставља месо за „под купус“, а жена ставља то месо под купус у њиви и развукну га пси.. . Друга даје дукате човјеку „са онога свијета“ да понесе њеном покојном мужу. И још неколико примјера увјерава га да свуда има наивних и глупих жена па закључује великодушно да своју неће више тући, а убио би је да му „није срамота“. То неповјерење иде још и даље у причи „Ко је човјеку највећи душманин“. У поређењу између кује и жене лошије пролази жена јер неће да љуби руку којом је муж туче.

Ово је ипак слика жене с друге стране медаље, а с оне праве стране је скромна, вриједна, пожртвована мајка. Нарочито с поштовањем говори се о самохраној удовици с дјецом. И ликови дјевојака су чисти, без двосмислених алузија. Иако нема лирских излива осјећања, дирљиво звучи молба дјевојке коју змај на превару задржава поред себе. Девет година није хтјела пристати на неприличну љубав са змајем, а нечије дијете ју је на пречац освојило. Кад им је птица донијела дијете, змај хоће да га поједе или баци, а дјевојка му каже: „Немој, Бог ти дао, него га подај мени, ја ћу га хранити, а ти нећеш имати никакве бриге с њиме.“ (Чудноват змај и царев син). Иако су ријетке, ипак се нађе по која да доскочи „мудром Соломуну“ као што је његова сестра која би трасирала цесту преко брда идући за натовареним магарцем или би правила брод према облику тијела гуске и друго.

Бурићеве приче из домаћих извора говоре о вјеровању да су и обичне ствари и домаћи људи понекад имали натприродну моћ. Тако је баба Тркуља из Тустовића (вјероватно Тушиловића)

могла бити вјештица по народном вјеровању. И данас живи прича о баби која је јахала на метли (али земљом а не ваздухом) око њиве свога сусједа у жељи и увјерењу да ће му намамити зло на љетину. Дакле, чак је и ова баба вјеровала сама за себе да је вјештица.

О Видовом врелу и љековитости његове воде на Видовдан и данас живи легенда. У свијет моћних изданака природе унијела је народна машта кленовину и љескове гранчице. Једна була је басмом, са три љескове гранчице и три бусена зауставила три плуга. Четврти је имао нешто од кленовине и није био подложен чаролији басме. Занимљиво је како народна машта није увијек подложна вјерским ограничењима. Наиме, ова була крсти бусење! И још много предмета за свакидашњу употребу, биљака и појава има натприродну моћ у неким ситуацијама.

Иако причају о несвакидашњим догађајима, казивачи Симеона Бурића говоре својим језиком, говором свога краја. Читаоцу се стално намеће звук и боја кордунашког говора са нотом шале, лежерности, ненаметљивости, скромности. Као да видимо пред собом снебивљивог причаоца који неће ни у чему да претјера, да се размеће ни ријечима, ни гласом. Из таквог приступа причи настале су поједине слике које су карактеристичне за све ово причање. Својом једноставношћу осваја дочаравање мириса чаробне крушке од које у „вечерње доба, разудари мирис да се није могло смагати . . .“ (Царев син и змај од шест глава). По наивности и једноставности занимљив је и опис буке у вражјем царству гдје „стоји велика хука и бука, да не можеш од страха слушати, . . . тамо . . . горе силне ватре, и на њима ракински котлови врү, рибежи рибају, батови туку, стоји шкрипа да се обастати не може . . .“ (Богати рањеник и Павле разбојник).

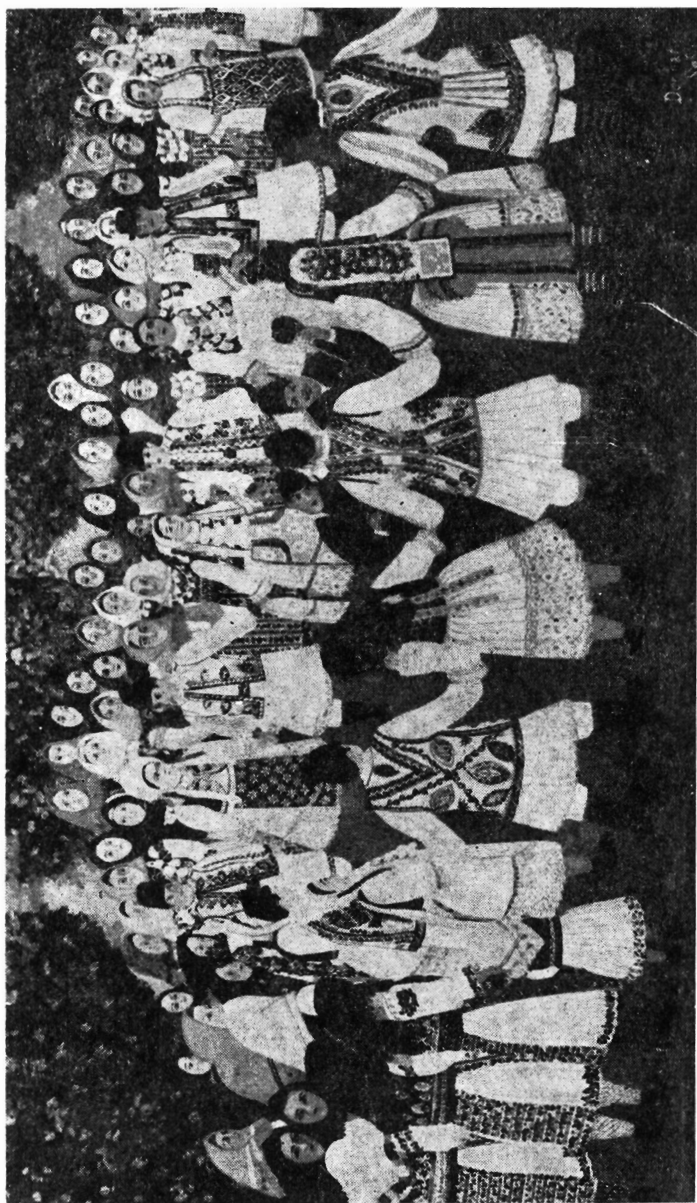
У овим причама ни страх није тако страшан, ни змајеви ни врагови тако застрашујуће опасни, ни бог тако свемогућ. Само је љепота дјевојке без граница: чобаница је лијепа као вила, а царева кћи је „тако лијепа да је морда није било

љепше у свем свијету.“ (Змај од три главе и царева кћи).

Све је овдје доступно духу и руци човјека, нема збуњујућих и тешко рјешивих задатака. Приповједач је приближио свијет бајке свом свијету. Односи између царева кћери и змаја подсјећају на свакидашње неспоразуме међу људима: „Он са мношћом не живи тако добро, још одмах послје прве године, јер отада сваки дан долази овдје једна чобаница да напаја овце на језеру, а кад она дође с овцама, он онда закала па отиде за њом, па тамо по цио дан буде, а кад дође кући чудо пута ме туче и мало кад са мношћом дивани; а кад ја тревим само десетак корака одавле отићи, он одмах испане преда ме... и онда ме врати назад, јер се вавијек боји да ћу отићи.“ (Змај од три главе и царева кћи).

У свим Бурџевим причама осјећа се приземност, једноставност, прилагођеност поимању слушаоца. Не пренаглашава се ни злочин, ни добро дјело. Тако причање добија изузетан тон реалности. Поједностављен начин причања, без наглашеног страха пред непознатим, без страхопоштовања, без драматизовања, као да је све обично, свакидашње, или као да приповједач не вјерује у оно што прича, већ прича ради забаве. То се види и по опису најдраматичнијег тренутка у причи „Чудноват змај и царев син“, кад се рјешава судбина главних јунака, царев син „примјери сабљом у витка ребра па ждрок! а змај се преврне мртав“.

Тако је Симеон Бурџ својим записима остао богат и занимљив свијет у коме другују богови и врагови, војници и сиромашне слуге, царски синови и змајеви, лијепе дјевојке и неустрашиви младићи. Јунаци ових прича најчешће су из свијета маште, али је сликање њихових међусобних односа стварано са доста елемената из живота средине приповједачеве. Док се читају приче, чини се као да цареви, виле, врагови, принчеви, змајеви и други још и сад бораве по живописним кордунашким брдима, говоре и мисле као рођени Кордунаши.

С. Доклеан: Свадебно коло

СВАДБА КОД САМОУКИХ СЛИКАРА КОВАЧИЦЕ И УЗДИНА

Усадих лозу сред винограда наве-
дох воду са три хладенца, да ми
је лоза вазда зелена, — наша нев-
јеста вазда весела.

И око и чело —
све ти, сестро, весело!

(Перашке почаснице. Невјести)

У стварању самоуких ликовних уметника посебно оних који живе на селу свечаност је чест мотив. Везани за средине где се још увек задржао смисао и наслеђене навике за заједништвом, они се, са посебним, чини се, свечарским осећањем окрећу приказивању оваквих, за њих по много чему изузетних догађаја. Окренути природи, човеку и заједници у којој живе, самоуци села, поред љубави за земљу коју сликају, заједничком светковином приказују најзначајније догађаје у људском битисању. Рођење, свадбу, и најзад смрт — црну свечаност. Исто оно о чему песник Груже Добрица Ерић тка у својој „Црнућанки“.

(...)

Такнеш прву — забруји рођенданска срећа.
Другу: песма жетелачка. То моба гружанска.
Трећу — вриска сватовска. Четврту: хор
свећа.

(...)

А ова приказивања говоре не само о чину који се тренутно збива већ и о обичајима и веровањима која имају дубоке корене у наслеђу народа и психологији појединаца и масе. Без сумње најбројније, најмаштовитије и најрадије слика-

не су представе свадби. То је чин увођења у ново. Чин који крунише љубав и најављује плодност и нова поколења. Тиме и продужење не само породичног стабла већ и целе заједнице. Многбројне радње које се уз свадбе изводе до данас су свакако изгубиле своја првобитна психолошка, симболична, чак и магијска оправдања. Стога и они који их данас обављају у многоме више нису свесни њихових значења. Остале су као леп обред који од митологије и веровања сада добија само прихваћени израз — народни обичај.

На подручју јужног Баната, готово надомак Београда, у времену процвата и настанка наше савремене самоуке ликовне уметности, појавиле су се у два суседна села групе самоуких сликара — сељака. Прва, раније настала, је у селу Ковачици настањеном Словацима а друга у Уздину, насељеном румунским живљем.

Свадбени обичаји ковачичких Словака чувају наслеђе старине. Најпознатији сликар ових свадби био је Јан Сокол. Сликара који је на својим платнима зауставио време па се чини да живот по досељењу још траје. Као да је желео да свадбеним приказима сачува од заборава сав ритуал лепих обичаја од којих је сачињена светковина свадбе. Сокол је сликао „Вожење свадбених дарова“ кроз ковачичке сокаке и шорове. „Момачко вече“ — весеље младића уочи свадбе. „Свадба на улици“ назив је слике која приказује поворку на чијем челу иде млада на венчање а прате је празнично обучене жене док су мушкарци у свечаном ставу на прочељу. „Свадба пред црквом“ представља попут цветног венца низ младих девојака са невестом у средини. „Свадба — дочек младе“ је њен улаз у нову кућу. „Свадбено весеље“ свечаност је која траје неколико дана. Сокол слика свадбе, као уосталом и друге мотиве, тихо и уздржано, без наглашених емоција са пуно осећања за меру и склад али и чистоту и чедност.

Сликара словачких свадби је и Мартин Палушка. Његове свадбе су увек у наглашеном темпераментном покрету игре. Изузетно китњасте,

постављене су најчешће у зимском пејзажу. Најчешће представљају парове у живописној одећи извезеној танким кистом како играју своју најлепшу игру.

У психолошким односима приказаних личности и радње догађаја али и притајеним страстима слика Мартин Јонаш скуп пре венчања назван „Млада“ по главној личности. Одмах затим је у „Свадбеном плесу“ на себи својствен начин дао снажан замах игри на граници гротескног.

Тамни плави тонови са тек по неким кључем црвене или зелене владају сликама Јана Књазовица. У остваривању сликаревих замисли ова основна словачка боја има шире значење. У његовим тајанственим приказима венчања се одвијају у тами док црвени часовник ковачичке цркве откуцава поноћ.

Веселе разигране свадбе са пуно детања који указују на наслеђе народне уметности слика Јан Вењарски.

И остали сликари из овог села сликају свадбе. Готово да нема ни једног који бар једном у животу није пренео на платно овај доживљај.

У суседном Уздину самоуки ликовни израз су створиле жене-сељанке. Уздин је ваљда једино село у свету у коме се сликањем баве само жене. Везаност за наслеђе народне уметности, посебно за односе боја и украса тканине овде је јача. Тим пре, што су ове жене до пре две или три деценије и саме продужавале на свом разбоју или ћербефу игру боја и шара додајући по нешто ново и своје. Зато се, кад су једног дана узеле кист у руке, учинило сасвим природним, да овај ужитак у свечаности боја пренесу на сликарско платно; често и читаве китњасте партије веза у употпуњавању целине слике.

Однос ка заједништву овде није ништа мање укореењен него у Ковачици. Можда је само приснији. Из оваквог осећања повезаности са заједницом проистиче свакако снажан колективни печат самоуког израза који негују. Као и Ковачички сликари и жене из Уздина представљају не-

индивидуалне уопштене личности на својим платнима. Човек је само део сеоске заједнице. А у њој је родовска једнакост. Међусобне разлике, углавном старосне, присутне су само у начину одевања. У овом је увек изузетно свечана и најзначајнија фигура младе на многобројним приказима свадби. Свечане и раскошне у исти мах су свадбе свих уздинских сликарки: Анџике Маран, Марије Балан, Мариоре Моторежеску, Софије Доклеан, Флорике Пује, Царан Стелуце, Софије Јонашку. На њиховим сликама је најчешће представљено свадбено коло. Али, доживљаван осећајношћу жене овај чин добија у представљању и друге видове.

Разиграно и весело су ови призори јер се у време свадби живи у друкчијем свету, далеко од тежачких послова и живота неулепшане свакидашњице. И сваки сват, свака званица је за то време нешто друго.

Свадбе су и данас велике. И трају по неколико дана. Посебно оне у Уздину — са уважавањем и поштовањем једног дела наслеђених обичаја. Али, све више су то свадбе без живописне народне ношње која се, у свом дугом трајању, данас повлачи пред продором нове и „лепше“ индустријске тканине. Свадбени прикази ковачичких и уздинских самоука већ сада имају и вредност докумената. Баш као и мали сопствени „музеји“ Уздинских сликарки смештени у „стајаћим“ собама, са старим покућством, ношњом, везом и по неком за себе одабраном сликом.

(»Šingala-mingala«. Usmene pripovijetke, priredila Maја Bošković-Stulli, Znanje, Zagreb 1983.)

Maја Бошковић Stulli, позната нашој науци не само по својим теоријским радовима из области поетике усменог књижевног стваралаштва, већ и као сакупљач народних умотворина на терену, објавила је у овој збирци 62 приповетке, које је највећим делом лично записала или магнетофонски снимила током двадесетогодишњег (1951—1970) теренског истраживања у Хрватској, спроведеног у оквиру делатности Института за народну умјетност, а данашњег Завода за истраживање фолклора у Загребу.

У уводном тексту „Уз збирку „Шингала-мингала““ објашњава М. Б. — Stulli природу и намену своје антологије, као и начела којима се руководила приликом одабирања и редиговања приповедака. Књигу је пропратила „Напоменама о приповијеткама и приповједачима“ и „Рјечником“ који нема, како сама каже, другу сврху до да читаоцима олакша разумевање приповедака ове збирке.

Највећи број приповедака забележен је од хрватских приповедача; од Срба приповедача потиче седам приповедака (три бајке: 3; 5; 6; и четири шаљиве приче: 23; 35; 37; 58;¹), једна је узета од приповедачице родом из Попова поља у Херцеговини, удате у Лици (бајка: 11;), и једна од казивачице Циганке (бајка: 10;).

¹ Цифре у загради означавају редни број приповетке по редоследу датом у збирци.

Приповетке су записане (њих 40) или магнетофонски снимљене (преостале 22) у Сињској крајини, Цавтату, Истри, Лици, Подравини, Самобору, Вараждину, Дубровачкој жупи, Конавлима, неким селима на Неретви, Горском Котару, у околини Бакова, Бјеловара, Карловца, Дарувара, Перковића у Далмацији, на Банији, на острвима Брачу, Хвару, Зларину, Шипану и Дугом Отоку — дакле, на прилично широком хрватском подручју, мада су нешто бројнији примери из приморских крајева.

Готово све лично забележене приповетке ове антологије, осим њих седам, које се сада први пут штампају, а налазе се у рукописној збирци ЗИФ-а у Загребу, објавила је Маја Бошковић-Stulli у својим претходним збиркама.²

Од двадесетчетири приповетке које није сама сакупила преко половине су објављени или не објављени записи из новијег времена, од педесетих година наовамо, тако да би се збирка која је пред нама углавном могла сматрати поузданом сликом данашњег стања фолклора у Хрватској, но била би то у још већој мери да не садржи и неке старије записе, преузете из рукописа Божишићеве библиотеке у Цавтату, Строхалових »Hrvatskih narodnih pripoviedaka«, Рукописне збирке Одбора за народни живот и обичаје ЈАЗУ, »Narodnih pripovijedaka« Матије Кречманова Ваљавца, »Zbornika za narodni život i običaje« из 1905. и 1914. године, као и из »Vjesnika Etnografskog muzeja u Zagrebu« из 1935. године. Бележење приповедака методом који чува изворност грађе, а кога се приређивач доследно придржавао током сопственог сакупљачког рада, образлажу-

² *Istarske narodne priče*, Izd. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb 1959; *Drvo nasred svijeta*, Zagreb 1961; *Narodne pripovijetke*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 26, Zagreb 1963; *Narodne pripovijetke i predanja Sinjske krajine* »Narodna umjetnost«, 5—6 (1967—68), Zagreb 1968, str. 303—432; *Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača*, »Narodna umjetnost«, 11—12 (1975), str. 5—159; *Kroatische Volksmärchen*. Kolekcija Die Märchen der Weltliteratur, Diederich Verlag, Düsseldorf — Köln 1875.

ћи га и у предговорима свих својих досадашњих збирки, већином је, како и сам каже, обележје новијих записа, тако да уношење поменутих старијих текстова донекле нарушава основну замисао зборника.

За разлику од збирки какве су, на пример, »Istarske narodne priče«, »Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine« и »Usmene pripovijetke i predaje s otoka Braća«, састављене с намером да се изврши систематизовање материјала једне уже области на основу савремених фолклористичких мерила, те су, сходно томе, снабдевене исцрпним коментарима и потпуном научном апаратом, »Šingala-mingala« је конципирана слободније: сложенија објашњења уз појединачне приповетке изостала су, речник мање познатих речи ниједан термин не тумачи етимолошки, но доноси само значења присутна у текстовима ове збирке³, варијанте се не наводе већ се упућује на зборнике у којима су штампани прегледи српско-хрватских варијаната одговарајуће приповетке. Но делимично популарни карактер антологије није искључио уважавање неких општих научних критерија као што је, на пример, прецизно навођење извора, записивача и казивача, а класификација приповедака према међународном Арне-Томпсоновом каталогу спроведена је с претензијом да заинтересује и стручњаке. Можда је требало да ово груписање материјала према Арне-Томпсоновом каталогу типова приповедака, када му се већ приступило, буде извршено мало одређеније и употпуњено неким пропратним информацијама о садржини и карактеру овога значајног подухвата финске школе, будући да је поменути каталог и поред тога што га је Веселин Чајкановић користио још крајем двадесетих година, остао до данас ван употребе од стране већине

³ И то не увек потпуно: има речи које су објашњене недовољно да би се разумео смисао дотичног приповедног фрагмента (нпр.: „стргати“, прип. бр. 13), неке ребе речи нису уопште унете („спомињајо се“, прип. 17; „засметил“, бр. 16), док су, напротив, дата значења неких познатијих речи („згодити“, „тепсија“, „шүра“, „трефити“, „постель“).

приређивача зборника усмене народне прозе у нас.

Мада ниједна класификација нема апсолутну научну вредност оправдано је, па чак и нужно, служити се оном која у једном одређеном временском одсеку може да бар у извесној мери реши потребе научне грађе најширег етно-географског распона. Но, од двадесетак и више познатијих збирки усмене прозе колико их се, отприлике, појавило од ослобођења до данас, тек је двоје приређивача материјал распоредило по принципима „финске школе“⁴, док су од осталих једни пропуштали да изврше било какву класификацију, правдајући се разноразним разлозима (популарним карактером или школско-педагошким наменом књиге⁵, образложењем проистеклим из начелног става да је категорија Теорије књижевности сасвим неважна и за писану уметничку прозу, а тим пре за народну приповетку, која је увек импровизација⁶, априорним одбацивањем свих класификација као „формалистичких“, „недовољно прецизних“ и стога неподесних за употребу⁷, неприступачношћу стручне литературе⁸, а понеки су изгледа, прећутно, сматрали да их чињеница што у збирци доносе текстове само једне понекад и две врсте народних приповедака⁹ или

⁴ Vljako Palavestra, *Narodne pripovijetke s Kupreškog polja i s područja Jajačkog sreza*. P. o. Bilten instituta za proučavanje folkloru — Sarajevo, sv. 2, 1953, str. 279—308; Vljako Palavestra — Radmila Fabijanić, *Narodne pripovijetke iz Bosne*, P. o. iz »Glasnika zemaljskog muzeja« u Sarajevu, 1958, str. 155—181.

⁵ Tvrтко Čubelić, *Narodne pripovijetke*, Zagreb 1951; *Narodne pripovijetke slovenskih naroda*. Lektira za V razred osnovne škole, Zagreb 1968. g.

⁶ Милорад Панић Суреп, *Антологија српских народних приповедака*, Нолит, Београд 1957.

⁷ Војислав Бурнић, *Народне приповетке*, Београд 1948.

⁸ Татомир Вукановић, *Српске народне бајке*, Раднички универзитет у Врању, Посебна издања, књ. 5, Врање 1972.

⁹ Само бајке: Хамид Диздар, *Народне приповијетке из Босне и Херцеговине*, Сарајево 1952; Д-р Војислав Бурнић *Српскохрватске бајке*, Антологија, Сарајево 1957. Бај-

примере свих родова народне књижевности заједно¹⁰ ослобађа напора да унутар ових врста распознају подврсте и њихове категорије), а други су важност успостављања система научне поделе увиђали, али у неједнакој мери и са различитим резултатима, не само од збирке до збирке него и од издања до издања антологије истога редактора¹¹: или су давали поделе веома сүмарне,

ке и шаљиве приче: *Народне приче*, Предговор Нада Милошевић-Борђевић, „Дом и школа“, Рад, Београд 1974. — Ова мала антологија која није научног типа, јер не поседује одређену научну апаратуру, садржи иначе веома добар предговор у коме се, кроз сажети синхронизиски опис бајке и шаљиве приче, између ове две врсте народних приповедака оригинално успоставља веза констатацијом да се бајковне функције постављања и извршавања задатака, које представљају морфолошку замену борбе и победе, преносе као веома чврсти композициони фрагмент, не само у новелу, него чак и у шаљиву приповетку, где задатак прераста у питање, извршење у одговор, а хумор се појављује као пародија чудесног. Приређивач је пружио језгровиту полазну информацију о једном делу наших усмених приповедака спретно избегаваши грешку уобичајену приликом састављања збирки за најмлађе: да се материјал, због погрешно постављених просветно-педагошких циљева, поједностави до нетачности.

¹⁰ Донетих оскудно и у крајње нерепрезентативном одбиру: *Народна књижевност. Епске и лирске песме, приповетке, легенде и пословице*, избор Божидар Тимотијевић; Поговор Вукашин Станисављевић, лектира за VI разред основне школе, Београд 1976.

¹¹ За овај случај парадигматичне су модификације истога пасуса из трију збирки народних приповедака Војислава М. Бурџа:

„Као што се види, све три класификације су, углавном, формалистичке, (...) ... ова подела, која иначе има своју сврху и своје место у изучавању литературе није ни чврста (није без разлога у сва три случаја наглашено да се границе између појединих врста никако не држе), ни довољно јасна, јер не омогућује да се прегледно види садржина и основни мотиви народних приповедака датих у целини“ (*Народне приповетке*, Београд 1948, стр. 456).

„Ове класификације, иако (А. — Е. Г.) формалистичке и недовољно прецизне, откривају — уз обиле облика — и неке веома важне проблеме (А. — Е. Г.), међу којима особиту пажњу заслужују: старост појединих врста, порекло и смисао интернацио-

мада у основи исправне¹², или, тачно уочивши подврсте и врсте, нису успевали да успоставе одговарајуће релације међу њима¹³, или су, пак, сугерисали веома детаљно груписање народних приповедака у оквиру опште

налног карактера (нарочито код женских и неких мушких приповедака), функција фантастике и природа хумора". (Антологија народних приповедака, Нови Сад 1960, стр. 10.

У збирци *Антологија народних приповедака*, Београд 1977, стр. 11 у дословно пренетом претходном цитату приређивач је изоставио атрибут „формалистичке“ задовољивши се много блажом замерком „недовољно прецизне“, тако да је акценат стављен на синтагму „неки веома важни проблеми“. Но, и поред вербално ублаженог негативног става према постојећим класификацијама, приређивач нигде не примењује ниједну од њих, већ се доста произвољним мерилом на основу кога је сређивао материјал још за збирку из 1948. године („*Колико је то било могуће, изабране приповетке су поређане према томе колико су сродне по садржини и облику*“), служи и у оној из 1977, у којој се, узред буди речено, први пут помиње Арне—Томпсонов каталог типа, али само као библиографски податак, наведен непотпуно и са погрешно назначеном годином издања.

¹² В. Иљоски — К. Тошев, *Македонски народни приказни*, Скопје 1946.

¹³ *Narodne pripovijetke*, uredio Tvrтко Čubelić, Izdavačko preduzeće »Školska knjiga«, Zagreb, 1952. — Т. Чубелић дели народне приповетке на три групе: 1) Бајке-легенде; 2) Приповетке у ужем значењу или новеле и анегдоте; 3) Приповетке о животињама и басне. Остaje нејасно, прво, зашто би само новеле и анегдоте требало сматрати приповеткама „у ужем значењу“, а бајке, рецимо, не; друго, на основу чега се у једну групу стављају бајке са легендама, тј. једном врстом „предања“, међу којима су сүштинску разлику још 1816. г. Браћа Грим осетила и наговестила опаском: »Das Märchen ist poetischer, die Sage historischer; jenes stehet beinahe nur in sich selber fest, in seiner angeborenen Blüte und Vollendung« (Brüder Grimm, Deutsche Sagen, Vollständige Ausgabe, Zwei Bände in einem Band, Parkland Verlag, Stuttgart, 1974, str. 7), а после њих потврдили бројни радови подстакнути овим проблемом, којима је и Маја Бошковић Stulli дала свој прилог информативном и инспиративном расправом *Narodna predaja — Volkssage — kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze* (P. o. Radovi zavoda za slavensku filologiju, sv. 10, 1968, str. 27—40).

систематизације наше усмене прозе¹⁴ пропуштајући, што је карактеристично и за претходно поменуто приређиваче, да изврше прецизно научно одређење употребљених термина који ни до данас нису довољно проучени нити опште прихваћени да би се њима могло служити без посебних образложења. Питање за себе је класификација приповедака ван српскохрватског подручја, чија је терминологија у великом раскораку чак и са оном која је најчешћа у југословенској фолклористици, а да и не говоримо о некаквој усаглашености са интернационалним критеријумима.¹⁵

Имајући, према томе, у виду нерешени статус проблема научне систематизације народних приповедака у југословенској, посебно српскохрватској фолклористици, наум Маје Бошковић Stulli да се у свим својим збиркама, па и у овој, послужи у свету признатим Арне-Томпсоновим каталогом типова — коме је чак и Проп, и поред начелне замерке једнога заговорника структурално-морфолошког проучавања свакој класификацији која полази од сижеа као основне фолклорно-приповедне јединице, признао практичну вредност¹⁶ — дакле, наум Маје Бошковић Stulli изгле-

¹⁴ Јаша М. Продановић, *Антологија народних приповедака и осталих прозних народних умотворина*, Београд 1951.

¹⁵ Упор. поговор зборника: Франчек Боханец *Slovenska ljudska pripoved*, Ljubljana 1966. Приповетке су подељене на: »bajke«, » zgodovinske pripovedke«, »razlagalne pripovedke«, »novelističke pripovedke«, »smešnice — šaljive zgodbe«, »legende« и »pravljice«, од којих би се само »šaljive zgodbe« и »legende« подударале са истим терминима на српскохрватском подручју, док би прве три врсте означавале заправо космолошку, јуначку и етиолошку скаску, »novelističke pripovedke« обухватале две подврсте шаљивих прича и анегдота, тзв. „приче о лажни“ и „формулативне приче“ (Упоред. »Tales of Lying« и »Formula Tales«, »The Types of the Folk-Tale. A Classification and bibliography«. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen. Translated and Enlarged by Stith Thompson. »FF Communications« N° 74, Helsinki 1928, p. 21, N° 1875—1999 i 2000—2399), а »pravljice« одговарале нашим бајкама.

¹⁶ „... његов регистар важан је као *практичан водич*, и, као такав, има огроман значај“ (Vladimir Prop, *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd 1982, стр. 18.

да нам веома прихватљив, пошто омогућава прозној фолклорној грађи нашега народа да се укључи у оквире интернационалних компаративних истраживања. Но, због исте те нерешене ситуације било би пожељно да је приређивач, ради веће обавештајности, извршио и груписање материјала у самом зборнику по редоследу из овога каталога, означивши *explicité*, било у тексту испред сваке групе или у садржају, наслове појединих врста, подврста и њихових категорија.

У погледу разноврсности материјала пада у очи да нису све врсте народних приповедака подједнако заступљене: шале и анегдоте, којих има највише, заједно са бајкама, другима по бројности, заузимају више од две трећине целе антологије; преосталу трећину испуњавају приповетке о „глупом Ђаволу“, који је конфесионална замена „глупога дива“ извршена у свим приповеткама осим у једној (са мотивима „о партнерству човека и дива“, „покушају дива/врага да убије јунака“, „борби између човека и врага“, „жени и Ђаволу у јама“ и „о човеку који је предао душу врагу“), затим новеле („о задобијању принцезине руке“, „припитомљеној злоћи“, старцу скривеном испод земље“, „краљу и војнику“ и о „мудром младићу“) и религијске приче (малобројне: „о обелодањеној истини“, „о свечевом кажњавању неискреног и хвалисавог јунака“, „о човеку обећаном врагу“), док су приповетке о животињама представљене тек једним примером из категорије „човек и дивље животиње“ („Човек, лисица, зајец и медвед“), али не новозаписаним, него преузетим од Матије Кречманова Ваљавца, дакле из времена пре 1858. године, те се, с обзиром на концепцију антологије, намеће закључак да су приче о животињама (о чему редактор у предговору не чини никакве напомене), потпуно престале да се у наше доба причају на овом терену. Поред ове, ту је још једна приповетка, „Кокот и кокош“, (опет Ваљавцова!) чији су јунаци домаће и дивље животиње, но која због својих структурних особености спада у бајке, а не у приповетке о животињама.

Ни у оквиру појединих врста нису све категорије присутне у истој мери, што је вероватно (како се може наслутити и из приређивачеве уводне опаске о продору свакодневне стварности у све врсте народних приповедака ове збирке) одраз данашњег стања усмене нарације на овом терену. У групи шале и анегдоте (а и у целом зборнику) упадљиво место заузимају „шале о попу“, а за њима долазе мотиви из сижеа „о брачним паровима“ и по неки из „прича о лажима“ и „прича о човеку“. Међу бајкама најбројније су оне о „натприродном противнику“ и „чаробном предмету“, потом „о натприродним сродницима“, док су категорије „натприродни помоћник“ и „натприродна снага“ заступљене по једним примером.

Међу приповедним мотивима нађе се, мада ретко, и по који врло стар, пореклом из древних религија, магије и култа: „канибализам“ („Мали запрт в бренки“, бр. 24), „вампиризам“ („Попов слуга чува гроб“, бр. 28), „егзорцизам“ („Поп од Ровиња и враг“, бр. 29), „лапот“, тј. ритуално убијање старца („Највећи пријатељ и највећи душманин“, бр. 38, и, само далеки траг овога религијског феномена, у причи „Код зета“, бр. 39).

Но најважније обележје ових приповедака, посматраних у целини, није чување старе традицијске форме и мотива, већ њихово преиначавање условљено реалним животним контекстом. То се најбоље може уочити на материјалу бајки, у којима је, од свих облика трансформације бајковних елемената, најчешћа реалистичка замена, што уверљиво сведочи о постепеном потискивању фантастичног третмана рационалистичким. Деформација класичне народне приповетке може се овде пратити на више различитих планова: лексичком, стилском, мотивацијском, структурном. Следствено томе, не бисмо се сложили са приређивачевом примедбом из предговора:

„Првих петнаестак приповиједака у овој књизи праве су традицијске бајке“ (стр. 5).

Бајковни дух приповетке „Бабина Билка“ (бр. 9) тако је радикално разбијен готово натуралис-

тичким описом догађаја и психолошких реакција јунака, да мотив „невесте-прасице“ делује као да је залутао у неку реалистичку причу или, још тачније, подсећа пре на „прерушавање“ изведено са пуно хумора, него ли на чудесну метаморфозу. У приповеци „Три јаја“ (бр. 10) још је очигледнија појава „изгубљеног мотива“: служавка се на почетку јавља као „натприродни противник“, претворивши принцезу у храст, но приповедач потпуно „заборавља“ да развије овај мотив у даљем току радње, у коме служавка фигурира као обично смртно биће без икаквих фантастичних атрибута. Не тако ретка стилска инфериорност ових приповедака у односу на класичне највише је дошла до изражаја у неколиким примерима ласцивних прича. Потпуно је оправдано, из научних разлога, унети у збирку и примере опсцених прича да би се стекла целовита слика о усменом прозном стваралаштву одређене области. Но из трију таквих прича унетих у зборник, уколико су оне доиста узорни представници ове врсте усмених приповедака на терену о коме је реч, не може се донети суд много ласкав по њих: у уметничком погледу оне су само торзо израђене традицијске приче („Разговор са шупљом ствари“, бр. 14) и вулгарно посезање за елементарним задовољењем простог нагона карактеристично за припаднике друштва на нижим ступњевима културе („Зечји пастир“, бр. 13; „Питур и часна“, бр. 42), којима је потпуно непознат сложени и истанчани естетско-чулни доживљај телесног сједињења својствен, на пример, јунацима опојних еротских маштарија из зборника „Хиљаду и једна ноћ“, са којима се по разноликости сижеа, снази имагинације и мотивском изобиљу не може ни поредити, еуфемистички речено „обично ренесансно, помало ласцивно поигравање са сексуалним и вјерским табуима“ (предговор, стр. 6) нашег анонимног усменог порнографа чак ни у оним успелијим и прилично духовитим причама где су опсцени елементи функционално уклопљени у фабулу („Баво и тета“ бр. 31; „Бава

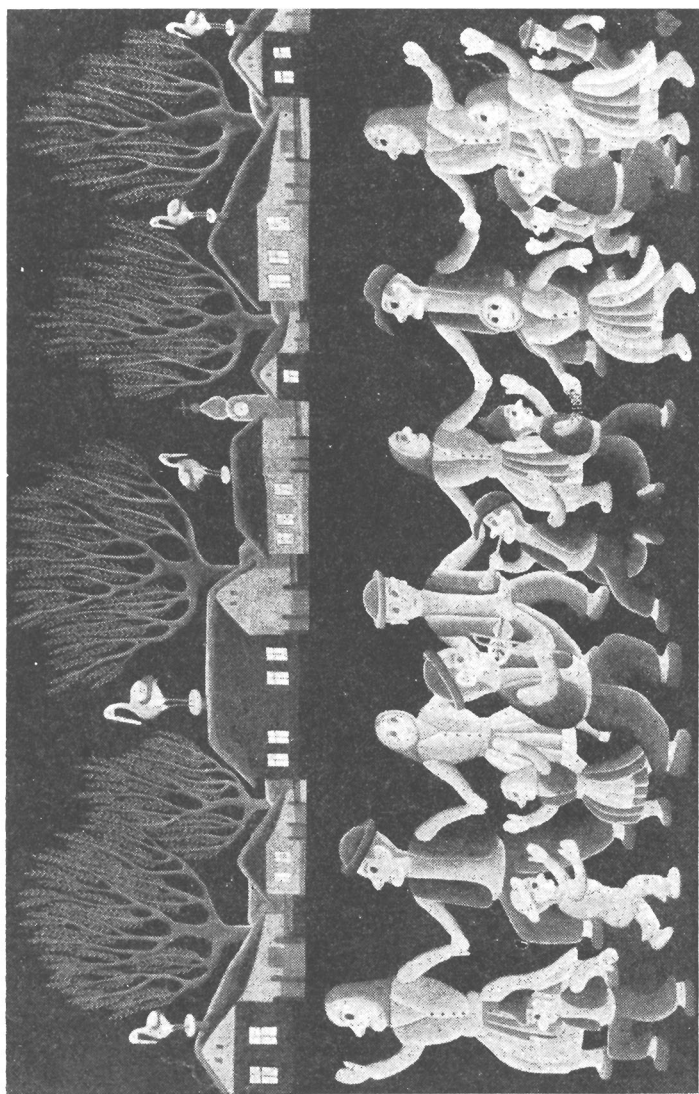
хватао ветар“, бр. 32; „Чији је коњ најлепши“ бр. 33¹⁷.

Немајући увид у целокупни материјал рукописних збирки новијих записа ЗИФ-а у Загребу, не можемо знати које су врсте народних приповедака најчешће на подручју о коме говоримо, па стога нисмо у стању да поуздано проценимо колико је књига „Шингала-мингала“ у том погледу репрезентативна. Но, податак да се на овом терену, или бар на једном његовом делу, историјска и митска предања чешће чују од бајки дао нам је сам приређивач у уводу своје збирке »Usmene pripovetke i predaје s otoka Браћа« (раније наведена), па зато са жаљењем констатујемо да изостављање овога значајнога огранка уметничке народне прозе, умногоме крњи целовиту представу о савременом животу усменог наративног стваралаштва у Хрватској.

Но, у сваком случају, књига **Шингала-мингала** Маје Бошковић-Stulli, јесте солидно урађена антологија која ће омогућити шири увид у прозне жанрове наше народне књижевности и подстаћи нова истраживања у тој области.

Анђелка—Елијана Грујић

¹⁷ Приметићемо овде да су у напомени бр. 33 дате, уколико није по среди штампарска грешка, погрешне референце на Чајкановићеву приповетку бр. 210 (из зборника „Српске народне приповетке“, СЕЗ, књ. 41, Београд—Земун 1927.) и Аа—Тн бројеве 1359 и 1358 С (унете из другог, поправљеног издања Аа—Тн каталога, из 1961. г., FFC 184), које иначе одговарају приповеци бр. 34 збирке „Шингала-Мингала“, с тим што би овој приповеци више од броја 1359 одговарао бр. 1725, о „обманутом попу“, те би га требало унети поред већ датих назнака. Такође Аа—Тн одредница бр. 1091 уз приповетку бр. 34, о „такмичењу човека и врага ко ће довести лепшег јахаћег коња“ потпуно одговара приповеци бр. 33 ове збирке.

Ј. Књазовиц: Коло

ЛИКОВНО НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО

Ljiljana Beljkašić-Hadžidedić, *Narodna umjetnost Bosne i Hercegovine*, »Svjetlost« Sarajevo 1983.

Из широког и сложеног појма народне уметности Љиљана Белкашић-Хаџидедић издвојила је и обрадила ликовно народно стваралаштво као дела и гране те уметности, које представља занимљиво подручје људског духа и рада. Ликовно народно стваралаштво темељи се на оним ситуацијама и потребама које проистичу из свакодневног живота, а којима је естетски осећај одређене средине давао и уметничко обележје. Тешко је некада рећи где престаје функционалност неких предмета, а где почиње уметност. Обично обе иду заједно, пошто се из тежње за лепим обогаћује основна функција и даје јој се нова димензија.

У уводном делу аутор означаје основне линије културних зона и утицаја у Босни и Херцеговини, насталих у веома сложеним историјским и етничким условима српског, хрватског и муслиманског народа, који живећи у етничком заједништву, стварају и дају нешто изразито и типично у самој народној уметности Босне и Херцеговине од њених најранијих почетака до наших дана, наглашавајући у томе оне најизразитије уметничке слојеве.

Аналитички део студије, аутор заснива на збиркама земаљског музеја у Сарајеву. Класификација је извршена према материјалу од чега су предмети направљени: текстил, дрво, метал, кожа, кост, глина, камен и сл. Анализа обухвата облик предмета, технику израде и његову функцију, а нарочито се наглашава уметничка и естетска вредност самих предмета.

Разни материјали од којих су изграђени предмети за свакодневну употребу омогућили су и специфично обликовање ликовних представа које су налазиле своју инспирацију и у најдубљим слојевима етнопсихе. Тако је дошло до не-

разлучивог споја и чврстог узајамног односа корисног са лепим, при чему су се обе компоненте развијале упоредо. Хармонија боја је једна од основних обележја, посебно текстила. Лепоти бојених предмета не доприноси само избор складно компонованих боја, него и технологија израде и употреба орнамената.

Аутор упозорава на преплитање професионално-занатских вештина урбаног типа, и тзв. „народног“, тачније речено сеоског уметничког изражавања. Свакако да у распону град — село, село — град, професионално занатство и анонимна рустична уметност налазе своје веома високе и непоновљиве уметничке вредности.

Ипак, анонимност остаје као једно од главних својстава праве народне уметности. Творац појединих уметнички обогаћених употребних предмета није познат, нити је он те предмете израђивао ради сопствене уметничке афирмације. Отуда је и суштина народне уметности управо у друштвеној садржини и припада групи људи у томе смислу што означава израз општег укуса и општих естетских схватања и вредновања.

Репрезентативне и богате илустрације у боји логично прате и уклапају се уз сам текст рада с којим чине чврсту и нераздвојну целину.

Несумњива врлина ове занимљиве студије издате у тзв. „Олимпијској серији“, са очигледно одређеном наменом, јесте да не одступа од научно-стручне интерпретације и поставке, а то јој у целини даје признат научни ниво.

Драгослав Антонијевић

Niko Kuret, *Duhovna drama*, Literarni leksikon br. 13 Ljubljana 1981.

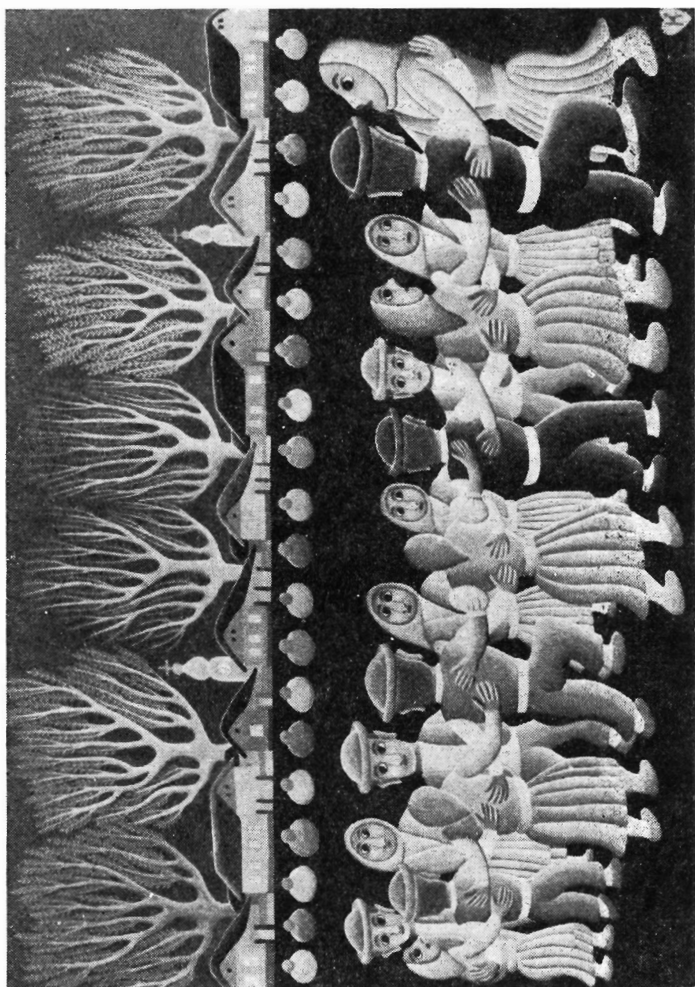
Један од истакнутијих познавалаца фолклорног позоришта у нас, др Нико Курет, огласио се посебном монографијом о духовној литургијско-црквеној драми. Она у историји позоришта заузима становито и незаобилазно место. Настала у средњем веку, у окриљу католичке цркве, на библијским митовима и садржајима, као обред очишћења, литургијска драма одвијала се у истим просторним границама у којима се служио и црквени обред. Најстарији текстови откривају потпуну везу између обреда и приказања, па је због тога тешко одредити где преовлађује један, а где други. Свакако да је драмско проширење обреда у извесном тренутку угрозило сам обред. Свештенство је морало да сачува чистоту црквеног обреда, па је зато изабрало један други пут, и приказања пренело на простор изван цркве. Прве *sacre rappresen tazioni* била су изван цркве и потпуно одвојена од литургијске церемоније. Тако су временом и постепено елементи црквених драма ушли у народне светковине и обреде, као што су коледарске и пасијанске игре, и слично.

Нико Курет зналачки и документовано обрађује ово веома широко и сложено научно питање, од првих зачетака литургијске драме и њеног вишеслојног кретања, до коначног утапања у духовну сеоску културну баштину у којој су њени трагови видљиви.

Две носеће главе: „Духовна драма у цркви“ и „Духовна драма изван цркве“, са већим бројем пододељака, богатом библиографијом и индексом на крају књиге, приказују ову тему веома егзактно.

Донста аутору припадају искрене речи хвале за књигу о „Духовној драми“ која је без премца у овој области наше науке.

Драгослав Антонијевић

Ј. Књазовић: *Весело коло*

НАГРАБЕНИ УЧЕСНИЦИ КОНКУРСА ЗА ПРИКУПЉАЊЕ УСМЕНОГ НАРОДНОГ СТВАРАЛАШТВА

Пољопривредни календар у сарадњи са *Расковником* фебруара 1983. године расписао је конкурс у дневним листовима за прикупљање примера усменог народног стваралаштва са српскохрватског језичког подручја.

На конкурс се јавило око 70 записивача из свих република и покрајина где се говори српскохрватским језиком. Међу прилозима има врло занимљивих записа који су од ширег значаја за познавање народне културе. Избор из приспелих прилога објављује се у књизи *Пољопривредног календара* за 1984. годину, један избор објављен је у претходном

броју *Расковника*. *Расковник* ће у наредним бројевима објављивати поједине записе приспеле на поменути конкурс. Сви објављени прилози биће хонорисани.

Заједничка Комисија *Пољопривредног календара* и *Расковника* у саставу: мр Вукашин Бегенишић, мр Ненад Љубинковић и мр Љубинко Раденковић донела је одлуку да нагradi највредније записиваче.

Награђени су следећи учесници конкурса:

1) комплетима књига (издања „Народне књиге“ и „Нолита“) — Станко Опачић-Баница (Тушиловић, СР Хрватска), Заим Аземовић (Рожаје, СР Црна Гора), Миливој Попов (Нови Сад) и Момчило Златановић (Врање, СР Србија);

2) комплетом књига (издање „Дневника“ из Новог Сада) — Насуф

Фазлагих (Доњи Вакуф, СР Босна и Херцеговина);

3) појединачним књи-гама (издања „Нолита“ и „Народне књиге“) — Томислав Бокић (Ско-рица код Ражња, СР Србија), Оливера Питу-лић (Београд), Милош Цвијић (Бања Ковиља-ча, СР Србија) и Драго-љуб Цветковић (Влади-чин Хан, СР Србија); Бранислав Вуковић (Нови Пазар); Душко Ристић (Сарајево);

4) годишњом прет-платом на *Расковник* — Здравко Костић (Кру-шевац), Даница Бокић (Пожаревац), Љубиша Рајковић (Рожаје);

5) годишњом прет-платом на ревију „Доб-ро јутро“ — Петар Бор-ђевић (Водице код Сме-деревске Паланке), Ар-сеније Борђевић (Вр-њачка Бања), Јанко Ву-јисић (Титоград) и Це-ладини Сезаир (Драг-аш).

Награде ће бити уру-чене поштом.

Захваљујемо се свим учесницима конкурса и обавештавамо све заин-тересоване да се овај конкурс обнавља и у наредној години. Запи-се усменог народног ст-

варалаштва и описе старих народних обича-ја и веровања (народне песме, приче, легенде, бајања, бројанице, бр-залице, загонетке, пос-ловице, изреке, описе обичаја око рођења, свадбе, смрти, описе на-родних празника, гата-ња, тумачења природ-них појава итд) откуца-не на машини или чит-ко писане, са подацима о казивачу, о времену и месту где је запис учи-њен, слати на адресу: „Расковник“, Шафари-кова 11, 11000 Београд, са напоменом „за кон-курс“. Сви записи који стигну на ову адресу до 10. априла 1984. године биће узети у обзир за објављивање у *Пољо-привредном календару* за 1974. годину, као и за додељивање награда. Поједини примери биће објављени и у *Расков-нику*.

ЈОШ ЈЕДНА ГОДИНА ПРЕГАЛАЧКОГ РАДА

(Пета сезона рада Је-зичко-књижевне триби-не у Београду)

Пета сезона рада Језич-ко-књижевне трибине „Петар Кочић“ у Бео-граду започета је обеле-жавањем стогодишњи-

це смрти Буре Даничића, научника који је и данас актуелан у науци и култури нашега времена као што је то био и у своје време. (Проф. др Душан Јовић: *Бура Даничић у свом и нашем времену*, 28 X 1982) Проф. Јовић са љубављу је говорио о великом лингвисти који је мало проживео, али оставио је дела која су не само научно вредна, већ су и уметнички веома богата. (Превод Старог завета, Мала граматика и др). У то време ни у једном словенском народу није постојала тако научно урађена граматика. Поред свега Даничић је био ујединитељ јужнословенских језика. У име заједништва много је жртвовао. А о његовој актуелности данас могу да нам онајбоље посведоче речи др Митра Пешикана: „Дела Буре Даничића су трајна. Још на нашим столовима стоје као приручници.“

А онда долази др Драгиша Витошевић: *Песништво и језик Србољуба Митића*, 18. XI 1982. Разговор је припремљен поводом тридесетогодишњице к-

њижевног рада истакнутог песника Србољуба Митића из Црљенца код Пожаревца и његових десет објављених књига. Ускоро песнику излази из штампе, у издању „Вука Караџића“, књига изабраних песама „Фрула у црној свили“. У стиховима песника — обиље свежих кованица: одишу жубором кладенаца док у себи носе печат неумрлог народног духа. Уз присуство песника његове стихове читали су глумци Славка Јеринић, Растко Тадић, Лепомир Ивковић и Љубивоје Тадић.

У децембру на Трибини била су два предавања. *Мр Љубиша Рајић: Лингвистика идеологија и политика*, 2. XII 1982. О језику као средству за манипулацију. Ко и зашто данас финансира лингвистичка проучавања? Да ли су лингвисти само пуки предузимачи језичких радова или њихово бављење језиком има одређене етичке и политичке „димензије“? Ко и како троши „производе“ лингвистике? На ова и слична питања која су битан елемент обликовања критичке самосвести лин-

гвистике и лингвиста, добрим делом на искључивим Норвешке, покушао је да одговори мр Љубиша Рајић.

У истом овом месецу, децембру, два врсна преводиоца добила су награду „Милош Бурџић“: проф. др Славољуб Бинђић за „Књигу Деде Коркута“ — еп из турске књижевности и др Светозар Игњачевић за „Теорију критике“ — Мари Кригера. Тема разговора: *Муке и сласти преводилаштва*, 23. XII 1982. Поред преводилаца у разговору су учествовали: др Ранка Кујић, Јован Христић, др Бранко Пеић, др Марија Букановић, др Дарко Танасковић и Раде Миросављев. Професор Банђић је успео, веома вешто, да стихове турског епа преточи у десетерце, тако је превод добио облик наше епике. „Теорија критике“ Мари Кригера је веома сложено научно дело, ту су одломци и примери из многих књижевних дела. Игњачевић је сву ту разноврсну грађу пренео на наш језик. Превод одише језичком свежином, док је садржина задржала научни карактер.

Година 1983. започета је разговором *Језик парола*, предавач Бранко Маширевић, публициста, 13. I 1983. Маширевић је раније писао у „Књижевној речи“ о овој теми. О паролама могло би да се говори са разних страна. Маширевић је пароле поредио са графитима у којима је мисао веома јасно исказана, човек је упија и носи. Пароле, често, убеђују у нешто што већ постоји. Њихов језик је језик наредбе. Оне не саопштавају ништа ново. Јасним говором истине, пароле се могу, макар делимично, истиснути. Али, за јасан говор и говор истине потребно је „говорити цијелим бићем“ (Адорно).

О књизи Богдана Богдановића „Градословар“, говорено је 22. II 1983. Учествовали су: аутор књиге, затим, Дуња Блажевић, историчар уметности, Весна Јанковић, драмски писац, Ратка Марић, социолог културе, Велимир Абрамовић, књижевник, Стеван Жупић, архитекта, Бранко Маширевић, публициста и Драган Милинковић, социолог књижевности.

Млади говорници исказали су свој доживљај прочитане књиге, многа сазнања и асоцијације у које их је увела *Магија „Градословара“*, како је и гласила тема.

У марту на Трибини др *Гордана Јовановић*, професор Филолошког факултета у Београду, говорила је *О језику старе Српске писмености* (9. III 1983). Др Јовановић осветлила је корене наше средњовековне писмености који су се увек некако налазили у засенку Вукове реформе. „Ми вероватно нисмо ни свесни какав је тежак задатак стајао пред солунском браћом. Словенски, тај рустични и некултивисани језик требало је уздићи на исту раван са латинским, грчким и хебрејским — признатим језицима Библије,“ — каже др Гордана Јовановић. У културне токове европске цивилизације увели су нас Гирило и Методије.

У марту одржано је још једно предавање на Трибини. Говорио је др Слободан Инић, а назив предавања био је: *Фигура „Непријатеља“ у политичком говору*, 23. III 1983. Др Инић дао је научну и начел-

ну анализу савременог политичког језика, а нарочито једне његове појаве етикетања. То је појава када се разлози и аргументи замењују сумњичењем и прогањањем и када се противник једноставно проглашава непријатељем. Др Инић је истакао да једна етикета, на жалост, често привлачи и нове етикете, али да, на крају, онај који етикета, по правилу, и сам постаје жртва. Говор који раскринкава измишљеног непријатеља остаје сас ве мање народа иза себе.

На самом крају марта (31. III 1983) на Језичко-књижевној трибини одржан је јубиларно, педесето предавање. Тема је била: *Можемо ли без страних речи у нашем књижевном језику?* Говорио је проф. др Егон Фекете. О употреби, злоупотреби и истеривању страних речи, често се узгред говорило на Трибини. И као да је било одређено да баш јубиларно предавање буде о тако сложеној и веома важној теми за наш књижевни језик. Професор Фекете је истакао да борба против страног

језичког наноса није новијег датума. Још у време Вука, у првим корацима устоличавања модерног књижевног језика, учени људи тога доба, па и сам Вук Карацић, запазили су појаву све већег продирања непотребних туђица, и још тада многи од њих желели су да се томе супротставе. Вук Карацић није био за то да се стране речи употребљавају на штету домаћих, али није сматрао да страну лексику треба пос ваку цену изгонити. На крају, истакао је др Егон Фекете, страним речима не треба отворити ширум врата. Можда је ипак најбоље, на свом појилу утољавати жеђ, а кад оно пресахне потражити туђе.

У издању Народне књиге, Београд, 1982, изашао је „Речник нових речи“ — Јована Бирилова. О овом речнику су разговарали познати језички стручњаци: *проф. др Даринка Гортан Премк, проф. др Иван Клајн, Славко Лебедински*, књижевник и аутор књиге. (7. IV 1983) Речник садржи близу 1200 речи, од којих су многе први пут

овде забележене и прогумачене. „Речник није рађен по канонима и носи лични печат аутора,“ — каже професор Клајн. „Речник Јована Бирилова је хроника наших дана.“ — рекао је С. Лебедински. У њему су обухваћене нове речи од времена обнове и изградње, па све до данашњег дана. Многе од њих неће преживети, али оне су за сада „белези нашег времена“.

У априлу (14. IV 1983) гост Трибине била је др Меланија Микеш, научни сарадник новосадског Института за мађарски језик, књижевност и хунгаролошка истраживања Филозофског факултета. Тема је била: *Развијање двојезичности у нашим вишејезичким срединама*. Наша земља, као ретко која друга, има велики број већих и мањих етничких група. Др Меланија Микеш упознала нас је са својим вишегодишњим искуством и истраживањима, вођеним углавном у Војводини. Упознала нас је са југословенским моделом двојезичности. Нарочито је истакла да је развијање двојезич-

ности код појединаца, још у првим годинама живота и у предшколским установама, најважнија припрема за заједнички живот у вишејезичним срединама.

И још једно веома садржајно предавање на Трибини у априлу: *Лично име у Херцеговини у предтурском периоду*; говорио је академик *Асим Пецо* (27. IV 1983). Било је то једно од оних предавања којим се осветљавају многи корени наше језичке прошлости. „*Nomen est omen*“ — име је знак. У имену често налазимо подоста података који нису из области ономастике, па ни лингвистике, каже професор Пецо. Лично име, целим својим саставом, говори нам о дијалектима и носи њихова обележја. Име је често носилац националног и социјалног својства, оно у себи чува и историјске податке. Многа имена из Херцеговине у предтурском раздобљу су народна, словенска, а презимена су се добијала обично по оцу.

У моју, говорио је познати књижевник Света Лукић, а тема је

била *Београдски говор и наше савремено песничтво* (11. V 1983). Београдски говор данас веома је рационалан, ужурбан, сажет, афористичан, понекад разбијен, делује непоетично, мада у себи носи много песничког. Говор је веома слободан, понекад дрзак, често са смехом, између ироније и црног хумора. Тако га види и осећа Света Лукић.

О правопису се често размишља, али се ретко говори. О многим правописним питањима, на Језичко-књижевној трибини говорио је проф. др Иван Клајн: *Правопис као норма, као стварност, као фетиш* (17. V 1983). Професор Клајн је истакао да је наш језик један од ретких у Европи који има званичан правопис. Правопис је застарео, сматра он, јавиле су се нове речи, нови облици, нова питања, којих није било 1960. У „Приручнику“ Пеце и Пешикана исправљене су неке од грешака у „Правопису“. Више слободе, а мање крутости на овом пољу, порука је овог предавања.

Завршетак пете сезоне Језичко-књижевне трибине припао је *Песништву и песничком језику Десанке Максимовић*, о чему је говорио др Драгиша Витошевић, а песме су читали глумци Ксенија Јовановић и Гојко Шантић (16. VI 1983). С радозналошћу и стрепњом која се виђа код песника тек у повоју, очекивала је Десанка Максимовић предавање др Витошевића о њеној поезији. И било је најдивније када је у току излагања, тихо једва чујно и за нас присутне, најближе, дошапнула др Витошевићу: „Браво, браво!“ Било је то у тренутку када је предавач говорио о досад непримећеним метафизичким порукама њене поезије. И читаво предавање било је пуно новина. Др Витошевић је нагласио како је Десан-

ка позната и популарна, али недовољно проучена, много више хваљена него анализирана. У њеној поезији тек треба много новог откривати. У језику Десанке Максимовић „свежина плушти“ (како би се рекло њеним стихом). Она је ронилац, тражи ретке и лепе речи, она их спасава. Нема превише језичких новина у њеној поезији, али и оне које постоје веома су надахнуте и проживљене. Такве су речи: усталац, целац — снег, зелењење, котаричар, гуштери — Сунца уживачи.

И ова пета сезона рада Језичко-књижевне трибине показала је најпуније оправдање оваквог, јединственог подухвата у нашем главном граду и нашем културном животу.

Радмила Кунчер

3 РАСКОВНИК

Миливој Попов:
Свадба у северном Банату

101 РАСПРАВЕ

Владимир Проп: Специфичност фолклора
Вукосава Опачић-Лекић: Симеону Ђурићу у спомен
Милица Маширевић: Свадба код самоуких сликара Ковачице и Уздина

139 ОДЗИВИ

Нови избор народних приповедака — Анђелка-Елијана Грујић
Ликовно народно стваралаштво — Драгослав Антонијевић
Духовна драма — Драгослав Антонијевић

155 ГОДИШЊЕ ДОБА

Награђени учесници Конкурса за прикупљање усменог народног стваралаштва
Још једна година прегалачког рада — Радмила Кунчер

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Милорад Бревинац

Драгиша Витошевић
Милован Данојлић
Јован Деретић
Гвозден Јованић (потпредседник)
Лала Јевтовић
Цвета Котевска
Вера Колаковић
Тања Крагујевић
Пеђа Милосављевић
Радослав Миросављев
Радојко Николић
Видак Перић
Раденко Станић (председник)
Момчило Тешић
Бождар Тимотијевић

На насловној страни
„Петар“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоја М. Кавецкића

Ликовни прилози
Сликари из Ковачице
и Уздина

